

1. Ainevaldkond „Keel ja kirjandus”

1.1. Keele- ja kirjanduspädevus

Gümnaasiumi lõpetaja:

- 1) väljendub selgelt, eesmärgipäraselt ja üldkirjakeele normidele vastavalt nii suulises kui ka kirjalikus suhtluses;
- 2) arutleb loetud, vaadatud või kuulatud teksti põhjal teemakohaselt ja põhjendatult;
- 3) teab tekstide ülesehituse põhimõtteid, koostab eri liiki tekste, kasutades alustekstidena nii teabe- ja ilukirjandustekste kui ka teisi allikaid neid kriitiliselt hinnates;
- 4) hindab kriitiliselt meedia- jm avalikke tekste, tunneb ära tekstide mõjutusvahendid;
- 5) mõistab kirjanduse ühiskondlikku, ajaloolist ja kultuurilist tähtsust;
- 6) väärtustab kirjanikku kui loojat ning kirjandust kui tunde- ja kogemusmaailma rikastajat, kujutlus- ja mõttemaailma arendajat;
- 7) teab eesti, vene ja väliskirjanduse olulisemaid autoreid ja kirjandusteoseid, seostab neid ajajärgu ja kultuurikontekstiga;
- 8) tunneb tähtsamaid kirjandusvoole ja -žanre, eristab kirjandusteksti poeetilisi võtteid ja peamisi kujundeid;
- 9) analüüsib ja tõlgendab eri liiki kirjandusteoseid.

1.2. Ainevaldkonna õppeained, kohustuslikud ja valikkursused

Ainevaldkonna kohustuslikud õppeained on eesti/vene keel ja kirjandus. Keele ainekavades on 6 ja kirjanduse ainekavas 5 kohustuslikku kursust. Valikkursusi on kokku 8: 1 eesti keele ja 1 vene keele kursus ning 3 kirjanduskursust eesti ja 3 vene õppekeelele gümnaasiumile.

Eesti keele kohustuslikud kursused on „Keel ja ühiskond”, „Meedia ja mõjutamine”, „Teksti keel ja stiil”, „Praktiline eesti keel I”, „Praktiline eesti keel II” ja „Praktiline eesti keel III”. Vene keele kohustuslikud kursused on „Keel – ühiskond – kultuur”, „Tekst keeles ja kõnes. Teksti stilistika”, „Praktiline vene keel I (kõnekultuur)”, „Praktiline vene keel II (suulise teksti vastuvõtt ja loomine)”, „Praktiline vene keel III (kirjaliku teksti vastuvõtt ning loomine)”, „Praktiline vene keel IV (ortograafia ja interpunktsiooni korrektsioonikursus)”.

Eesti õppekeelele kooli kohustuslikud kirjanduskursused on „Kirjandusteose analüüs ja tõlgendamine”, „Kirjandus antiigist 19. sajandini”, „Kirjanduse põhiliigid ja -žanrid”, „20. sajandi kirjandus” ning „Uuem kirjandus”. Vene õppekeelele kooli kohustuslikud kirjanduskursused on „19. sajandi I poole kirjandus: romantism, realismi tekkimine”, „19. sajandi II poole kirjandus: realism”, „20. sajandi I poole kirjandus”, „20. sajandi II poole kirjandus” ja „Eesti kirjandus”.

Eesti õppekeelele kooli valikkursused on „Kõne ja väitlus”, „Müüt ja kirjandus”, „Kirjandus ja ühiskond”, „Draama ja teater” ning „Kirjandus ja film”. Vene õppekeelele kooli valikkursused on „Vene keel Eestis”, „Maailmakirjandus antiikajast 18. sajandini”, „Tänapäeva vene kirjandus” ja „Tänapäeva väliskirjandus”.

1.3. Ainevaldkonna kirjeldus

1.3.1. Eesti keel ja kirjandus

Eesti keele ainekavas on kolm keeleteadmiste kursust ja kolm praktilist kursust. Lisaks on võimalik õppida ühte valikkursust. Keeleteadmised loovad teoreetilise ja metakognitiivse aluse praktilise keeleoskuse arendamisele. Seetõttu järgneb igale keeleteadmiste kursusele praktilise keele kursus ja on sellega lõimitud. Neid kursusi võib õpetada ka paralleelselt. Praktilise keele kursuses kasutatakse kõnearendus-, lugemis-, kuulamis- ja kirjutamisteedadena keeleteadmiste kursuses käsitletud teemasid ja õppekava läbivaid teemasid, samuti paralleelselt õpitavas kirjanduskursuses käsitletavaid teemasid. Praktilise keele kursused on keskendatud õpilase suulise ning kirjaliku suhtluse, arutlus- ja väljendusoskuse arendamisele; eri liiki tekstide, sh meediatextide mõistmise süvendamisele, eri liiki tekstide koostamise, selleks vajaliku teabe hankimise ja kasutamise praktiliste oskuste kujunemisele. Õigekirja ja õigekeelsusküsimusi korratatakse kõigi kursuste vältel vastavalt vajadusele.

Kirjanduse ainekava on jätkuvalt teksti- ja lugejakeskne. Suurt tähelepanu pööratakse ilukirjandusteose kui terviku mõistmisele, tekstide analüüsimisele ja tõlgendamisele, kirjanduse kujundlikule keelele ja poetikale. Esimeses ja kolmandas kursuses keskendutakse kirjanduse metakeele tundmaõppimisele ning eri liiki ja žanris kirjandusteoste analüüsile ja tõlgendamisele erinevatest aspektidest. Omandatud teadmisi kirjanduse metakeelest ja analüüsivõimalustest rakendatakse uuema kirjanduse kursuses ja kahes ülevaatlikumas kursuses, mis hõlmavad maailmakirjanduse kultuuriepohhe, kirjandusvoole, žanre ja mõisteid, olulisemaid autoreid ja teoseid, samuti valikkursustes, mis käsitlevad kultuuris tuntud müütide ja arhetüüpsete tegelastega seotud motiivide esinemist kirjanduses ning kirjanduse ja kirjanike seoseid ühiskonnaga. Eesti kirjandus on lõimitud kõigisse kursustesse. Lõimimist teatri- ja filmikunstiga võimaldavad vastavad valikkursused.

Keele- ja kirjanduskursusi seob tegelemine tekstidega: teksti mõistmine ja tõlgendamine, keeleliste ja stiililiste väljendusvahendite eritlemine ja analüüs ning võimalust mööda ühiste tekstide alusel kirjutamine. Kirjanduskursustes on analüüsi- ja tõlgendusobjektiks ning kirjutamise alustekstiks valdavalt ilukirjandustekst.

1.3.2. Vene keel ja kirjandus

Vene keele ainekavas on kaks keeleteadmiste ja neli praktilist kursust, neist üks ortograafia ja interpunktsiooni korrektsioonikursus. Teoreetilised kursused eelnevad praktilistele kursustele või neid õpitakse paralleelselt. Kursused süvendavad teadmisi vene keele ajaloolisest arengust, toimimisest, varieerumisest ja seostest teiste keeltega. Keeleõpetuse keskne mõiste on tekst. Õpilased omandavad teadmisi eri tüüpi tekstide funktsioonidest ja ehitusest, õpivad tekste mõistma, hindama ning ise looma nii suulises kui ka kirjalikus vormis. Eri kursuste õppimine arendab õpilaste suhtlusoskust, suulist ja kirjalikku väljendusoskust ning õigekeelsust. Õpitakse kasutama eri teabeallikaid, sh interneti nii keelelise teabe hankimiseks kui ka tekstide koostamiseks.

Kirjanduse ainekava ülesehitus on kirjanduslooline, neli kursust hõlmavad maailmakirjandust alates 19. sajandist tänapäevani, viies on eesti kirjanduse kursus. Valikkursused käsitlevad maailmakirjanduse varasemat perioodi (kuni 17. sajand) ning tänapäeva vene ja väliskirjandust. Kirjanduse ainekava järgib kirjandusajaloolise printsiibi kõrval ka problemaatilis-temaatilist printsiipi. Õpetuse keskmes on kirjandustekst. Kirjandusteoseid analüüsitakse nende loomisaja kunstilises ja ühiskondlikus kontekstis, õpitakse nägema nii nende kunstilisi iseärasusi kui ka püstitatud probleeme ning seostama neid tänapäeväühiskonna elu ja probleemidega.

Kirjandusteoste käsitlemisel õpitakse kujundama ja väljendama oma arvamust nii suulises kui ka kirjalikus vormis. Eesti kirjanduse kursuse õppimine eesti keeles soodustab õpilaste eesti keele oskuse arenemist ja eesti kultuuriruumi integreerumist.

Keele- ja kirjandusõpetust seob keeleline alus ning tegelemine tekstidega. Vene keele ainekavas käsitletakse eri liiki tekste ja nende keelelist eripära, sh ka ilukirjandusteksti keelt, kirjanduse ainekavas analüüsitakse valdavalt kirjandustekste, arutletakse nende sisu ja probleemide üle ning kirjutatakse nende põhjal eri žanris tekste.

1.4. Üldpädevuste kujundamine ainevaldkonna õppeainetes

Peamised ainevaldkonnas taotletavad üldpädevused on keelepädevus ja kunstiline pädevus. Viimane hõlmab kirjandus-, teatri- ja filmialast pädevust. Kirjanduspädevust kujundatakse kohustuslike ja valikkursuste, teatri- ja filmialast pädevust valikkursuste kaudu. Nende valikkursuse õpe toetab ja süvendab kirjanduspädevuse omandamist ja kunstipädevuse kujunemist tervikuna. Olenevalt keele- ja kirjandusõpetuse eripärast toetatakse ka teiste üldpädevuste kujunemist.

Väärtuspädevuse kujundamisel on oluline koht nii keele kui ka kirjanduse ainekavades. Keeleõpetus väärtustab funktsionaalset kirjaoskust, õigekeelsust ja sobivate keelevahendite valikut suulises ja kirjalikus suhtluses teiste inimestega, suhtlusoskust, samuti teadlikku kriitilist suhtumist teabeallikatesse, sh meediasse. Keeleõpetus rõhutab ka vaimseid väärtusi: emakeele eripära ja arenguloo tundmist, murdekeeli kui keele rikkust, keele eri kasutusvaldkondade tundmist.

Nii keele- kui ka kirjandusõpetus väärtustab ja suunab õpilast märkama keelekasutuse esteetilist külge, keeleõpetus erinevate stiilide eritlemisel, kirjandusõpetus kirjandusteose kujundliku keele analüüsimisel. Kirjanduse kujutusobjektiks on inimene tema suhetes teiste inimestega ning toimetulek ühiskonnas. Kirjandusteoste lugemisel ja analüüsimisel puutub õpilane kokku nii üldinimlike kõlbeliste väärtuste, teoses kajastatud ajajärgu sotsiaalsete väärtuste kui ka kultuuriväärtustega. See protsess kujundab õpilasel kõlbelisi väärtusi, sotsiaalseid hoiakuid ning tõekspidamisi, aga ka suhtumist kirjandusse kui kunstiloomingusse ja kirjanikku kui loojasse, kultuuridentiteeti ja lugupidavat suhtumist oma ning teiste rahvaste kirjandusse ja kultuuri laiemalt. Eri ajastuid ja ühiskonnaelu kajastavate teoste lugemine ning tõlgendamine, neis käsitletud probleemide ja väärtussuhtumiste seostamine nüüdisajaga toetab ka sotsiaalse pädevuse kujunemist. Keele- ja kirjandusõpetus arendavad ka olulisi õpioskusi: eri liiki tekstide analüüsi ja mõtestamist, fakti ja arvamuse eristamist, eri allikatest teabe hankimist ja selle kriitilist kasutamist, eri liiki tekstide koostamist; oma arvamuse kujundamist ja sõnastamist.

1. 5. Lõiming

1.5.1. Lõiming teiste valdkonnapädevuste ja õppeainetega

Eesti/vene keel on ühtaegu kooli õppekeel ja keskne õppeaine. Hea keeleoskus loob eeldused kõigi õppeainete edukaks omandamiseks ning toimetulekuks isiklikus ja avalikus elus. Samas arendavad kõik õppeained keelekasutuse põhipädevusi: sõnavara mõistmist ja kasutusoskust, teksti mõistmist ja tekstiloomet, pädevust suuliselt ja kirjalikult suhelda. Seega kujuneb õpilaste funktsionaalne ja kriitiline kirjaoskus välja mitte üksnes eesti/vene keele, vaid kõigi õppeainete õppetegevuse tulemusel. Samas toimub keeleoskuse järjekindel ja teadlik arendamine siiski valdavalt keele- ja kirjandustundides, kuid pidev koostöö teiste ainete õpetajatega on kindlasti tulemuslik. Eesti/vene keele ja kirjanduse õpetamise teiste õppeainetega lõimimiseks on teisisi võimalusi kui keeleõpe.

Väliskirjanduse autorite ja teostega tutvumine võib äratada huvi võõrkeelte õppimise vastu, õpitavas võõrkeeles kirjutatud teoste lugemine ja arutamine võib teadlikul suunamisel äratada huvi õpitava keele maa, selle kultuuri ja kirjanduse originaalkeeles lugemise vastu.

Loodusalased tekstid eesti/vene keele õppekirjanduses ja ilukirjanduses aitavad kaasa looduse tundmaõppimisele ja väärtustamisele. Loodusluule lugemine ja esitamine, sellega seotud esteetilis-emotsionaalsed elamused, samuti kirjandusteose looduskirjelduse kui kunstilise kujundi analüüs, selle tähenduse mõistmine teose kontekstis ergastab tähelepanu looduse ilule ja väärtustab loodust kui esteetiliste elamuste allikat.

Sotsiaalainete õpet toetab ainevaldkond mitmel moel. Ilukirjandusteoste lugemine ja analüüs mõjutab maailmapildi kujunemist, ajaloosündmuste ja arengu mõistmist, ühiskonnaelus ja inimsuhetes orienteerumist. Kirjandusõpetuse taotlus suunata õpilasi erinevate ajastute kirjandusteoseis käsitletud probleeme tänapäeva elu ja inimestega seostama soodustab kindlasti õpilaste sotsiaalse pädevuse kujunemist.

Kunstiainete õpet toetab eeskätt kirjanduse kui kunstiaine õppimine. Kirjandusteose analüüs soodustab arusaamist kunstilisest kujundist kui kunstiainete üldmõistest ja mis tahes kunstiteosest kui kunstiliste kujundite süsteemist, mis kannab teatavat autoripositsiooni ja sõnumit. Kirjandusteoste illustatsioonide analüüs toetab kujutava kunsti spetsiifika ja väljendusvahendite mõistmist. Kirjandusteose käsitlemine vastava ajastu muusikaga soodustab arusaamist muusika emotsionaalsest mõjust ning eri muusikavoolude eripärast ja seostest ajastu kunstisuundumustega.

1.5.2. Lõiming läbivate teemadega

Elukestvaks õppeks ja karjääri planeerimiseks ning teabekeskonnas toimetulekuks loob eeldused valdkonnapädevuse omandamine, sh korrektne suuline ja kirjalik väljendusoskus, arutlus- ja suhtlusoskus, eri liiki tekstide koostamise oskus ning teabe muretsemine eri allikatest neid kriitiliselt hinnates.

2. Eesti keel

2.1. Üldalused

2.1.1. Õppe- ja kasvatusesmärgid

Gümnaasiumi eesti keele õpetusega taotletakse, et õpilane:

- 1) valdab eesti kirjakeelt ning kasutab seda korrektselt kõnes ja kirjas;
- 2) on keeleteadlik, tajub keelt oma identiteedi osana, analüüsib ning hindab kriitiliselt keele muutumise tendentse ja nüüdisolukorda;
- 3) tunneb tüüpilisi suhtlusolukordi, oskab valida suhtluskanalit ning suhtleb eesmärgipäraselt, kasutades konteksti sobivat suulist ja kirjalikku keelt;
- 4) tunneb tekstiliikide erinevusi ning oskab eri liiki tekste lugeda, analüüsida ja koostada;
- 5) rakendab oma suhtlus- ja tekstitööoskusi nii tekstide vastuvõtja kui ka loojana;
- 6) arendab loovat ja kriitilist mõtlemist;
- 7) valib, hindab kriitiliselt ja kasutab sihipäraselt teabeallikaid.

2.1.2. Õppeaine kirjeldus

Eesti keel on ühtaegu kooli õppekeel ja keskne õppeaine. Eesti keele valdamine loob eeldused kõigi õppeainete edukaks omandamiseks, samaaegu arendavad kõik õppeained keelekasutuse põhipädevusi: sõnavara mõistmist ja kasutamise oskust, teksti mõistmist ja tekstiloomet ning pädevust suuliselt ja kirjalikult suhelda. Seega kujuneb õpilaste funktsionaalne ja kriitiline kirjaoskus välja eesti keele ning teiste õppeainete õppetegevuse tulemusel.

Eesti keele kui õppeaine sisu jaguneb kaheks seotud, kuid tunnetuslikult erinevaks valdkonnaks: keelealasteks teadmisteks ning praktiliseks keeleoskuseks. Keelealaste teadmistega luuakse teoreetiline ja metakognitiivne alus praktilise keeleoskuse arendamisele. Ühtlasi avardavad teadmised keelest, selle kasutusest ja toimimisest õppimise, töö, isikliku ning avaliku elu valdkonnas õpilaste maailmapilti, andes ülevaate tekstide osast inimese ja ühiskonna toimingutes. Eesti keele kursustega püütakse tekitada õpilastes huvi keeleteaduse ja filoloogia vastu laiemalt ning anda neile baasteadmistega võrdses mahus praktilisi oskusi. Keeleteadlikkuse ning praktilise keeleoskuse arendamine valmistab õpilast ette toimima nüüdisaegse infoühiskonna tegusa liikmena; ajama enda, lähedaste ja huvirühma asju; haridusele vastavat tööd otsima ja sellega keeleliselt toime tulema ning elukestvalt õppima. Hea keeleoskus on iga inimese jaoks ühiskonnas eduka toimimise vältimatu eeldus. Seetõttu on praktilise keeleoskuse arendamine eesti keele kui õppeaine keskne osa, mida toetab keeleteadmiste omandamine.

Õppeaines käsitletakse põhjalikult keele ülesandeid ühiskonnas: kuidas keel toimib märgisüsteemina, milline on eesti keel teiste maailma keeltega võrreldes oma ehituse ja iseärasuste poolest, millised on eesti murded ning kuidas eesti kirjakeel on ajalooliselt nende põhjal kujunenud. Tähtsal kohal on keele varieerumise käsitlemine – eristatakse kirjakeelt ja kõnekeelt, eri allkeeli ja slängi ning nende kasutusvaldkondi. Käsitletakse ka eesti keele arendamise küsimusi ning Eesti keelepoliitikat. Keele ja ühiskonna suhete mõistmine aitab mõista keelt kui infovahetussüsteemi ning kesksel identiteedi väljendajat.

Süsteemaatiline ülevaade antakse ka meediast ja mõjutamisest. Tänapäeva ühiskond on infoühiskond, milles meedial on keskne roll ühiskondlike protsesside ja tarbimiskäitumise mõjutajana. Käsitletakse reaalsuse konstrueerimist meedia vahendusel ning kuidas ja milliste keeleliste vahenditega luuakse samast nähtusest erinevaid käsitusi. Sellega seoses selgitatakse ajakirjanduseetikat. Käsitletakse ka reklaami ja selle mõjutamisvõtteid, elektroonilist meediat ja selles tekkinud uusi suhtlusvõimalusi ning nendega seotud ohte ja manipuleerimisvõimalusi. Meediaõpetusega kujundatakse kriitilist meediatarbijat.

Süvendatult vaadeldakse teksti keele ja stiili küsimusi. Käsitletakse erinevate tekstiliikide keelelisi ja stilistilisi erinevusi, vaadeldakse sõnavara stililisi kihistusi ja tähendusnüansse ning kirjutamise komponente ja nõudeid eri tekstiliikide keelele. Süsteemaatiline ülevaade antakse põhilistest stiilivigadest.

Praktiline eesti keele oskus tähendab kirjakeele valdamist teksti vastuvõtu ja loomise oskuste – lugemise, kirjutamise, kõnelemise ja kuulamise – ning neid siduva vahendusoskuse koostoimes. Lugemisoskuse arendamise laiem eesmärk on kujundada kriitilist teabekasutajat. Kirjutamisoskust arendatakse erineva eesmärgi ja ülesehitusega tekstide loomise kaudu. Selle oluline osa on võime siduda oma tekstiga teistest tekstidest saadud infot ning arvestada, viidata, tsiteerida ja refereerida teisi tekste, s.o kirjutada alustekstide põhjal. Kirjutamispädevuse vältimatu eeldus ja komponent on hea ning toimiv õigekirjaoskus. Kõnelemisoskus tähendab nii oskust esineda kui ka võimet valida suhtlusolukorrast ning vestluspartnerist lähtuvalt sobiv toon ja stiil, samuti võimet suhtlust

või teemat alustada, arendada ning tõrjuda. Kuulamisoskuse arendamise eesmärk on mõista vestluspartnerit ja esinejat, tunda suulistes meediakanalites ära faktiinfo ja arvamus ning mõjutamine ja manipuleerimine; olla valmis esitama täpsustavaid küsimusi ning vastuväiteid.

Õppeaine on üles ehitatud nii, et keeleteadmiste kursusi planeeritakse igale aastale üks – „Keel ja ühiskond“ on 10., „Meedia ja mõjutamine“ 11. ning „Teksti keel ja stiil“ 12. klassis. Praktilise eesti keele kursusi õpitakse kõigis klassides, kusjuures keeleteadmiste kursuse õpe eelneb praktilisele kursusele või neid õpitakse paralleelselt.

2.1.3. Gümnaasiumi õpitulemused

Gümnaasiumi lõpetaja:

- 1) väljendab ennast nii suulises kui ka kirjalikus suhtluses selgelt, eesmärgipäraselt ja sobivalt ning üldkirjakeele normide järgi;
- 2) valib suhtuskanaleid ning väljendusvahendeid sobivalt, lähtudes funktsionaalsetest, eetilistest ja esteetilisest kaalutlustest;
- 3) oskab oma tekstide loomiseks leida, kriitiliselt hinnata ja kasutada eri laadi teabe allikaid;
- 4) teab tekstide ülesehituse põhimõtteid ja iseärasusi, oskab luua ning analüüsida eri liiki suulisi ja kirjalikke tekste;
- 5) kõneleb ja kirjutab asjakohastele tekstidele reageerides ning nendele toetudes;
- 6) analüüsib ja hindab kriitiliselt meedia- jm avalikke tekste ning tunneb tekstide mõjutusvahendid;
- 7) oskab oma keelekasutuse parandamiseks kasutada keeleinfo allikaid.

2.2. I kursus „Keel ja ühiskond“

2.2.1. Õpitulemused

Kursuse lõpetamisel õpilane:

- 1) mõistab keele rolli, funktsioone ja tähendust ühiskonnas;
- 2) tunneb eesti keele erijooni teiste keeltega võrreldes;
- 3) mõistab allkeelte ja keele varieerumise olemust;
- 4) tunneb suulise ja kirjaliku keele norme ning etiketti;
- 5) oskab eakohasel tasemel analüüsida ajastuomaseid keelenähtusi.

2.2.2. Õppesisu

Keele ülesanded: infovahetus, suhteloomine, identiteedi väljendamine, maailmapildi kujundamine. Keel kui märgisüsteem. Teised märgisüsteemid. Graafilised üldistused (joonised, tabelid, skeemid). Pildikeel. Märgisüsteemide ühendamine tekstis. Kunst ja keel.

Eesti keel ja teised keeled. Eri tüüpi keeled. Eesti keele eripära teiste keelte kõrval. Häälikusüsteem, astmevaheldus, muutevormistik, lausetüübid ja sõnajärg, totaalsus ja partsiaalsus lauseehituses (täis- ja osaalus, täis- ja osasihitis, täis- ja osaõeldistäide), eesti sõnamoodustuse erijooni.

Eesti keel võrdluses soome keele ja teiste soome-ugri keeltega; Euroopa ja maailma keeled (valikuliselt). Keelekontaktid. Saksa, vene, inglise ja soome keele mõju eesti keelele. Keele varieerumine ja muutumine.

Tänapäevase kirjakeele kujunemine. Kirjakeel ja kõnekeel. Murdekeel ja kodumurre. Kirjakeele norm. Keeleline etikett. Keelekasutuse valdkonnad ja sotsiaalrühmade erikeeled. Släng. Aktsent.

Eesti mitmekultuurilise ja mitmekeelse maana. Keeleline tolerantsus. Eesti keelepoliitika. Eesti keele kasutusvaldkonnad ja arendus: keeletehnoloogia, terminoloogia ja oskuskeel, ilukirjandus, tõlkekultuur. Eesti keele staatus ja tulevik.

2.3. II kursus „Meedia ja mõjutamine“

2.3.1. Õpitulemused

Kursuse lõpetamisel õpilane:

- 1) tunneb meediakanaleid, trükimeedia, raadio, televisiooni ja elektroonilise meedia erijooni ning olulisi tekstiliike;
- 2) teab teksti üldtunnuseid ning eri tekstide vastuvõtu iseärasusi;
- 3) on teadlik meediateksti vastuvõtu eripärast ja selle põhjustest;
- 4) on omandanud tekstianalüüsi põhivõtted; analüüsib verbaalset teksti visuaalses ja audiovisuaalses kontekstis;
- 5) tajub teksti autori eesmärgi ning motiive; leiab viiteid ja vihjeid teistele tekstidele, tõlgendab teksti seostuvate tekstide kontekstis;
- 6) eristab fakti arvamusest ning usaldusväärset infot küsitavast;
- 7) tunneb meediatekstis ära argumentid ja põhilised mõjutamisvõtted;
- 8) analüüsib kriitiliselt reklaami ning arutleb reklaami ja mainekujunduse teemadel;
- 9) oskab väljendada oma seisukohta loetu ja kuuldu kohta ning valida selleks sobivaid keelevahendeid.

2.3.2. Õppesisu

Teksti üldtunnused: sobivus suhtlusolukorda, üldine sidusus ja sisuosade seostamine; keeleline loovus ja õigekeelsus. Tekstide tõlgendamine, retseptsiooni erinevuse põhjused: teadmised, isiklik kogemus, kultuuritaust. Teksti adressaat ja vastuvõetavus. Tekstide liigitamine ja analüüs. Olulisemad meediažanrid (uudis, reportaaž, intervjuu, arvamus). Meediatekstide seostamine: viited ja vihjed, vahendamise ulatus ja eesmärgid. Keel info ja suhteloome teenistuses.

Meediakanalid. Tähtsamad meediakanalid Eestis, eriala- ja üldhuviajakirjad, raadio- ja telekanalid, internet, paber- ja *on-line*-väljaanded, kvaliteetajakirjanduse ja meelelahutusajakirjanduse erinevused. Kirjutatud teksti, kuuldeteksti ja audiovisuaalse teksti esitusviisid ning vahendid. Eri tüüpi meediatekstide vastuvõtu spetsiifika; verbaalse teksti taju heli ja pildi kontekstis. Meediatekstide usaldusväärsus. Suhtlus internetiportaalis.

Meedia ja mõjutamine. Verbaalne ja visuaalne mõjutamine. Manipuleerimine, meediaeetika ja meediakriitika. Oma seisukoha eetiline ja asjakohane sõnastamine. Autoripositsioon, info allikad ja nende usaldusväärsus. Kriitiline ja teadlik lugemine. Fakti ja arvamuse eristamine. Meedia retoorika ja argumentid. Sotsiaalsete tunnuste ja müütide konstrueerimine meediatekstis.

Reklaam (kommertsreklaam, poliitiline reklaam, sotsiaalreklaam). Reklaami sihtrühmad ja kanalid. Reklaam mainekujundusvahendina. Erandlikud keele ja tähelepanu äratamise võtted. Reklaami mõjus. Kriitilise reklaamitarbija kujundamine.

2.4. III kursus „Teksti keel ja stiil“

2.4.1. Õpitulemused

Kursuse lõpetamisel õpilane:

- 1) valib sobiva suhtluskanali ning väljendub korrektselt nii suuliselt kui ka kirjalikus vormis;
- 2) valib väljendusvahendeid suhtlusolukorra ja kõneaine põhjal;

- 3) analüüsib tekstide sisu, eesmäärke, kasutuskonteksti, ülesehitust, sõnavara ning stiili;
- 4) koostab eri liiki tekste (arutlus, arvustus ja muud probleemkirjutised; tarbeteksid; uurimistöök);
- 5) seob tekste luues omavahel alustekste, refereerib, tsiteerib, parafraaseerib ning kasutab viitamissüsteeme;
- 6) tunneb mõjutamise viise ja keelevahendeid, argumenteerib, nõustub esitatud väidetega või lükkab neid ümber nii suuliselt kui ka kirjalikus tekstis.

2.4.2. Õppesisu

Keel suhtlus- ja tunnetusvahendina. Suulise ja kirjaliku suhtluse ning teksti erinevused. Stiil ja stilistika. Keele kasutusvaldkonnad ja stiil. Asjalikkus ja isikupära. Viisakus ja sõbralik toon. Võimukus, vulgaarsus ja suhtlusvead. Ametlik stiil, publitsistlik stiil ning teadusstiil. Stiilivärving, stiiliviga; keele kasutusvaldkondade tüüpilised stiilivead. Ilukirjandusstiil ja poeetika.

Eesti sõnavara; tähendus ja stiilijooned. Oma sõnavara rikastamise võimalused. Keele kujundlikkus ja loov keelekasutus. Tekstide võrdlev analüüs (eesmärgid, kasutuskontekst, grammatilised erijooned, sõnavara, stiil). Võrgusuhtluse keelevalikud.

Teadlik kirjutamine. Kirjutamise eesmärk, adressaat, pealkiri, probleem, põhiidee. Teksti aineistik, materjali kogumine ja süstematiseerimine. Teema, selle varasemad käsitlused ja tahud. Teksti ülesehitus ja sidusus. Lõigu ülesanne (allteema, väide, selgitus, tõestus, järeldus, üldistus). Arutlev kirjutamine. Oma teksti toimetamine.

Teadustekst. Uurimiseesmärgi ja hüpoteesi sõnastamine. Materjali kirjeldamine ja usaldusväärsus. Uurimuse struktuur. Allikate refereerimise ja tsiteerimise eesmärgid. Lause- ja lõiguviiet; viitekirje. Võrdlemine, analüüsimine, üldistamine, järeldamine. Vormistamine. Arvustamine. Loomevargus ehk plagiaat.

2.5. IV kursus „Praktiline eesti keel I“

2.5.1. Õpitulemused

Kursuse lõpetamisel õpilane:

- 1) argumenteerib veenvalt ja selgelt ning kaitseb oma seisukohti suuliselt ja kirjaliku arutleva teksti vormis;
- 2) koostab levinumaid tarbetekste;
- 3) oskab ühe alusteksti põhjal koostada referaati ja kokkuvõtet, vältides plagiaati;
- 4) tunneb põhilisi elektroonilise infootsingu võimalusi ning kasutab neis leiduvat infot oma tekstides;
- 5) oskab kasutada elektroonilisi ja paberil sõnaraamatuid;
- 6) on kinnistanud ja parandanud oma õigekirja- ja kirjakeeleoskust.

2.5.2. Õppesisu

Kõnearendus-, lugemis-, kuulamis- ja kirjutamisteemad

1. Kursusega „Keel ja ühiskond“ seostuvad teemad.
2. Kirjanduskursustega haakuvad teemad.
3. Õppekava läbivad teemad.

Kõnelemine

Suuline esinemine ja suhtlus eri tüüpi olukordades. Argumenteerimine, veenmine; emotsionaalsus, toon.

Kirjutamine

Tarbetekstid: elulugu, avaldus, seletuskiri, taotlus, kaebus, kiri ja e-kiri, plangid ning vormid.

Arvamustekstid. Arvamustekstide ülesehituse põhimõtted. Arvamustekstide koostamine ühiskonna- ja õpilaselu teemadel.

Referaadi ja kokkuvõtte kirjutamine.

Õigekirja ja õigekeelsusküsimuste kordamine vajaduse põhjal.

Lugemine

Seotud ja sidumata tekstide (nimestike, graafikute, tabelite jm) mõistmine.

Tekstide otsing veebist ja raamatukogust; info otsing elektroonilisest ja paberil tekstist.

Süsteemaatiline sõnavaraarendus (nt harvem sõnavara, mõistesuhted, sõnamoodustus, käsitletavate teemadega seotud erisõnavara; sõnavara omandamine, kinnistamine ja praktiline kasutamine).

Kuulamine

Erinevate keelevariantide sotsiaalse tähenduse mõistmine, teksti suhtlustähenduse ja eesmärgi mõistmine eri toimingutes, suhtluspartneri mõistmine dialoogis.

2.6. V kursus „Praktiline eesti keel II“**2.6.1. Õpitulemused**

Kursuse lõpetamisel õpilane:

- 1) annab paindlikult ja olukorra järgi edasi oma tundeid, mõtteid ja hinnanguid niihästi isiklikus, avalikus kui ka ametlikus suhtluses, nii suuliselt, kirjalikult kui ka elektrooniliselt;
- 2) argumenteerib veenvalt ja selgelt ning suudab kaitsta oma seisukohti eakohastes aruteludes koolis;
- 3) suudab kaasa mõelda avalikule esinemisele ning esitada ettekandjale küsimusi;
- 4) suudab eri liiki meediatekste kriitiliselt hinnata ning eri allikatest pärineva info ja arutluskäikude põhjal tasakaalustatud kokkuvõtet teha;
- 5) suudab kirjutada arvamustlugu, retsensiooni ja pressiteadet ning koostada koosoleku memo ja tegevuskava;
- 6) suudab mitme aimeallika põhjal kirjutada referatiivset teksti, vältides plagiaati;
- 7) on arendanud oma elektroonilise infootsingu oskust ning suudab kasutada paindlikke infootsingu strateegiaid;
- 8) on kinnistanud ja parandanud oma õigekirja- ja kirjakeeleoskust.

2.6.2. Õppesisu**Kõnearendus-, lugemis-, kuulamis- ja kirjutamisteemad**

1. Kursusega „Meedia ja mõjutamine“ seostuvad teemad.
2. Kirjanduskursustega haakuvad teemad.
3. Õppekava läbivad teemad.

Kõnelemine

Suuline suhtlus olukorrast ja vestluspartnerist lähtuvalt.

Sama sõnumi edastamine erinevate keelevahenditega, keelelise väljenduse paindlikkus, otsesem ja kaudsem väljendumine.

Ratsionaalsete, emotsionaalsete ja eetiliste argumentide kasutamine ning veenmine ja mõjutamine.

Kirjutamine

Tarbekirjade koostamine: juhend, koosoleku memo, tegevuskava.

Mitme allika põhjal kokkuvõtte ja referaadi kirjutamine.

Ajakirjanduslike tekstide koostamine: arvamyslugu, retsensioon, pressiteade.

Veebitekstide koostamine: blogi, *podcast*.

Vajaduse korral õigekirja ja õigekeelsusküsimuste kordamine.

Lugemine

Eri modaalsusega tekstide (kirjaliku, audiovisuaalse, hüpertextilise) tähenduse mõistmine.

Teksti eesmärgi ja vaatenurga mõistmine, meediatekstide kriitiline analüüsimine.

Teksti sisuliste ja keeleliste tunnuste põhjal paindlike elektrooniliste otsingustrateegiate kasutamine.

Süsteemiline sõnavaraarendus (üldkasutatavate võõrsõnade, ilukirjanduskeele sõnavara, käsitletavate teemadega seotud terminoloogia omandamine, kinnistamine ja praktiline kasutamine).

Kuulamine

Ratsionaalsete, eetiliste ja emotsionaalsete argumentide eristamine suulises tekstis, kallutatuse ja manipuleerimise äratundmine.

2.7. VI kursus „Praktiline eesti keel III“**2.7.1. Õpitulemused**

Kursuse lõpetamisel õpilane:

- 1) suudab edasi anda tähendusvarjundeid, tajub keelendite konnotatiivseid tähendusi ning mõistab vihjelist keelekasutust;
- 2) oskab veenvalt ja selgelt argumenteerida ning kaitsta oma seisukohti keerukaid küsimusi käsitlevas ametlikus arutelus;
- 3) suudab konspekteerida näitvahenditega toestamata suulist esitust;
- 4) oskab edastada eri modaalsuse ja struktuuriga ning eri allikatest saadud infot ja arutluskäike sidusas tekstis ning lõimida sellesse oma hinnanguid ja seisukohti;
- 5) oskab koostada keerulisi tarbetekste;
- 6) tunneb teadusliku stiili põhitunnuseid ning suudab koostada eakohast teaduslikku teksti, vältides plagiaati;
- 7) kasutab keerukaid elektroonilise teabeotsingu strateegiaid ning suudab hinnata teabe usaldusväärsust;
- 8) valdab eesti kirjakeelt.

2.7.2. Õppesisu**Kõnearendus-, lugemis-, kuulamis- ja kirjutamisteemad**

1. Kursusega „Teksti keel ja stiil“ seostuvad teemad.
2. Kirjanduskursustega haakuvad teemad.
3. Õppekava läbivad teemad.

Kõnelemine

Keeleline väljendusrikkus mõtete, tunnete ja hinnangute väljendamisel.

Stiilivahendite kasutamine erineva mõju saavutamiseks suulises esinemises ja väitluses.

Kirjutamine

Arutleva artikli kirjutamine eri tüüpi (tekstiliste, pildiliste, audiovisuaalsete; lineaarsete, mittelineaarsete, hüpertekstiliste) alustekstide põhjal.

Tarbetekstide (projekti ja kandidaadi põhjenduse, tegevusaruande) koostamine.

Teadusteksti koostamine ja vormistamine.

Vajaduse korral õigekirja ja õigekeelsusküsimuste kordamine.

Lugemine

Keeruka struktuuriga ja eri modaalsusega tekstide mõistmine.

Keeruka kujundliku väljenduse mõistmine.

Süsteemaatiline sõnavaraarendus (akadeemilisele ja haritud stiilile omaste võõrsõnade, lendväljendite, ilukirjanduskeele kõrgstiilse sõnavara ning käsitletavate teemadega seotud terminoloogia omandamine, kinnistamine ja praktiline kasutamine).

Teabeotsinguoskuste tõhustamine.

Kuulamine

Keeruka struktuuriga suulise teksti konspekterimine.

Väitluse juhtimine ning seal esile tõusnud argumentidest kokkuvõtte tegemine.

2.8. Õppetegevus

Eesti keele oskus tähendab eesti kirjakeele valdamist keele nelja osaoskuse (lugemise, kirjutamise, kõnelemise ja kuulamise) valdkonnas.

Lugemisoskust arendatakse erinevate valdkondade tekstide lugemise, nende sisu analüüsimise ja kriitilise hindamise teel. Õpetuses jälgitakse, et käsitletavate tekstide raskusaste kasvaks vastavalt lugemisoskuse arenemisele, et oleks esindatud niihästi seotud (kirjeldavad, jutustavad) kui ka sidumata tekstid (tabelid, graafikud, loetelud jt). Lugemisoskuse arendamise oluline osa on sõnavara laiendamine, selleks omandatakse kogu aineõppes süsteemaatiliselt uusi sõnu (vähem tuntud sõnu, võõrsõnu, piltlikke väljendeid). Lugemispädevuse tähtis komponent on oskus leida vajalikke tekste niihästi trükitud kui ka elektroonilistest allikatest ning nendest tekstidest vajalikku teavet. Lugemisoskuse arendamise laiem eesmärk on kriitilise teabekasutaja kujundamine.

Kirjutamisoskust arendatakse erineva eesmärgi ja ülesehitusega tekstide loomise teel. Valdav osa tekstitüüpe, mida õpilased aineõppes loovad, on neile ülesehituselt ja nõuetelt tuttavad juba põhikoolist. Kirjutamisoskuse arendamise ülesanne on saavutada nende tekstide loomisel meisterlikkus. Oluline on oskus kirjutada teksti alustekstide põhjal, samuti oskus siduda oma tekstiga teistest tekstidest saadud teavet, viidata, tsiteerida ja refereerida. Kirjutamispädevuse vältimatu eeldus ja komponent on hea ja toimiv õigekirjaoskus. Seetõttu kinnistatakse ning arendatakse kirjutamisülesannete kaudu pidevalt ka õigekirjaoskust.

Kõnelemisoskuse arendamise keskne ülesanne on arendada võimet valida suhtlusolukorrast ja vestluspartnerist lähtuvalt sobiv toon ning stiilivahendid. Oluline on ka oskus suhtlust alustada, arendada ning tõrjuda. Kõnelemisoskust arendatakse erinevate suhtlusülesannete kaudu, paari- ja rühmatööde aruteludes, klassi ees esinedes ning koha pealt vastates. Reaalelulisi suhtlusolukordi harjutatakse rollimängudes. Kõnelemisoskuse tähtis komponent on argumenteerimisoskus, võime oma seisukohti esitada ja kaitsta, kasutades nii ratsionaalseid, emotsionaalseid kui ka eetilisi põhjendusi. Argumenteerimisoskust arendatakse arutelude, diskussioonide ning ümarlaua vormis.

Kuulamisoskuse arendamise eesmärgid on vestluspartneri suhtluseesmärgi mõistmine, veenmise ja

manipuleerimise äratundmine ning suulises vormis esitatud teabe ja aimetekstide mõtte mõistmine. Oluline on avalikule esinejale sisukate teemast lähtuvate küsimuste esitamise oskus. Kuulmisoskuse arendamiseks võib kasutada aruteludest või loengutest kokkuvõtete tegemist ning poliitiliste kõnede analüüsi.

2.9. Füüsiline õpikeskkond

1. Valdav osa õpet toimub klassis, kus saab mööblit sobivalts ümber paigutada rühmatöökts ning ümarlauavestlusteks.
2. Klassiruumis kasutatakse õigekeelsussõnaraamatuid ja võõrsõnade leksikoni.
3. Tundides kasutatakse tänapäevastel info- ja kommunikatsioonitehnoloogiatel põhinevaid õpikeskkondi ning õppematerjale ja -vahendeid, sh netisõnaraamatuid.
4. Tunde peetakse vajaduse korral arvutiklassis, kooli raamatukogus ning väljaspool kooli.

2.10. Hindamine

Praktilise eesti keele kursustes kasutatakse teiste eesti keele kursuste ja kirjanduskursuste sisulisi teemasid praktilise keeleoskuse arendamiseks. Seetõttu võib praktilise eesti keele tundides tehtud tööde tulemusi, mis näitavad kirjanduskursuste või teiste eesti keele kursuste õpitulemuste saavutatust, hinnata ja arvestada vastavate kursuste osalise soorituseks. Samuti võib kirjanduskursustes ja teistes eesti keele kursustes tehtud tööde praktilise eesti keele kursuse õpiesmärkidele suunatud tegevusi hinnata ja arvestada praktilise eesti keele kursuse osalise soorituseks.

3. Kirjandus

3.1. Üldalused

3.1.1. Õppe- ja kasvatusesmärgid

Gümnaasiumi kirjandusõpetusega taotletakse, et õpilane:

- 1) loeb ja väärtustab nii eesti kui ka maailmakirjanduse olulisemaid autoreid ja kirjandusteoseid, suhestab loetut teose ajastu ning tänapäevaga;
- 2) väärtustab kirjanduse ühiskondlikku, ajaloolist ja kultuurilist tähtsust ning kirjanikku kui loojat;
- 3) väärtustab kirjandust kui tunde- ja kogemusmaailma rikastajat ning kujutlus- ja mõttemaailma arendajat;
- 4) loeb nii proosat, luulet kui ka draamat, tunneb tähtsamaid kirjandusvoole ja -žanre ning eristab kirjandusteksti poeetilisi võtteid ja peamisi kujundeid;
- 5) mõistab sõnakunsti väljendusvahendite mitmekesisust ning nende erinevusi ja sarnasusi võrreldes teiste kunstiliikidega (teater, film, kunst, muusika);
- 6) tajub kirjandusteksti mitmeti tõlgendatavust, erinevate kultuurikontekstide tausta teose mõistmisel, näeb kirjanduses inimese ja maailma mõistmise mudelit;
- 7) kujundab endast teadlikku lugejat, kes kirjanduse toel arendab oma eetilisi ja esteetilisi väärtushinnanguid ning maailmavaadet;
- 8) analüüsib kriitiliselt erinevaid kirjandusteoseid ja infoallikaid, arendab nii suulist kui ka kirjalikku väljendus- ja arutlusoskust ning loovust.

3.1.2. Õppeaine kirjeldus

Kirjandusõpetus on gümnaasiumis üks keskseid kultuuri- ja kunstiaineid, mis avab tee esteetiliste ja eetiliste tõekspidamiste kujunemisele, isiksuse vaimu ja väljenduse rikastumisele, kommunikatsiooni mitmekesistamisele, võõra kogemuse omandamisele ning ühiskonna ja kultuuri sügavamale vastuvõtule. Kirjandusõpetuse keskmes on kirjandus kui sõnakunst, mille loob kujundlik mõte ja väljendus. Ilukirjanduse aluseks on esteetiline ehk poeetiline funktsioon, mis põimub tunnetusliku funktsiooniga. Ilukirjandus kannab ühiskondlikke, ajaloolisi, rahvus- ja maailmakultuurilisi, vaimseid ning tundelisi väärtusi, mille mõistmine ja järgimine aitab tagada kultuuri järjepidevuse ning ühiskonna jätkusuutlikkuse. Kirjandusõpetuse alus ja funktsioon on poetika, mille tundmine ja mõistmine tagab elulise ettevalmistuse kunstisuhtluseks.

Gümnaasiumi kirjandusõpetus, toetudes põhikooli kirjandustundides omandatule, jätkab teksti- ja lugejakeskset kirjandusõpetust. Erilist tähelepanu pööratakse ilukirjandusteose kui terviku mõistmisele, tekstide analüüsile ja tõlgendamisele eri vaatepunktidest. Kuna sõnakunstiteos põhineb kujundil, siis on ainesisus rõhutatud kirjanduse kunstilist aspekti, mis hõlmab kirjanduse poetika tundmist ning kujundlikkuse mõistmist selle mõttelis-tundelises ühtsuses ja mitmetähenduslikkuses. Diakroonilise, s.o kirjandusloolise lähenemise kõrval on eelistatum sünkrooniline, s.o voolule, suunale, žanrile või teemale keskenduv käsitlus, või nende kahe lähenemisviisi põiming, kus tekstikeskselt analüüsilt liigutakse tekstiväliste taustade, ülevaadete ja seosteni. Võimaluse korral vaadeldakse eesti ja maailmakirjandust võrdlevalt.

Kirjandusõpetus juhindub õppeainesisesest lõimingust, kus mitmesugused keelelised, teaduslikud, ajaloolised ja kultuurilised teadmised ning oskused on omavahel täiendussuhtes, kuid pöörab tähelepanu ka ainetevahelisele lõimingule, aidates paremini aru saada kunstist, muusikast, teatrist, filmist, pärimuskultuurist ning tänapäeva kultuurist laiemaltki. Kultuuriloolise tausta konkretiseerimiseks on vaja kirjanduse kõrval osutada teistelegi õppeainetele: ajaloole, ühiskonna- ja inimeseõpetusele, geograafiale, muusikale, kunstile, filosoofiale ja teistele.

Gümnaasiumi kirjanduse ainekavas on viis kohustuslikku ja neli valikkursust. Kohustuslikud kursused nende soovituslikus järjekorras võtavad arvesse õpilase abstraktse mõtlemise võimet, selle arengut ja lugemuse suurenemist. Kursused pakuvad ainesiseseid ja -väliseid lõimingu võimalusi, nende järgnevus eeldab ja kasutab eelnevalt õpitut. Kursuste sees võib õppesisu järjekorda vajaduse korral muuta, lõhkumata seejuures selle sisulist tervikut ja aineoloogikat. Loetud tervikteoseid käsitletakse vastavate teemadega seostatuna kursuse jooksul.

Kohustuslikud kursused on järgmised:

- 1) „Kirjandusteose analüüs ja tõlgendamine“
- 2) „Kirjandus antiigist 19. sajandini“
- 3) „Kirjanduse põhiliigid ja -žanrid“
- 4) „20. sajandi kirjandus“
- 5) „Uuem kirjandus“

Kursuste õppesisis määratud autorite ning kirjandusteoste valikul on arvestatud eesti ja maailmakirjanduse, klassika ning nüüdiskirjanduse põhjendatud proportsioone. Lugemisvarasse tuleb haarata üldpädevuste kujundamist ja läbivate teemade käsitlemist võimaldavaid teoseid nii proosa-, luule- kui ka draamakirjandusest. Õppesisis nimetatud teoste hulgast valib õpetaja lähemaks vaatluseks õpilaste soove ja võimeid arvestades õpitulemustes sätestatud arvu jagu tervikteoseid. Ülejäänud õppesisis nimetatud autorite loomingut tutvustatakse kas ülevaatalikult või lühemaid tekstinäiteid analüüsides ning tõlgendades. Autorite ja teoste valikuvõimalusele osutab

sõna „või“, valikute jätkuvusele lühend „jt“. Autorite ja nende teoste kordumine eri kursuste õppesisus on taotluslik: eesmärk on võimaldada õpetajale paindlikku lähenemist kursuste ülesehitamisele ning varieerimisele. Varasemate kursuste käigus käsitletud autoreid või teoseid ei pea hilisemate kursuste käigus kordama, kursuste õppesisu maht on sellevõrra väiksem. Eesti keelest erineva emakeelega õpilastel on soovitatav lugeda ja analüüsida üht kirjandusteost tema kodukeelt esindava maa kirjandusest.

Kirjandusteoste käsitlemiseks on vaja tunda kirjanduslikke mõisteid. Eeldatakse, et õpilane oskab neid teksti analüüsides või luues sobivas kontekstis kasutada ning oma sõnadega seletada, toetudes vajaduse korral õppematerjalidele. Mõisted on ainekavas esitatud tähestikjärjestuses, kusjuures nende osaline kordumine kursuste õppesisus on taotluslik, et aidata õpetajal paremini õpet korraldada.

Esimese kursuse „Kirjandusteose analüüs ja tõlgendamine“ eesmärk on selgitada õpilastele kirjanduse kui sõnakunsti olemust, näidates, kuidas kasutatakse rikkalikke keelevahendeid tähenduslike ning esteetiliselt nauditavate tekstide loomiseks. Tegeledes erinevate lugemismudelite ja tõlgendusviisidega, keskendub kursus ilukirjanduse poeetika tundmaõppimisele, kujundlikkuse mõistmisele selle mõttelis-tundelises ühtsuses. Avastada ja kirjeldada kunstilise teksti poeetikat, näidata kirjutamise eri võimalusi, analüüsida ning tõlgendada konkreetseid proosa- ja luuletekste, näidata eepika ja lüürika väljendusvahendeid – selles seisneb kursuse tuum ning ka kogu kirjanduse mõistmise alus. Kursuse käigus omandab õpilane tekstianalüüsi võttestiku, mida laiendavalt ja süvendavalt kasutatakse ka järgmiste kursuste käigus.

Kirjandusteose analüüsikese võib asuda kas autoris, lugejas või teoses. Autorikeskne lähenemine seob teose tähenduse autori tahtega, näeb kirjandusteoses autori maailmavaate ja elukogemuse kajastust. Lugejakeskne lähenemine eeldab, et kirjandusteos valmib lugeja kaasabil. Teosekeskne lähenemine huvitub kirjandusteosest kui iseseisvat elu elavast tähenduslikust tervikust, mis omakorda koosneb paljudest tasanditest ja elementidest. Kursus tegeleb nende kolme lähenemisviisi avarate võimalustega nii eesti kui ka maailmakirjanduse autorite ja teoste näitel ning õpilase kui lugeja positsioonilt.

Loetud proosa- ja luuletekstide analüüsimine ning tõlgendamine toetub poeetika mõistevaramule, mille teoreetiline tundmine pole eesmärk omaette. Kirjandusõpe lähtub loetud terviktekstidest või tekstikatkenditest, mida analüüsitakse poetikakeskselt ning tõlgendatakse diskussiooni käigus. Esmatähtis on tegeleda tekstisiseste tasandite (fiktsionaalne maailm, narratiiv, kujundisüsteem jm) analüüsiga, millelt liigutakse tekstiväliste tasandite (kultuurilooline taust, autori tähtsus, teose vastuvõtt jm) vaatluseni. Poetikakeskseks kirjanduskäsitluseks on soovitatav valida proosatekste nii eesti kui ka maailmakirjandusest ja luuletekste peamiselt eesti autoritelt.

Kirjandus, olles kujundliku mõtlemise ja keelekasutuse tulemus, kannab erilisi väärtusi: ühiskondlikke, ajaloolisi, rahvus- ja maailmakultuurilisi, mõistelisi ning tundelisi. Seepärast käsitletakse selles kursuses kirjanduse rolli ja väärtust, mille tundmine aitab omakorda kaasa ühiskonna ja kultuuri sügavamale vastuvõtule ning inimelu mõistmisele.

Teise ja neljanda kursuse „Kirjandus antiigist 19. sajandini“ ja „20. sajandi kirjandus“ eesmärk on kujundada terviklik kirjandus- ja kultuurilooline teadmiste süsteem ning ajatelg edasisteks kirjandusõpinguteks. Selleks antakse põgus ülevaade maailmakirjanduse kujunemisetappidest, ajastute- ja vooludevahelistest seostest, nimetades perioodide ajapiirid ja tunnused, tähtsamad žanrid, autorid ja teosed. Kursused keskenduvad ainult kõige iseloomulikumale käsitletavas ajajärgus, luues ettekujutuse voolude ja žanride tekkest ning levikust.

Ainesisis on esitatud ajastut kõige ilmekamalt esindavad autorid, kelle hulgast teeb õpetaja valiku, keda põhjalikumalt tutvustada, arvestades tekstide kättesaadavust, oma eelistusi, aega, õpilaste võimeid ja huve. Kummagi kursuse vältel loetakse tervikuna läbi vähemalt neli ainekavas nimetatud autori teost nii eesti kui ka maailmakirjandusest.

Ülevaateemade kõrval on tähtis pakkuda õpilasele võimalust otsida tekstidest ajastule või voolule iseloomulikku, et õpikust loetut või õpetaja räägitut kinnistada. Ajastute, voolude ja neid esindavate autorite teostega tutvutakse kursuste jooksul kas terviktekstide või tekstikatkendite kaudu. Õppesisus on esitatud mitmeid arutlusteemasid, mille eesmärk on ärgitada diskussiooni kirjanduse olemuse ja ilmingute üle. Kirjandusõpetuses on oluline tõmmata paralleele, võrrelda ja leida erinevusi näiteks selles, mida on inimene väärtustanud ning kuidas on moraalsed tõekspidamised ja esteetilised maitsehoiakud aegade jooksul muutunud. Kõigi arutlusteemade käsitlemine pole kohustuslik.

Maailmakirjanduse arengulooga paralleelselt vaadeldakse kirjanduse kujunemist Eestis, pöörates tähelepanu sellele, millised on eesti ja maailmakirjanduse kokkupuutepunktid, ühis- ja erijooned. Kursuste jooksul kinnistub arusaam, et eesti kirjandus ei ole eraldiseisev nähtus, vaid moodustab koos teiste maade autorite loominguga maailmakirjanduse terviku.

Kolmas kursus „Kirjanduse põhiliigid ja -žanrid“ toetub varasemale kirjandusteose analüüsi- ja tõlgenduskursusele, mis annab õpilasele aluse aktiivselt ja iseseisvalt lugeda ning teoseid analüüsida ja tõlgendada: teoseid põhiliigi ja žanri põhjal käsitledes kasutatakse poeetikaanalüüsi mõisteid ja võtteid.

Kursuse eesmärk on süüvida põhjalikumalt ilukirjanduse olemusse: uurida põhiliike ja žanre, anda ülevaade žanride kujunemisest ja mitmekesisusest ning neid iseloomustavatest tunnustest. Õpilane laiendab, süvendab ja kinnistab oma teoreetilisi teadmisi tekstikatkendite ning tervikteoste analüüsi ja tõlgendusega. Kursuse jooksul peab õpilane tervikuna läbi lugema vähemalt neli proosa- või draamateost ja ühe eesti autori luuletuskogu.

Kursuse eepika osa keskendub esmajoonel romaani kujunemise ja alaliikide tutvustamisele, alates žanri sünnist ning lõpetades postmodernistliku romaaniga; suuremat tähelepanu pööratakse ka novelližanri arengule ja mitmekesisusele. Käsitletavat tekstid pärinevad nii eesti kui ka maailmakirjanduse autoritelt, mis võimaldab võrdlevat vaatlust. Lüürika ja lüroepika osa annab ülevaate olulisematest luulevormidest, mida kinnistatakse eeskätt eesti luuletajate tekstinäidetega. Kursuse dramaatika osa tutvustab näitekirjanduse žanre, rõhk on ühe või kahe draamateose põhjalikumal käsitusel. Soovitav on kursuse raames analüüsida ka ühiselt vaadatud lavastust.

Viienda kursuse „Uuem kirjandus“ põhieesmärk on anda ülevaade peamiselt tänapäeva eesti kirjandusest, kirjandussituatsioonist, tähtsamatest teostest ning kirjaniku rollist iseseisvuse taastanud Eesti ühiskonnas. Selle kõrval käsitletakse ühtlasi mõningaid nüüdisaegse väliskirjanduse näiteid. Kursus pakub õpilastele hea võimaluse analüüsida, tõlgendada ja võrrelda teoseid, mis on ilmunud lähiminevikus või nüüdisajal. Kirjandus on ühiskondlike muutuste tundlik peegeldaja, seega aitab kursus juhtida õpilaste tähelepanu tänapäeva teemadele ja probleemidele, ärgitades neid kaasa mõtlema, ajastuseoseid looma ja oma hoiakut kujundama.

Ainekavas esitatud autorite loend peegeldab uuema eesti kirjanduse paremiku, mitmekesisust ja stiilirikkust, aga ka vasturääkivust, poleemilisust ning kirjanduse kunstilise taseme ebahütlust. Kursuse eesmärk ei ole nüüdisaegse eesti kirjanduse kaanoni kehtestamine, vaid uusima kirjanduse

tutvustamine ja aktiivse arutluskeskkonna loomine. Kursuse eripäraks on selle sisu pidev uuemine, mida ainekava ei saa igal aastal fikseerida. Soovitatavalt võiks kursuse mahust ühe osa planeerida kõige uuematele teostele, mis on ilmunud viimase paari aasta jooksul.

Õppesisus nimetatud autorid ja teosed on õpetaja jaoks eelkõige pidepunktid, millele arutlusteemades toetuda. Põhjalikumaks analüüsiks valib õpetaja vähemalt viis teost: kolm tänapäeva kirjanduse n-ö tähtteost, ühe luuletuskogu ja ühe värskelt ilmunud uudisteose. Kohustuslikuks lugemiseks mõeldud uudisteose võib valida nii õpetaja ettepanekul kui ka õpilase enda huvidest lähtudes.

Teoseid tõlgendades on tähtis tekitada lugejakeskne diskussioon eetilistel ja esteetilistel teemadel, välistada üheseid hinnanguid ning näidata uue aja kirjanduse õnnestumisi ning vaieldavusi. Probleemipõhine ja isiklikku argumenteerimist õhutav arutelu, mis käsitleb teoste kunstilisi ja moraalseid väärtusi, on siingi eelistatav. Kursuse jooksul on soovitatav kohtuda mõne eesti kirjanikuga ning vaadata teatris mõnd uut lavastust.

Valikkursused seovad kirjandust teiste kunstiliikidega ning käsitlevad metakirjanduslikke teemasid. Nende kursuste eesmärk on avardada noore inimese üldist maailmapilti ja pakkuda sügavamad sissevaadet kirjandusse. Valikkursused on järgmised:

1. „Kirjandus ja müüt“
2. „Kirjandus ja ühiskond“
3. „Draama ja teater“
4. „Kirjandus ja film“

3.1.3. Õpitulemused

Gümnaasiumi lõpetaja:

- 1) toob näiteid maailmakirjanduse eri voolude ja žanride, teoste ja nende autorite kohta ning seostab neid ajajärgu ja kultuurikontekstiga;
- 2) nimetab eesti kirjanduse peamised arengusuunad, tähtsamad autorid ja teosed, avab oluliste teoste tähenduse eesti kirjanduse taustal ning iseenda kui lugeja vaatepunktist;
- 3) seostab loetut nii võrdlevalt kui ka eristavalt tänapäeva eluolu ja -nähtustega ning iseenda ja üldinimlike probleemidega;
- 4) selgitab peamiste tekstianalüüsiks tarvilike põhimõistete tähendust, analüüsib ilukirjandusteose poeetikat, mõistab keelekasutuse eripära ja stiili seoseid teksti sõnumiga;
- 5) analüüsib ja tõlgendab luuletust, iseloomustab selle poeetikat (žanr, teema, motiiv, kujund, vorm), kirjeldab meeoleolu ja sõnastab sõnumi;
- 6) määrab proosa- või draamateksti teema, sõnastab probleemi ja peamõtte, iseloomustab jutustaja vaatepunkti, tegevusaega ja -kohta, miljööd, süžeed ja tegelasi ning ülesehitust ja keelekasutust;
- 7) kirjeldab teksti põhjal tegelaste välimust, iseloomu ja käitumist, analüüsib nende olemust, omavahelisi suhteid ning funktsioone narratiivis, võrdleb ja vastandab tegelasi, annab nendele hinnanguid, otsib nende käitumisele alternatiivi ning võrdleb iseennast mõne tegelasega;
- 8) arutleb loetud, vaadatud või kuulatud teksti põhjal nii suuliselt kui ka kirjalikult, teemakohaselt ja põhjendatult, tuues näiteid teostest ning avardades teemat küsimuste ja väidetega;
- 9) õpib tundma ennast kui lugejat, jagab oma lugemiskogemust teistega, kujundades seeläbi oma lugemiseelistusi ning väärtushinnanguid;

- 10) võrdleb kirjandusteost ja sellel põhinevat filmi või teatrilavastust ning toob näiteid kirjandus-, filmi- ja teatrikeele erinevuste kohta.

3.2. I kursus „Kirjandusteose analüüs ja tõlgendamine“

3.2.1. Õpitulemused

Kursuse lõpul õpilane:

- 1) on tuttav vähemalt kolme kirjaniku loomingulooga, mõistab nende loomingu tähtsust kultuuri- ja kirjandusloos ning iseloomustab autorite stiili;
- 2) analüüsib ja tõlgendab loetud proosateoste sisu- ja vormivõtteid: nimetab teema, sõnastab probleemi ning peamõtte, iseloomustab tegevusaega ja -kohta, jutustaja vaatepunkti, tegelaste suhteid, olustikku, sündmustikku ning kompositsiooni;
- 3) analüüsib ja tõlgendab loetud luuletuste sisu ja vormivõtteid: nimetab teema ning põhimotiivid, iseloomustab vaatepunkti, kujundi- ja keelekasutust, riimi, rütmi ja salmilisust, kirjeldab meeolelu ning sõnastab mõtte;
- 4) hindab käsitletavate kirjandusteoste humaanseid väärtusi, märkab teostes peituvaid eetilisi ja esteetilisi väärtusi, suhestab oma ja kirjandusteose väärtuste maailma, põhjendab oma kirjanduslikke eelistusi ja lugemiskogemusi;
- 5) on läbi lugenud ja analüüsinud vähemalt kolm pikemat proosateost, lisaks novelle ja ühe eesti autori luuletuskogu.

3.2.2. Õppesisu

Kirjanduse olemus ja roll

Ilukirjandus kui sõnakunst. Fiktsionaalsus ja faktuaalsus. Kirjandusteose ühiskondlik, ajalooline, moraalne, rahvus- ja maailmakultuuriline, keeleline, tundeline väärtus. Kirjandus kui inimese siseilma ja välismaailma (looduse ja ühiskonna) kujutaja. Kirjandus kui maailma avaja, väljendaja ning uute seoste looja. Kirjandus kui eetiliste ja esteetiliste tõekspidamiste kujundaja.

Autorikeskne lähenemine kirjandusele

Autori ja teose seosed, elu- ja loominguloolisus, positivism kirjandusuurimises. Autori maailmavaade, selle kujunemine konkreetseis ühiskondlikes oludes ja avaldumine tema teostes. Autori kuulumine koolkonda või rühmitusse, koht ajastus, traditsioonis, rahvuskirjanduses. Kirjandus kui kirjaniku elu ja keskkonna peegeldus. Omaelulooline kirjutamine.

Lugejakeskne lähenemine kirjandusele

Kirjandusteose ja lugeja suhe. Lugejaoskused. Tegelik lugeja: tema isiklik elukogemus, põlvkondlik või sotsiaal-kultuuriline kuuluvus. Ideaalne ehk mudellugeja. Individuaalne ja rühmalugemine. Lugemismudelid: mõistmisvõimaluste paljus, eri lahenduste dialoog. Tekstisisesed lüngad ja lugeja kujutlusvõime. Lugeja ootused. Lugemismuljed. Lugemisnauding. Lemmikraamat. Lugeja mõjutamine: stereotüübid, argumentatsioon, arhetüübid, koomika.

Tekstikeskne lähenemine kirjandusele. Proosateksti analüüs ja tõlgendamine

Sõnakunstiteose sisu ja vormivõtted. Narratiiv, jutustamine ja kirjandusteose vaatepunkt. Tekstuaalne autor, jutustaja, tegelane, nende omavahelised suhted. Mina- ja tema-jutustus, sisemonoloog, teadvuse vool. Tegelase analüüs: bioloogiline, psühholoogiline, sotsiaalne aspekt. Karakter ja tüüp. Tegelase suhe iseendaga, teiste tegelastega ning teda ümbritseva maailmaga. Lugu ja tekst. Süžee ja faabula. Teema, detail, motiiv, sümbol. Moto. Teose miljöö, aja- ning ruumikujutus.

Teos kui struktuurne tervik. Kirjandusteose kompositsioon. Teose algus ja lõpp. Sissejuhatus, teema arendus, haripunkt, pööre ja lahendus. Konflikt ja intriig. Puänt. Teose probleemistik (küsimused) ja ideestik (vastused). Põhiidee. Teose stiil. Alltekst kui varjatud tähenduskiht. Allusioon. Paroodia ja travestia. Intertekstuaalne ehk tekste seostav käsitlusviis: teose avamine teiste tekstide vormilisel või sisulisel taustal.

August Gailit, Mehis Heinsaar, Ernest Hemingway, Herman Hesse, Erich Maria Remarque, Jerome David Salinger, Juhan Smuul, Anton Hansen Tammsaare, Mats Traat, Anton Tšehhov, Friedebert Tuglas, Mati Unt, Peet Vallak, Oscar Wilde, Virginia Woolf, Tõnu Õnnepalu jt.

Tekstikeskne lähenemine kirjandusele. Luuleteksti analüüs ja tõlgendamine

Luule ja lüürika olemus. Lüürika kui sisemine enesevaatlus, tunde või mõtte väljendus, mina avamine. Lüürilise mina vaatepunkt. Lüüriline eneseväljendus ja lüüriline kirjeldus. Luule kui värsskõne. Luuletuse sisu ja vorm (väljendus). Stroof. Refraän. Luuletus kui vormisidusalt väljendatud mõte. Temaatiline ühtsus ja kontrastipõhimõte. Luulekeele kujundlikkus. Luule musikaalsus: rütm (värsimõõdud) ja riim (alg- ja lõppriim). Keeleluule. Stilistilised võtted: kõla-, kõne- ja lausekujundid. Kõlakujundid: hääliku- ja sõnakordused, helijäljendus, kõlasümboolika. Kõnekujundid: epiteet, võrdlus, metafoor, isikustamine, sümbol, allegooria, metonüümia, hüperbool, oksüümoron. Lausekujundid: kordus, mõttekordus, astendus, retooriline küsimus, väljajätt, sõnamäng, siire. Piltluule, anagramm. Koomiline stiil luules: huumor, ironia, grotesk, sarkasm.

Artur Alliksaar, Betti Alver, Ernst Enno, Doris Kareva, Ilmar Laaban, Kalju Lepik, Juhan Liiv, Viivi Luik, Paul-Eerik Rummo, Hando Runnel, Marie Under, Debora Vaarandi, Juhan Viiding, Henrik Visnapuu jt.

Mõisted

Allegooria, alltekst, allusioon, anagramm, autobiograafia, eepika, ellips, epiteet, faabula, grotesk, ironia, isikustamine, kalambuur, keeleluule, kõlasümboolika, luule, lüürika, lüüriline mina, memuaarid, metafoor, metonüümia, miljöö, motiiv, moto, narratiiv, omaeluloolisus, paroodia, piltluule, proosa, päevik, refrään, reiskiri, retooriline küsimus, riim, rütm, sarkasm, siire, sisemonoloog, stroof, sümbol, süžee, teema, travestia, vaatepunkt, võrdlus, värsimõõt.

Terviklikult käsitletavat teosed

Õpilane loeb vähemalt kolm pikemat proosateost, lisaks novelle eesti ja välisautoritelt ning ühe eesti autori luuletuskogu.

3.3. II kursus „Kirjandus antiigist 19. sajandini“

3.3.1. Õpitulemused

Kursuse lõpul õpilane:

- 1) iseloomustab õppematerjalidele toetudes eri ajastute kirjandust ja kirjandusvoole, nimetades nende ajapiirid ja tunnused, tähtsamad žanrid, teosed ning autorid;
- 2) nimetab eesti kirjanduse tähtsamaid arenguperioode, olulisemaid autoreid ja kirjanduslikke rühmitusi;
- 3) määrab eesti kirjanduse tekkeaja ning võrdleb selle kujunemist muu Euroopa kirjanduse arenguperioodidega;
- 4) mõistab ning hindab käsitletavate kirjandusteoste humaanseid, eetilisi ja esteetilisi väärtusi;

- 5) on tervikuna läbi lugenud ja analüüsinud vähemalt neli proosa- või draamateost, tundes teoste ning nende autorite kohta üldises kultuuri- ja kirjandusloos.

3.3.2. Õppesisu

Temaatika

Kultuuri mõiste. Maailma loomise müüdid ja muistendid; eri rahvaste loomismüüte. Kirja ja kirjanduse sünn. Vana-Kreeka müüdid. Antiikkirjandus (Homeros, Sophokles, Vergilius jt). Kirjanduse põhiliikide ja žanride teke. Piibel kui kirjanduse alustekst. Keskaja kirjandus (saaga, kangelasepos, rüütliromaan, keskaegne luule ja draama jm). Renessansikirjandus (Dante Alighieri, Francesco Petrarca, Giovanni Boccaccio, Thomas More, William Shakespeare, Miguel de Cervantes jt). Barokk-kirjandus (Pedro Calderón). Klassitsistlik kirjandus (Molière). Valgustuskirjandus (Daniel Defoe või Jonathan Swift; Voltaire, Johann Wolfgang Goethe jt). Romantism (Aleksandr Puškin või George Gordon Byron; Victor Hugo või Walter Scott või Prosper Mérimée jt). Realism ja naturalism (Honoré de Balzac või Gustave Flaubert või Stendhal või Fjodor Dostojevski või Lev Tolstoi või Émile Zola jt). Estetism (Oscar Wilde). Romantismijärgne luule, sümbolism (Walt Whitman või Charles Baudelaire või Rainer Maria Rilke või Eino Leino või Rabindranath Tagore jt). Realistlik draamakirjandus (Anton Tšehhov või Henrik Ibsen või August Strindberg jt).

Eesti kirjanduse lätetel (kroonikad, vaimulik kirjandus, ilmalik kirjandus, juhuluule). Rahvusliku ilukirjanduse algus (Kristjan Jaak Peterson). Rahvusliku ärkamisaja kirjandus (Friedrich Robert Faehmann, Friedrich Reinhold Kreutzwald, Lydia Koidula jt). Realistliku kirjanduse algus (Juhan Liiv, Eduard Vilde).

Arutlustemasid

Kirjandus kui inimkonna ja tema kultuuri peegelpilt. Murrangulised pöörded ühiskonnas, selle kajastused kirjanduses. Kirjanduslikud ajastud, voolud, meetodid, nende ajapiirid ja tunnused, tähtsamad žanrid, autorid ja teosed. Kirjanduse roll ja tähtsus ühiskonnas eri ajastutel ja kultuurides. Eri asjastute kirjanduslikud esteetikad, erinevad elutunnetused ja selle väljendused. Ajaülesed probleemid, laiahaardeline ja mitmekülgne elu- ja inimesekujutus. Muistsete müütide ja rahvapärimeste kandumine kirjandusse. Arhetüüpsed teemad ja motiivid. Arhetüüpsed süžeed ja tegelased. Karakterite individuaalsus ja inimsuhete keerukus. Inimlikud voorused ja pahed, väärtused ja puudused. Tegelaste eetilised sihid, sotsiaalsed ja psühholoogilised probleemid. Inimeste mõtete ja tegude ühiskondlik tingitus. Jumalaus (kristluse) roll ühiskonnas, religioossed tõesed ja konfliktid. Inimese orjastamine ja ahistamine, sotsiaalsed normid ja tabud, võimu omavoli. Teise (naise, võõra, veidra) kujutamine. Võitlus inimese kui isiksuse vabastamise eest, usk elu tähenduslikkusesse. Rahvuskirjandus kui rahvuskultuuri kestmise tagatis. Rahvuslikud väärtused: keel ja kultuur. Minevikutõlgendused ja kujutlused tulevikust. Looduse kujutamine kirjanduses. Loomuliku ja haritud inimese ideaal. Mõistuse ja tunnete tasakaal ja konflikt inimeses. Igavesed väärtused ja idealistlikud unistused. Humaansed ideaalid: vabadus ja armastus. Loomise võlu ja vägi. Andekuse (geniaalsuse) mõistatus. Kirjanduse filosoofiline sügavus. Fantaasia- ja muinasjutumaailmad. Imed, maagia ja üleloomulikkus. Erandlikud ja tavapärased olukorrad, koomika, traagika, dramatism ja tragikoomika. Elu tõepärane ja idealiseeritud kujutamine. Ühiskondlike olude kriitika. Elulaad, kumbed ja moraal eri ajastutel ja kultuurides. Jne.

Mõisted

antiikkirjandus, arhetüüp, draama, draamatika, eepika, eepos, klassitsism, kultuur, lüürika, maagiline realism, müüt, naturalism, novell, realism, renessanss, romaan, romantism, saaga, sonett, sümbolism, utopia, valgustus.

Terviklikult käsitletavat teosed

Õpilane loeb läbi vähemalt neli pikemat tervikteost eesti või maailmakirjandusest kursuse õppesisus nimetatud autoritelt.

3.4. III kursus „Kirjanduse põhiliigid ja žanrid“

3.4.1. Õpitulemused

Kursuse lõpul õpilane:

- 1) eristab õppematerjalidele toetudes kirjanduse põhiliike ja žanre, analüüsib teoseid liigi- ja žanritunnuste põhjal;
- 2) analüüsib romaani alaliike ning toob näiteid autorite ja teoste kohta;
- 3) toob esile käsitletud teoste teema, probleemistiku ja ideestiku, analüüsib tegelasi ja nende suhteid, loob seoseid nüüdisajaga ning tsiteerib ja refereerib oma väidete kinnitamiseks teksti;
- 4) nimetab luuleteksti žanri, teema ja põhimotiivid, sõnastab selle mõtte ning analüüsib keele- ja kujundikasutust;
- 5) eristab näitekirjanduse põhižanre ja nende alaliike, arutleb näidendis käsitletud teemade ja probleemide üle ning analüüsib tegelaste suhteid;
- 6) selgitab ja kasutab praktikas peamisi tekstianalüüsis vajalikke mõisteid ja kujundeid ning analüüsib ilukirjanduslikku keelt ja stiili;
- 7) on tervikuna läbi lugenud ja analüüsinud vähemalt neli proosa- või draamateost ning ühe eesti autori luuletuskogu.

3.4.2. Õppesisu

Ilukirjanduse põhiliigid ja žanri mõiste

Ilukirjanduse põhiliigid. Lüüriliste, eepiliste ja dramaatiliste tekstide olemus. Žanri mõiste. Kirjandusvoolu ja -žanri stiil. Kirjandusteose stiil kui mõtte ühtsus ja väljendusvahendite korrastatus.

Eepika

Epos, romaan, novell, jutustus, miniatuur. Romaani süünd ja muutused. Romantiline romaan: Emily Jane Brontë „Vihurimäe“ või Selma Lagerlöf „Gösta Berlingi saaga“ või Prosper Mérimée „Carmen“ või George Sand „Väike Fadette“. Realistlik romaan: Honoré de Balzac „Isa Goriot“ või Fjodor Dostojevski „Kuritöö ja karistus“ või Gustave Flaubert „Madame Bovary“ või Stendhal „Punane ja must“ või Anton Hansen Tammsaare „Tõde ja õigus“. Romaani alaliigid. Kujunemisromaan: Jack London „Martin Eden“ või August Gailit „Ekke Moor“. Ajalooline romaan: Jaan Kross „Keisri hull“ või „Paigallend“ või Mats Traat „Tants aurukatla ümber“. Psühholoogiline romaan: Virginia Woolf „Tuletorni juurde“ või Eduard Vilde „Mäeküla piimamees“ või Gert Helbema „Ohvrilaev“. Maagilis-realistlik romaan: Gabriel García Márquez „Sada aastat üksildust“ või Toni Morrison „Armas“ või Daniel Kehlmann „Maailma mõõtmine“. Armastusromaan: Knut Hamsun „Victoria“ või Boris Vian „Päevade vaht“ või Doris Lessing „Viies laps“ või Mats Traat „Inger“. Modernistlik romaan: Franz Kafka „Metamorfoos“ või Karl Ristikivi „Hingede öö“ või Mati Unt „Sügisball“. Postmodernistlik romaan: Margaret Atwood „Teenijanna lugu“ või John Fowles „Maag“ või Kurt Vonnegut „Tapamaja, korpus viis“ või Mati Unt „Doonori meelespea“ või Wimberg „Lipamäe“. Novell (Giovanni Boccaccio või Edgar Allan Poe või William Faulkner või Thomas Mann või Jorge Luis Borges; Jaan Oks või Friedebert Tuglas või Arvo Valton või Ervin Õunapuu jt). Miniatuur (Friedebert Tuglas või Anton Hansen Tammsaare jt). Elulookirjandus, memuaarid (Oskar Luts või Voldemar Panso jt).

Lüürika ja lüroepika

Ballaad, epigramm, haiku, ood, piltluule, poem, sonett, valm. Salmidega ja salmideta luule. Vabavärss. Sonett: Francesco Petrarca, William Shakespeare, Marie Under, Henrik Visnapuu, Bernard Kangro jt. Modernistlik luule: Betti Alver, Heiti Talvik jt. Vabavärss: Jaan Kross, Artur Alliksaar, Jaan Kaplinski, Paul-Eerik Rummo jt. Laululine luule: Viivi Luik, Hando Runnel, Juhan Viiding jt.

Dramaatika

Tragöödia, komöödia, draama, tragikomöödia. Draama alaliigid: karakterdraama, psühholoogiline draama, olmedraama, ideedraama, ajalooline draama. Tragöödia: William Shakespeare „Hamlet“ või Anton Hansen Tammsaare „Juudit“. Komöödia: Molière „Tartuffe“ või Andrus Kivirähk „Voldemar“. Draama: Johann Wolfgang Goethe „Faust“ (I osa) või Henrik Ibsen „Nukumaja“ või „Metspart“ või Bernard-Marie Koltès „Roberto Zucco“.

Mõisted

Ajalooline romaan, ballaad, draama, dramaatika, eepika, eepos, epigramm, haiku, jutustus, komöödia, kujunemisromaan, lüroepika, lüürika, maagilis-realistlik romaan, miniatuur, modernism, novell, ood, piltluule, poem, postmodernism, psühholoogiline romaan, realism, romaan, romantism, sonett, sümbolism, tragikomöödia, tragöödia, vabavärss, valm.

Terviklikult käsitletavat teosed

Õpilane loeb vähemalt neli tervikteost, valides nii eepika kui ka dramaatika hulgast, ning ühe eesti autori luuletuskogu.

3.5. IV kursus „20. sajandi kirjandus“

3.5.1. Õpitulemused

Kursuse lõpul õpilane:

- 1) iseloomustab õppematerjalidele toetudes eri ajastute kirjandust, tähtsamaid voole ja žanre, autoreid ja nende teoseid;
- 2) nimetab eesti kirjanduse tähtsamaid perioode, kirjanduslikke rühmitusi, olulisemaid autoreid ja nende teoseid;
- 3) seostab eesti kirjanduslugu Euroopa kirjanduse perioodide, voolude ja suundadega,
- 4) võrdleb poeetikaanalüüsile tuginedes kahte vabalt valitud kirjandusteost, tuues esile ühiseid ja eriomaseid jooni;
- 5) mõistab ning hindab kirjandusteoste humaanseid, eetilisi ja esteetilisi väärtusi;
- 6) on tervikuna läbi lugenud ja analüüsinud vähemalt neli proosa- või draamateost, tunneb teoste ning nende autorite kohta üldises kultuuri- ja kirjandusloos.

3.5.2. Õppesisu

Temaatika

20. sajandi maailmakirjanduse voolud ja suunad. Modernistlik luule. Sümbolism (Aleksandr Blok). Futurism (Vladimir Majakovski). Imažism (Thomas Stearns Eliot). Sürrealism (Federico García Lorca). Akmeism (Anna Ahmatova). Modernistlik proosa (James Joyce või Franz Kafka või Marcel Proust või Knut Hamsun või Herman Hesse või Virginia Woolf või William Faulkner või Mihhail Bulgakov või Vladimir Nabokov või Kurt Vonnegut või Jerome David Salinger või Mika Waltari jt). „Kadunud põlvkond“ (Ernest Hemingway või Erich Maria Remarque või F. Scott

Fitzgerald). Eksistentsialism (Jean-Paul Sartre või Albert Camus). Modernistlik draama (Maurice Maeterlinck või Luigi Pirandello või Bertolt Brecht või Samuel Beckett või Eugène Ionesco või Tennessee Williams või Edward Albee jt). Maagiline realism, postmodernism (Jorge Luis Borges või Gabriel García Márquez või Milan Kundera või Umberto Eco või Günter Grass jt).

20. sajandi eesti luule. Noor-Eesti rühmituse euroopaliku kultuuri taotlus ja luuleuudendus. Uusromantism. Gustav Suitsu sotsiaalne kujundlikkus. Ernst Enno sümbolistlikkus või Villem Ridala impressionistlikkus. Siuru rühmituse meelelisus. Tarapita ekspressionistlikkus. Marie Underi luuletemaatika arengusuundi. Henrik Visnapuu armu- ja isamaalüürika. Arbujate põhihoiakuid. Betti Alveri mõtte- ja väljendusselgus. Heiti Talviku nägemuslikkus. Pagulasluule tähtsamad autorid ja põhiteemad. Kalju Lepiku rahvuslikkus või Bernard Kangro mütopoeesia. Ilmar Laabani või Andres Ehini sürrealism. Stalinistlik luule. Sulaja luule. Modernism 1960.–1970. aastate luules. Ain Kaalepi vormikultuur. Artur Alliksaare või Juhan Viidingu keelemängud. Kassetipõlvkond: illusioonid ja tegelikkus. Paul-Eerik Rummo valu ja tõetaotlus. Jaan Kaplinski harmooniaotsingud. Hando Runneli rahvuslikkus. Viivi Luige uussümbolism. Luule poliitiline alltekst. Doris Kareva või Indrek Hirve armastusluule.

20. sajandi eesti proosa. Friedebert Tuglase uussümbolistlik novell või Jaan Oksa ekspressiivne novell või Peet Vallaku uusrealistlik novell. August Gailiti uusromantiline romaan. Anton Hansen Tammsaare romaanid. Pagulasproosa tähtsamad autorid ja teosed, žanrid ja põhiteemad: Gert Helbemäe või Ain Kalmus või Bernard Kangro või Albert Kivikas või August Mälk või Karl Ristikivi või Ilmar Talve või Valev Uibopuu või Arved Viirlaid või Helga Nõu jt. 1960.–1980. aastate proosa muutused. Mats Traadi talupojaromaanid. Jaan Krossi ajaloolised ja eluloolised romaanid. Proosa uuenduslikkus: sisemonoloog, eksistentsiaalsus, võõrandumine, grotesk. Mati Unt või Arvo Valton. 1970.–1980. aastate uus põlvkond. Mihkel Muti irooniline romaan. Olmerealism.

20. sajandi eesti draama. Eduard Vilde näidendid või August Kitzbergi draamad või Oskar Lutsu külakomöödia. Anton Hansen Tammsaare psühholoogilised draamad. Juhan Smuuli žanrileidlikkus. 1960.–1970. aastate teatriuudendus. Väärtuste kriis Enn Vetemaa näidendites. 1980. aastate vastupanuhoiakud. Ajaloopöörised, rahvas, mälu ja identiteet Jaan Kruusvalli või Madis Kõivu näidendites.

Arutlusteemasid

Kirjandus kui armastus. Kirjandus kui inimkonna ja tema kultuuri peegelpilt. Murrangulised pöörded ühiskonnas, nende kajastused kirjanduses. Kirjanduslikud voolud ja suunad, nende ajapiirid, sisu- ja vormitunnused, tähtsamad žanrid, autorid ja teosed. Kirjanduse peavoolud ja marginaalsused. Kirjanduse rahvuslik, euroopalik ja individuaalne alge. Kirjanduse kui kunsti iseväärtuse rõhutamine. Teksti ja tegelikkuse suhte muutumine. Elutõde ja kunstitõde. Kirjanduslikud sisu- ja vormiekspereimendid, vastuhakk traditsioonidele. Kirjandus kui mõtte ja vormi avangard. Huvi müstilise, ilusa ja erakordse vastu. Kirjanduse aines: elamused, kogemused, aimdused, unenäod. Muistsete müütide ja rahvapärimumuste kandumine kirjandusse. Nüüdisaegsed müüdid. Folkloorne pärand autoriloomingus. Filosoofia ja kirjanduse läbipõimutus. Sügavus ja pinnapealsus kirjanduses. Tegevus ja sisekaemus, aktiivsus ja passiivsus kirjanduses. Vaba ja reeglistatud kirjandus. Kirjandus ja tsensuur. Loomisprotsessi ja inimese sisemaailma kujutamine. Küsimus olemise mõttest ja tähtsusest. Kirjanduse tunnetuslik väärtus. Kirjandus olemise kehtestajana, maailma muutja ja rikastajana. Kirjandus ja ühiskondlik-poliitilised vastuolud. Inimpsüühika kujutamine, eksistentsi piirid. Erandlikud ja tavapärased olukorrad; koomika, traagika, dramatism ja tragikoomika. Inimese suhe loodusega. Naine mehekeskses ühiskonnas. Kirjandus ja vähemused. Mineviku ja kaasaja probleemide põimimine. Põlvkondlikud püüdlused

ja ideaalid. Rahvuslik identiteet ja globaliseeruv maailm. Keele ja stiili ilu. Uued vormid ja väljendusvahendid, kujundid ja sõnad. Kirjandus kui mäng. Kirjandus kui provokatsioon. Kirjaniku positsioon ja vastutus ühiskonnas. Autori koht ajastus, rühmituses, traditsioonis ja rahvuskirjanduses. Kirjaniku ja lugeja vahekorra muutumine. Teksti ja lugeja vahekorra muutumine. Kirjandus kui piiride avardamine. Kirjandus teise kogemuse vahendajana. Euroopa kirjandus eetiliste ja humanistlike väärtuste ja hoiakute kujundajana. Eesti ja maailmakirjanduse vahelisi paralleele ja võrdlusi. Eesti kirjandus maailmas. Jne.

Mõisted

Absurdidraama, absurditeater, akmeism, avangardism, eksistentsialism, ekspressionism, futurism, grotesk, imażism, impressionism, maagiline realism, modernism, pagulaskirjandus, postmodernism, sümbolism, sürrealism, uusromantism.

Terviklikult käsitletavat teosed

Õpilane loeb läbi vähemalt neli pikemat teost eesti või maailmakirjandusest kursuse õppesisus nimetatud autoritelt.

3.6. V kursus „Uuem kirjandus“

3.6.1. Õpitulemused

Kursuse lõpul õpilane:

- 1) nimetab tähtsamaid uuema eesti kirjanduse autoreid ja nende teoseid, tunneb nüüdiskirjanduse peamisi arengusuundi;
- 2) analüüsib ning tõlgendab loetud kirjandusteoste sisu- ja vormivõtteid: nimetab teose teema, sõnastab probleemi ning peamõtte, iseloomustab tegevusaega ja -kohta, tegelaste suhteid, olustikku ja sündmustikku, kirjeldab sõnavalliku eripära ning stiili seoseid teksti sõnumiga;
- 3) analüüsib ja tõlgendab loetud luuletuste sisu ja vormivõtteid: nimetab teema ning põhimotiivid, iseloomustab kujundi- ja keelekasutust, riimi, rütmi, salmilisust või vabavärsilisust, kirjeldab meeolelu ning sõnastab mõtte;
- 4) arutleb loetud uudisteoste üle, kujundab oma arvamuse ja loob seoseid varem loetuga;
- 5) seostab loetut tänapäeva eluolu ja -nähtustega, iseenda, ühiskonna ning üldinimlike probleemide ja väärtustega;
- 6) on läbi lugenud ja analüüsinud vähemalt kolm proosa- või draamateost eesti või maailmakirjandusest, ühe luuletuskogu ning ühe värskest ilmunud uudisteose.

3.6.2. Õppesisu

Kirjandus ja ühiskond

1980. aastad Eesti ühiskonnas ja kirjanduses. Murdepunktid Eesti lähiajaloo, vabadusvõitlus ja sõnavabadus. Kirjanikud vabadusvõitluse kandjatena (Lennart Meri, Arvo Valton, Hando Runnel jt). Pagulaskirjanduse avastamine Eestis, valgete laikude kõrvaldamine, ilmutamata teoste avaldamine (Paul-Eerik Rummo, Uku Masing, Madis Kõiv jt). 1990. aastate alguse murrangulised muutused ühiskonnas ja kirjanduses. Kirjanduse roll tänapäeva ühiskonnas.

Eesti nüüdisluule

Murranguaastate sõnavabadus. Luule sisulised, vormilised ja keelelised muutused. „põrandaalune“ ja punkluule: Priidu Beier, Merca, Liisi Ojamaa, Villu Tamme, Tõnu Trubetsky. Etnofuturism: Kauksi Ülle, Jan Rahman jt. Provokatiivne keeleluule: Karl Martin Sinijärv, Kivisildnik, Contra. Intertekstuaalne luule: Hasso Krull, Kalju Kruusa, Aare Pilv. Lauldav luule: Ott Arder, Peep Ilmet,

Leelo Tungal, Jaan Tätte, Aapo Ilves. Sotsiaalne vabavärss: Toomas Liiv, Kalev Keskküla, Asko Künnap, Jürgen Rooste jt. 21. sajandi luule otsingud: Kristiina Ehin, Maarja Kangro, Igor Kotjuh, François Serpent (fs), Triin Soomets, Elo Viiding, Tõnu Õnnepalu jt.

Eesti nüüdisproosa

Uuema proosakirjanduse algus: Viivi Luik „Seitsmes rahukevad“ või „Ajaloos ilu“. Muutunud teemad ja vaatepunktid: Mati Unt „Öös on asju“ või Peeter Sauter „Indigo“ või Jaan Undusk „Kuum“. Eneseotsingud ja moodsa tsivilisatsiooni hälbed: Emil Tode (Tõnu Õnnepalu) „Piiririik“ või Ene Mihkelson „Katkuhaud“ või Nikolai Baturin „Sõnajalg kivis“. Eestlaste paroodia ja eneseiroonia: Andrus Kivirähk „Rehepapp“ või Mihkel Mutt „Rahvusvaheline mees“ või Kaur Kender „Yuppiejumal“. Uusim lühiproosa: Tuglase novelliauhinna laureaadid; Jüri Ehlvest „Hobune eikusagilt“, Mehis Heinsaar „Vanameeste näppaja“, Ervin Õnapuu „Eesti gootika“; Jan Kaus või Eeva Park või Tarmo Teder jt. Uusim romaan: Tiit Aleksejev või Indrek Hargla või Rein Raud või Mari Saat jt. Võimalike maailmade kujutamine: Matt Barker või Indrek Hargla või Armin Kõomägi või Urmas Vadi jt. Memuaarid ja päevikud: Jaan Kaplinski või Tõnu Õnnepalu. Kirjanike veebipäevikud.

Eesti nüüdisdraama

Uued teemad ja vaatepunktid näitekirjanduses. Filosoofiline draama: Madis Kõiv. Elulooline tragikomöödia: Mart Kivastik või Andrus Kivirähk. Inimsuhete psühholoogia: Jaan Tätte. Kirjanduslooline draama: Loone Ots või Jaan Undusk. Grotesk ja absurdikomöödia: Urmas Lennuk või Urmas Vadi. Uusim näitekirjandus.

Kirjanduselu ja kirjanduse institutsioonid

Eesti Kirjanike Liit, Eesti Kirjanduse Selts, Eesti Kirjandusmuuseum, kirjanike muuseumid. Kirjandusväljaanded. Kirjanduspreemiad. Nobeli kirjanduspreemia. Kirjanduskriitika. Kirjanduse tõlkimine. Küberkirjandus. Kultus- ja hittkirjandus.

Uuem maailmakirjandus

Luule: Guntars Godiņš „Öö päike“ või Harvey Lee Hix „Kindel kui linnulend“ või Juris Kronbergs „Maa-alune luule“ või Lassi Nummi „Maa ja taeva märgid“ või Wisława Szymborska „Oma aja lapsed“ jt.

Proosa: Michael Cunningham „Tunnid“ või Jostein Gaarder „Sophie maailm“ või Nick Hornby „Maoli“ või Peter Høeg „Preili Smilla lumetaju“ või Nora Ikstena „Elu pühitus“ või Jean-Marie Gustave. Le Clézio „Näljaritornell“ või Daniel Kehlmann „Maailma mõõtmine“ või Hanif Kureishi „Äärelinna Buddha“ või Doris Lessing „Kõige ilusam unelm“ või Cormack McCarthy „Tee“ või Ian McEwan „Tsementaed“ või Toni Morrison „Armas“ või Haruki Murakami „Norra mets“ või Sofi Oksanen „Puhastus“ või Orhan Pamuk „Lumi“ või Viktor Pelevin „Õuduse kiiver“ või Arundhati Roy „Väikeste asjade jumal“ või Jeanette Winterson „Taak“ jt.

Draama: Harold Pinter „Majahoidja“ jt.

Arutlusteemasid

Kirjanduse mitmekesisustumine ja uuenemine. Ideoloogiad, moraal ja esteetika ümberhinnangute keerises. Uuem kirjandus ja klassikaline ilumõiste. Kirjandus ja ühiskonna valupunktid. Nüüdiskirjandus ja ajalugu. Kirjanduse rahvuslik, euroopalik ja individuaalne alge. Kirjanduse rahvuslikkus ja rahvusülesus. Kirjanduse uued väljendusvahendid. Kirjandus kui ühiskondlik või keeleline provokatsioon. Kirjandus ja postmodernism. Kirjandus ja elektrooniline meedia. Kirjandus ja meelelahutus. Kirjandus kui otsing ja mäng. Reaalsuse ja fantastika põimumine, astumine tundmatusse maailma. Inimese ja maailma suhte kajastusi. Kirjandus kui piiride avardamine. Kirjandus teise kogemuse vahendajana. Euroopa kirjandus eetiliste ja humanistlike

väärtuste ja hoiakute kujundajana. Eesti ja maailmakirjanduse vahelisi paralleele ja võrdlusi. Eesti kirjandus maailmas. Jne.

Mõisted

Absurdikirjandus, arvustus, etnofuturism, grotesk, hittkirjandus, intertekstuaalsus, iroonia, kultuskirjandus, küberkirjandus, memuaarid, paroodia, postmodernism, punkluule, vabavärss, veebikirjandus.

Terviklikult käsitletavat teosed

Õpilane loeb läbi vähemalt kolm tänapäeva kirjanduse proosa- või draamateost eesti või maailmakirjandusest, lisaks ühe luuletuskogu ning ühe värskest ilmunud uudisteose.

3.7. Õppetegevus

Kirjanduse õppe-eesmärkidest ja õpitulemustest lähtuvalt on kirjandustunni õppetegevused seotud ilukirjanduse ja kultuuriteemaliste teabetekstide, sh esseistika lugemise, analüüsi ja tõlgendamise, ent ka suulise ning kirjaliku eneseväljendusega. Lugeja- ja tekstikeskse kirjandusõpetusega asetub esikohale lugemine ning sellega seotud tegevused, tagaplaanile jääb kirjanduslugu.

Kirjandustunnis kasutatakse eri kirjandusteaduslikke meetodeid lähilugemisest võrdlev-ajalooliseni. Õppetegevused peavad aitama loetusse süveneda, seda analüüsida, sünteesida, võrrelda, hinnata ja praktilises tegevuses kasutada. Kirjandusega tegeldes tuleks vältida meetodi ühekülgsust. Nii võib näiteks:

- 1) analüüsida kirjandusteost ajastu kultuuritervikus, seoses ajaloo, kunsti ja filosoofiaga;
- 2) vaadelda kirjandusteost kui kirjaniku elu peegeldust ja edasiarendust;
- 3) uurida teksti struktuuriosade suhteid ja tähendust: nii lugedes kui ka ise kirjutades;
- 4) analüüsida teksti jutustuse seisukohalt: luua aega ja tegevuskohta, joonistada üles tekstiruume, uurida süžee ja faabula seoseid, narratiivsust jm;
- 5) mõtestada lahti väite võtmesõnu; sõnastada oma arvamust või küsimusi, argumenteerida; leida olulist ja seostada seda varemloetuga, struktureerida teavet ning edastada seda graafiliselt;
- 6) võrrelda ja vastandada teavet, tuua esile ühiseid ning eriomaseid jooni;
- 7) leida tekstidevahelisi seoseid: narratiivis, kompositsioonis, tegelastes, episoodides, motiivides, üksiksõnades ja fraasides;
- 8) leida arhitektuaalseid seoseid: süžeedes, tegelastüüpides, motiivides, väljendites;
- 9) teisendada teksti teise žanrisse;
- 10) analüüsida eri stiile ja allkeeli, nende segunemist kirjandustekstis;
- 11) võrrelda ilukirjanduse väljendusvahendeid filmi- ja teatrikunsti võtetega;
- 12) tegelda kunstiteose poetikaga, uurida oma lugemisoskust, -eelistusi ja lugejaajalugu, erinevaid lugejagruppe ning lugemismudeleid.

Kirjandusõpetuse eesmärged aitavad saavutada kirjandusteoste motiividel loodud või kirjanduslugu tutvustavate mängu- ja tõsielufilmide vaatamine, helisalvestiste kuulamine, samuti teatri ja muuseumi külastused ning nende tegevustega seotud ülesanded.

Ilukirjandustekstide kõrval loetakse kirjandustunnis ka kirjandusõpet toetavaid metatekste. See süvendab oskust kasutada erinevaid teabevahendeid ja kujundab kriitilist suhtumist internetiallikatesse. Esseistikat või kirjanduskriitikat lugedes, seda kirjandusteose analüüsil kasutades kasvab oskus korrektselt tsiteerida ja refereerida, kujuneb arusaam autoriõigusest ning

plagiaadist. Eakohaselt valitud kirjanduskriitika lugemine toetab tööd tervikteostega, pakkudes isikust, ajastust, kultuurist vm lähtuvaid eri tõlgendusvõimalusi, õpetades ühtlasi tekstisse kriitiliselt suhtuma. Õpetlik on otsida teavet teose probleemide, ideede, tegevusaja ja -kohtade jms kohta; leida teksti põhiidee ning seostada seda oma elu- ja lugemiskogemusega; esile tõsta ja ümber sõnastada olulisi mõtteid; teha loetust kokkuvõtte või esitada teavet teises vormis; sõnastada poolt- ja vastuargumente; esitada teksti kohta küsimusi või neile vastata; analüüsida teksti põhjal koostatud väiteid. Tekstipoeetilise lähenemise puhul on soovitatav tekstide ühiseid ja eriomaseid jooni sedastav võrdlusmeetod.

Kirjandustunnis käsitletut aitab kinnistada õpitu suuline ja kirjalik rakendamine. Selleks võib kasutada mitmeid analüüside, arutluste ja loovtööde kirjutamise võimalusi ning suulise eneseväljenduse võtteid (rühmatöoesitlused, ettekanded, kõned, väitlused). Nii teoste tõlgendamisel kui ka esinemisoskuse ja -julguse arendamisel on olulisel kohal ka rollimängud ja dramatiseeringud.

Õppetegevust planeerides on soovitatav lähtuda aktiivõppe (sh avastus-, uurimis-, probleem- ja projektõppe) põhimõtetest, võimaldades õpilastel töötada nii üksi, paaris kui ka rühmas, et arendada nende koostööoskusi ja vastutustunnet.

3.8. Füüsiline õpikeskkond

1. Õppekomplektid (õpikud, töövihikud, õpetajaraamatud) kõigi kursuste tarbeks.
2. Kursuste õppimisel vajalikud tekstikogumikud (lugemikud, valikkogud) ning kirjandusteosed.
3. Kursuste õppimisel vajalikud CD-d (luule ja proosa audioraamatud, eesti luule lauludes, murdeluule, kuuldemängud jms).
4. Kursuste õppimisel vajalikud DVD-d (filmid kirjanikest ja kirjandusüritustest, kirjandusteostel põhinevad filmid ja lavastused).
5. Kättesaadavad on kirjanduse õppimisel vajalikud interaktiivsed õpikeskkonnad ning võrguväljaanded.

4. Vene keel

4.1. Üldalused

4.1.1. Õppe- ja kasvatuseesmärgid

Gümnaasiumi vene keele õpetusega taotletakse, et õpilane:

- 1) süstematiseerib ja süvendab oma teadmisi keelesüsteemi struktuurist ning funktsioneerimisest;
- 2) süstematiseerib ja üldistab oma teadmisi õigekirjast ning saavutab kirjaoskuse kõrgema taseme; õpib tundma leksikoloogia, stilistika ja kõnekultuuri tähtsamaid küsimusi;
- 3) arendab oskusi töötamiseks erinevates funktsionaalstiilides tekstidega;
- 4) teadvustab massiteabevahendite rolli kultuuri- ja ühiskondlikes protsessides ning mõistab nende kasutamise vajalikkust;
- 5) oskab tekste (sh meediatekste ja reklaami) analüüsida ning kriitiliselt hinnata, saades aru autori kavatsusest ning osates eristada usutavat ja ebausutavat infot;
- 6) õpib loetust ja kuuldust adekvaatselt aru saama;
- 7) õpib õigesti valima keelendeid, luues mitmesuguse eesmärgiseadega suulisi või kirjalikke tekste; täiustab oskust oma seisukohta õigesti ja veenvalt väljendada;

- 8) õpib kirjutama mitmes žanris arutlevaid tekste (kirjand, essee, loovtöö, uurimistöö, projekt) ning tarbetekste;
- 9) loob blogisid ja veebitekste, et väljendada oma suhtumist mitmesugustes probleemidesse;
- 10) kujundab adekvaatse ja stabiilse enesehinnangu;
- 11) oskab saadud teadmisi rakendada elus ning oma tulevases kutsetöös;
- 12) kujuneb vaimselt arenenud ja sotsiaalselt aktiivseks isiksuseks, kes on valmis end täiendama.

4.1.2. Õppeaine kirjeldus

Gümnaasiumiastmes, millega üldharidus lõpeb, on oluline soodustada õpilaste sotsiaalset kohanemist, arvestades tööturu eripära ja reaalseid vajadusi. Teoreetilised teadmised vene keelest ja keele praktiline valdamine aitavad saada tänapäevaühiskonna tegusaks liikmeks ning leida väärrika töö eriti niisugustes tegevusvaldkondades nagu tõlkimine, kirjastustegevus, toimetajatöö, õpetajatöö, teadus, turism, sotsiaaltöö, meditsiin, äritegevus. Õpilaste sotsialiseerumine tagatakse osaliselt selle ainekava põhieesmärkide saavutamise ja üksikülesannete täitmise kaudu. Vene keele õppe lõppeesmärk on oskus lahendada aktuaalseid suhtlusülesandeid keelevahendite abil. Vene keele valdamine paneb aluse teiste keelte ja ülejäänud õppeainete edukale omandamisele, aitab kujundada õpilaste maailmapilti, avardab nende silmaringi ning arendab mõtlemist.

Teoreetilised teadmised on keele praktilise valdamise aluspõhi, seepärast sisaldab gümnaasiumi ainekava kolme tüüpi õppematerjali: teadmised keelest ning keelelised ja kommunikatiivsed oskused. Gümnaasiumiõpetaja peab valdama tänapäeva keeleteadust, uusi tehnoloogiaid ja töömetoodikaid.

Õppeaine koosneb kuuest kohustuslikust ja ühest valikkursusest: igal aastal õpitakse üht teoreetilist ja üht praktilist kursust; teoreetilised kursused eelnevad praktilistele või on nendega paralleelselt. Kohustuslikud kursused on „Keel – ühiskond – kultuur“, „Tekst keeles ja kõnes. Teksti stilistika“, „Praktiline vene keel I (kõnekultuur)“, „Praktiline vene keel II (suulise teksti vastuvõtt ning loomine)“, „Praktiline vene keel III (kirjaliku teksti vastuvõtt ning loomine)“ ning „Praktiline vene keel IV (ortograafia ja interpunktsiooni korrektsioonikursus)“. Praktilised kursused eeldavad õpitud teoreetiliste teadmiste rakendamist.

Gümnaasiumi vene keele ainekava on üles ehitatud põhimõttel üldiselt üksikule. Kursusel „Keel ja ühiskond“ on kõige üldisem iseloom. Kursus süvendab teadmisi keele ajaloolisest arengust, funktsioneerimisest, varieerumisest ning vastastikustest seostest teiste keelte ja kultuuridega. Muu kõrval käsitletakse siin küsimusi keele funktsionaalsest liigendumisest ning kõigi keeleüksuste ja -vahendite koosmõjust tekstis, mida üksikasjalikumalt õpitakse kursuses „Tekst keeles ja kõnes. Teksti stilistika“.

Kursusest „Tekst keeles ja kõnes. Teksti stilistika“ saavad õpilased teoreetilisi teadmisi teksti struktuurist ning mitmesugustes kommunikatsioonitingimustes kasutatavate eri tüüpi tekstide loomisest, mõistmisest ja hindamisest. Tekstikeskne käsitlus ühendab kõiki vene keele õppimise etappe nii põhikoolis kui ka gümnaasiumis, kuid spetsiaalse süsteemipärase õppimise objekt on tekst kui kõne- ja keeleüksus nimelt selles kursuses. Kursus põhineb kõigil õpilaste varem omandatud teadmistel, kuna tekst on sisuliselt kõigi keeletasemete üksuste koosmõju ja vastastikune tingitus.

Kursus „Tekst keeles ja kõnes. Teksti stilistika“, mis vahendab ka põhiteadmisi keele toimimisest eri valdkondades ja suhtlusolukordades, tõstab õpilaste vene keele oskuse taset, realiseerides

funktsionaal-tegevusliku käsitluse ideed. Kursuse funktsionaal-tegevusliku iseloomu realiseerimist toetab võimalus rakendada ühe tunni raames komplekselt kõiki kõnetevõtmekompleksi liike: kuulamist, lugemist, kõnelemist ja kirjutamist. Ainet on kerge lõimida kirjanduskursustega (nt töö õpitavate kirjandusteoste keelega). Kursuse võtmekompleksi on teatud stiilis või žanris tekst, mis loob tingimused, et a) selgitada eri keeletasandite üksuste vahelisi stiiliseid; b) tuua järjekindlalt esile õppeainesiseseid ja ainetevahelisi seoseid.

Vene keele õpetamisel on traditsiooniliselt suure tähelepanu all õpilase kirjalik kõne. Et täiustada õpilaste õigekeelsusoskusi on gümnaasiumis ette nähtud praktilise vene keele kursus tööks ortograafia ja interpunktsiooniga. Kõnekultuuri kursuse eesmärk on kõne erijoonte ja keelenormide kohta käivate teoreetiliste teadmiste rakendamine suulist ja kirjalikku teksti koostades. Kaks vene keele praktilist kursust, „Suulise teksti vastuvõtt ning loomine“ ja „Kirjaliku teksti vastuvõtt ning loomine“, täiustavad suulise ja kirjaliku teksti mõistmiseks ning loomiseks vajalikke oskusi.

Valikkursus „Vene keel Eestis“ vaatleb põhjalikumalt üht kursuses „Keel – ühiskond – kultuur“ üldisemalt käsitletud aspekti.

4.1.3. Gümnaasiumi õpitulemused

Gümnaasiumi lõpetaja:

- 1) on omandanud lingvistilised põhiteadmised keelest kui süsteemist ja selle realiseerumisest kõnes;
- 2) tunneb ortograafia- ja interpunktsiooni- ning teisi vene keele norme;
- 3) loeb ning kuulab mitmesugustes stiilides ja mitut tüüpi tekste ning mõistab nende sisu;
- 4) loob olenevalt suhtluseesmärgist ja kõnesituatsioonist mitmesugustes stiilides ning mitut tüüpi sidusaid tekste; võib esineda suulise lühiettekandega;
- 5) kirjutab arutlevaid tekste mitmes žanris: kirjand, esse, loovtöö, uurimis- ja projektitöö;
- 6) teeb ilukirjandusliku teksti lingvistilist analüüsi;
- 7) koostab monoloogilisi tekste asjaajamisstiili teatud žanrides (ametlike dokumentide vormistamine); oskab pidada ametlikku kirjavahetust posti teel, saates fakse ja elektronkirju;
- 8) tunneb meediateksti ülesehituse eripära, eristab usaldusväärset infot ebausaldusväärsest ning oskab luua mõnda liiki tekste ajakirjandusstiilis, kaitstes oma kodanikupositsiooni;
- 9) tunneb dialoogilise teksti ülesehituse eripära; on suuteline võtma osa argumenteeritud dialoogist, analüüsima vestluse kulgu ning hindama selle tulemusi;
- 10) valdab põhilisi retoorikavõtmeid, on võimeline leidma neid tekstist ja sobivas olukorras kasutama, nt kuulajaskonna ees ettekande või tänuakõnega esinedes;
- 11) kasutab vajaliku teabe leidmiseks sõnastikke, teatmeteoseid ja internetti;
- 12) seostab saadud infot eluliste situatsioonidega ning tulevase erialase tegevusega;
- 13) osaleb aktiivselt vestlustes ühiskonnale tähtsatel teemadel (terve eluviisi eelised, liiklusohutus, massiteabevahendite ja reklaami mõju ühiskondlikule teadvusele jne), tuginedes mitmesugustele allikatele ning argumenteerides oma seisukohta.

4.2. I kursus „Keel – ühiskond – kultuur“

4.2.1. Õpitulemused

Kursuse lõpul õpilane:

- 1) mõistab keele rolli ning funktsiooni ühiskonnas, teadvustab keele ja kultuuri vastastikust seost;
- 2) on omandanud ettekujutuse vene keele kohast maailma teiste keelte seas, tunneb huvi keele

- ajaloo vastu, huvitub selle keele kandjate kultuurist, hindab kultuuritraditsioonide järjekestvust ning mõistab, et keel on osa tema identiteedist;
- 3) suhtub lugupidavalt teiste rahvaste keeltesse ja kultuuridesse, sh eesti keelesse, integreerudes Eesti mitmekultuurilisse ühiskonda;
  - 4) mõistab sootsiumi liigenduse ja keele variatiivsuse vastastikust seost;
  - 5) arutleb loetu üle, kasutades omapoolseid näiteid ja argumente, ning teeb järeldusi;
  - 6) oskab analüüsida ja hinnata keelevahendeid olenevalt nende kasutamisest tänapäeva vene keele teatud variandis;
  - 7) oskab kasutada keelevahendeid kooskõlas tänapäeva vene keele ühe või teise variandiga;
  - 8) teadvustab keeleliste ja mittekeeleliste kommunikatsioonivahendite ja -kanalite vastastikust seost;
  - 9) analüüsib ja hindab keele arengutendentse ning keele tänapäevaseisundit.

4.2.2. Õppesisu

Suhtlemine keele abil inimese evolutsiooni käigus. Keel ja ühiskond, keel ja isiksus. Inimeste suhtlemine ja loomade suhtlemine. Keele funktsioonid. Keele kommunikatiivne funktsioon. Keele ja mõtlemise seos. Keel kui märgisüsteem. Keel ja mitteverbaalsed suhtlusvahendid. Keel ja kõne. Kirja areng: kirja tekkimine, tähtkiri, tähestikud. Tehiskeeled.

Keelte ja kultuuride vastastikused mõjutused. Rahvuskeel. Keelelise käitumise rahvuskultuuriline eripära. Keel kui vaimsete väärtuste väljendaja ja kandja.

Keelkonnad ja keelerühmad. Keelte ühisjooned. Indoeuroopa keelkond: romaani, germaani ja slaavi keelerühm. Keel ja dialekt. Slaavi keeled ning vene keele koht nende seas. Tänapäeva vene keele arenemistendentsid.

Kirjakeel (kirjalik keel, vene kõnekeel). Ühiskonna ja keele sotsiaalne, erialane, ealine, territoriaalne jne liigendus. Tänapäeva vene keele dialektid. Madalkeel. Släng/žargoon (sotsiaalne, professionaalne, ealine jt). Keele ealised, soolised ja muud variandid. Idiolekt. Metropoli ja diasporaa keel. Vene keel Eestis: kõnelejad, territoriaalne levik, funktsioonid.

4.3. II kursus „Tekst keeles ja kõnes. Teksti stilistika“

Kursusel on esmajoonel teoreetiline ja osaliselt praktiline iseloom; eeldatakse, et kõiki teoreetilisi teadmisi kinnistatakse materjali, st stiililt ja žanrilt erinevaid tekste praktiliselt analüüsides.

4.3.1. Õpitulemused

Kursuse lõpul õpilane:

- 1) mõistab keelesüsteemi tekstitasandi iseärasusi;
- 2) orienteerub keeleühikute ja tekstide stiililises mitmekülgsuses;
- 3) on omandanud ettekujutuse tekstiliikidest;
- 4) teab teksti kui keele- ja kõneüksuse põhitunnuseid;
- 5) oskab analüüsida teksti formaalseid tunnuseid;
- 6) oskab analüüsida teksti sisu ja kommunikatiivset suunitlust;
- 7) suhtub teadlikult võimalusse kasutada omandatud teoreetilisi teadmisi suulises ja kirjalikus kõnes;
- 8) väljendab oma mõtteid ja tundeid, arvestades suhtlusvaldkonda, -situatsiooni ja -eesmärki ning järgides stiili- ja etiketinorme;

9) kasutab oskuslikult keele stilistilisi võimalusi erineva žanrikuuluvusega suulistes ja kirjalikes tekstides.

4.3.2. Õppesisu

Põhikooli materjali kordamine ja üldistamine: teksti mõtteline terviklikkus, liigendatus, pealkiri, põhiidee, teksti sidusus, tekstiliigid.

Keelesüsteemi tekstitasand. Teiste keeletasandite üksuste funktsioneerimine tekstis. Tekst kui keele- ja kõneüksus: teksti formaalsed, sisulised ja kommunikatiivsed tunnused, kõigi tunnuste vastastikune seos ja tingitus. Teksti funktsioonid.

Teksti formaalsed ja keelelised tunnused

Teksti sidususe liigid. Lausete ja tekstiosade järjestikune (lineaarne) seos. Kõigi tekstiosade vertikaalne (globaalne) seos, mis vormistab tekstist tervikliku ühiku: jaotumine paragrahvideks, osadeks, rubriikideks.

Leksikaalsed sidususvahendid: sõnakordus, asendussõnad (asesõnad, sünonüümid, perifraasid, sooja liiginimetused jne); mõtteliselt ristuvad sõnad (assotsiatiivseosed). Grammatilised sidususvahendid: aspekt, aeg, kõneviis, pööre, lausete süntaktiline struktuur jt.

Lausete ja tekstiosade loogiliste/mõtteliste suhete vormistamise vahendid: pealkiri, sidentlaused, resümeerivad sõnad, sidesõnad, rõhumäärsõnad, kiilud jt.

Lause ja teksti teatestruktuur. Olemasolev (lähte)info ning uus (kommunikatiivselt oluline) info lauses. Siirdumine ühelt teabeliigilt teisele lauses ja tekstis: ahelseos, paralleelseos, radiaalseos (tekstiosade seotus ühise keskmega).

Tekstimallid. Kohustuslike (tekst passis, palved, hümn jt), kindlaks kujunenud (autobiograafia, avaldus, retsensioon jt) ja vabade mallide järgi (ilukirjanduslik tekst, isiklik päevik, isiklik elektrooniline kirjavahetus) ülesehitatud tekstid.

Ökonoomia (lühidus, kokkusurutus) ja liiasus kui teksti tunnused, nende realiseerimine kõnes; teksti lühendamise ja laiendamise keelelised vahendid.

Teksti sisu ja kommunikatiivne suunitlus

Keelendite tähendus kontekstis (sõnad, sõnaühendid, laused). Sisu terviklikkus.

Kõne kui tegevus. Suhtlussituatsioon. Teksti eesmärk. Adressaat. Mõjutamine keele abil.

Teksti organiseerimise iseärasused elektronruumis (hüpertekst, lähtetekst ja kasutajate kommentaarid, saidi, portaali, blogi jt tekstide struktuur). Sünkroonne ja asünkroonne suhtlemine internetis.

Teksti funktsioneerimise peamised valdkonnad

Funktsionaalstiilid. Stiilide realiseerimise kirjalik ja suuline vorm. Suulised ja kirjalikud žanrid.

Asjaajamistekstid. Nende kasutusala, loomise eesmärk. Asjaajamistekstide peamised keelelised erijooned.

Teadustekstid. Nende kasutusala, loomise eesmärk. Teadustekstide peamised keelelised erijooned.

Ajakirjandustekstid. Nende kasutusala, loomise eesmärk. Ajakirjandustekstide peamised keelelised erijooned. Ajakirjandusstiili realiseerumise iseärasused trükiajakirjanduses, internetis, televisioonis, raadios.

Argistiil (kõnestiil) ja kõnekeel. Kasutusala, eesmärk ja suhtlussituatsioon. Sidususe iseloom, teemade vaba vaheldumine (läbisegamini teemavahetus), vormi ja sisu ebaproportsionaalsus. Argistiili peamised keelelised erijooned.

Ilukirjanduslikud tekstid. Nende kasutusala, loomise eesmärk. Ilukirjanduskeele peamised iseloomulikud jooned. Ilukirjanduslikud väljendusvahendid.

Mitteverbaalsete teabeedastusvahendite roll kirjalikus (illustratsioonid, graafikud, skeemid, fotod, internetinaeratused jt) ja suulises tekstis (miimika, žest, kehakeel, pilk, keelevälised helid, distants, liikumine jt). Multimeediatekstid. Tekstide mitmesugused klassifikatsioonid, klassifikatsioonitunnuste paljus. Mitteverbaalsed tekstid.

4.4. III kursus „Praktiline vene keel I (kõnekultuur)“

See on praktilise suunitlusega kursus, mis eeldab teoreetilisi põhiteadmisi kõne kommunikatiivsetest omadustest ning toetumist põhikoolis õpitud materjalile. Kursus on seotud kursusega „Tekst keeles ja kõnes. Teksti stilistika“.

4.4.1. Õpitulemused

Kursuse lõpul õpilane:

- 1) rakendab teoreetilisi teadmisi kõne kommunikatiivsetest omadustest, koostades suulist ja kirjalikku teksti ning parandades oma ja võõrast teksti;
- 2) hindab objektiivselt oma ja võõra teksti omadusi;
- 3) valib sobivaid keelendeid, võttes arvesse suhtlusvaldkonda ja -situatsiooni ning adressaadi eripära;
- 4) arvestab argi- ja madalkeelset sõnavara, žargonisme kasutades nende sobivust ning kõneetiketti;
- 5) hoolitseb kõne puhtuse eest, jälgides laenude, murdesõnade, erialasõnade, historismide jms kasutamise sobivust; teeb vahet sobivate klišeede ja õigustamatute stampide vahel;
- 6) on täpne homonüümide, paronüümide, antonüümide ja sünonüümide kasutamisel; väldib tautoloogiat, pleonasme ja mitmetähenduslikkust;
- 7) rakendab praktikas teadmisi peamistest keelenormidest (ortoepilistest, morfoloogilistest, süntaktilistest, stilistilistest);
- 8) ehitab loogiliselt ja õigesti liht- ja liitlauseid ning paigutab tekstiosad loogiliselt;
- 9) kasutab tekstides vene keele kogu rikkust, sh väljendusrikkaid keelendeid;
- 10) loob õppe-teaduslike ja avalike esinemiste tekste, toetudes teadmistele heast keelekasutusest ning järgides teksti loogilisele struktuurile esitatavaid nõudmisi.

4.4.2. Õppesisu

Kõnekultuuri üldmõisted

Kirjakeel ja kõnekultuur. Funktsionaalne kihistus ja kodifikatsioon kui kirjakeele põhitunnused. Funktsionaalstiilide suhted kõnekultuuriga.

Keel ja isik. Isiku keelekultuur ja ühiskonna keelekultuur. Suhtlemine arvuti abil ja kõnekultuur.

Stiilivärvingu liigid ja nende suhted. Emotsioone väljendava ja funktsionaalstiililise värvingu arvestamine kui arenenud stiilivaistu ja stiilnormide valdamise tunnus ning kõne sobivusnõuete järgimise oskus. Funktsionaal-stiililise ja emotsioone väljendava värvingu kajastamine sõnastikes.

Kõne kommunikatiivsed omadused

Kõne põhiomadused: kohasus, puhtus, õigsus, täpsus, loogilisus, rikkus, ilmekus. Kommunikatiivselt täiusliku kõne omaduste üldiseloomustus. Kohasus kui üldine reguleeriv omadus. Õigekeelsus kui hea keelekasutuse põhiomadus.

Keelendite kohasus: funktsionaal-stiililine, situatiiv-kontekstuaalne, isikulis-psühholoogiline. Kõne kohasus ja puhtus. Kohane sünonüümide valik; ametliku sõnavara, professionalismide ning murdesõnade sobiv kasutamine. Žargonismid ja kirumissõnad suhtluseetika seisukohast.

Õige keelekasutus kui kõnekultuuri põhiomadus. Õigekeelsus kui kirjakeele normide järgimine. Normatiivsuse funktsionaalselt tingitud astmed (range, neutraalne, labiilne).

Sõnakasutuse täpsus. Terminoloogia. Sünonüümid, paronüümid, mitmetähenduslikud sõnad, homonüümid. Kõne liiasus (pleonasm, tautoloogia) ning kõne ebapiisavus.

Kõne loogilisus; loogilisuse, täpsuse ja õigsuse seos. Loogilisuse tingimused. Rõhutatud sidususe keelised vahendid. Tüüpilised ebaloogilisused.

Kõne puhtus ja kohasus. Laensõnad, kantseleikeelendid, kõnestamid, historismid. Parasiitsõnad, žargonismid, ebasüüdsad väljendid. Normeerimata elementide kasutuse lubatavuse piirid kõnes. Keelevabadus ja keele vulgariseerimine.

Kõne väljendusrikkus. Pseudoväljendusrikkus (ilutsemine). Kõne rikkus (mitmekesisus). Mitmekesisuse nõude rikkumine.

Kirjakeele normid

Häälde- ja rõhunormid; ortoepianormide rikkumine nimisõnade, omadussõnade täis- ja lühivormide, tegusõnade pöörde- ja soovormide, kesksõnade täis- ja lühivormide ning määrsõnade hääldamisel.

Morfoloogianormid; nende rikkumine nimi-, omadus- ja arvsõnade (suulises kõnes), asesõnade, tegusõna pöörde- ja soovormide, kesksõnade ja gerundiumide vormide moodustamisel ning kasutamisel.

Süntaksinormid; nende rikkumine käändelise rektsiooni, gerundiumi kasutamise, aluse ja öeldise ühildumise juhtudel; sõnajärjevead lauses ja tekstis.

Koondlause samalaadsete liikmete reastamise reeglid; reeglite rikkumise tüüpilised juhud.

Sõnade ühilduvus: leksikaalne (semantiline), stilistiline, grammatiline; tüüpilised ühildumisvead.

Stiilnormid ja nende liigid; tüüpilised reeglite rikkumise juhud.

Vene kõneetikett

Suhtluseetika. Kõne-etiketa peamised reeglid suulises ja kirjalikus kõnes. Viisakusnormide rahvuslikud erijooned suulises ja kirjalikus kõnes.

4.5. IV kursus „Praktiline vene keel II (suulise teksti vastuvõtt ning loomine)“

Kursus on praktilise iseloomuga ja põhineb teoreetilistel kursustel. Teksti üksiktunnused töötatakse läbi tekstifragmentide põhjal, seejärel töötatakse peamiselt terviklike erinevas stiilis tekstidega.

4.5.1. Õpitulemused

Kursuse lõpul õpilane:

- 1) tunneb eri žanris suuliste tekstide struktuurilis-tähenduslikke erijooni;
- 2) mõistab ning loob suulisi tekste vastavalt suhtluseesmärgile ja -olukorrale;
- 3) kasutab suulises tekstiloomes teadlikult keelelisi vahendeid;
- 4) eristab ning loob eri žanris ja funktsionaalstiilis suulisi tekste;
- 5) oskab koostada gümnaasiumilõpetaja seisukohalt tähenduslikke suulisi monoloogilisi tekste;
- 6) on võimeline osalema mitmesugust tüüpi dialoogides;
- 7) suudab diskussioonist osa võtta või seda juhtida;
- 8) oskab kriitiliselt hinnata suulisi tekste (oma ja teiste, autentseid ja õppetekste);
- 9) kombineerib verbaalseid ja mitteverbaalseid kommunikatsioonivahendeid.

4.5.2. Õppesisu

Kursuses vaadeldakse konkreetsete näidete varal teksti põhitunnuseid, mida õpiti kursuses „Tekst keeles ja kõnes. Teksti stilistika“. Töös konkreetsete tekstidega – nii tekstide vastuvõtmisel kui ka loomisel – arvestatakse nende kuuluvust teatud funktsionaalstiili. Kasutatakse kursuse „Kõnekultuur“ materjali, sest töös tekstiga pööratakse erilist tähelepanu suulise kõne kommunikatiivsetele omadustele, kirjakeele normide järgimisele, väljendusvahendite kasutamisele. Õppetekstide valikul arvestatakse õppekava läbivaid teemasid.

Suulise teksti vastuvõtt ja loomine

Suuline kõne, selle erinevus kirjalikust. Kõnekeele spontaansus. Ettevalmistamata (spontaanne intervjuu, pressikonverents, dialoog otse eetris), osaliselt ette valmistatud ja ettevalmistatud suuline kõne. Suhtlussituatsiooni arvestamine suulise teksti loomisel kui eduka kommunikatsiooni tingimus. Suhtlusviisid (kontaktne/distantne, dialoog/monoloog, privaatne/ametlik).

Suuline kõnekeel, selle erijooned. Kõnekeele dialoogiline iseloom. Dialoogi pidamise taktika. Erineva tähendusega dialoogid (kaastunne, heakskiitmine, vastuvaidlus, hoiatus jt).

Ametlik suuline kõne. Suulised teadaanded. Ametlik vestlus, selle variandid. Ametliku vestluse läbiviimine tööle võtmiseks.

Koosolek, selle eesmärgid ja tüübid. Suhtlemise korraldus. Juhataja roll. Peaküsimuste arutlemine. Kriitikakultuur.

Teadusliku sisuga suuline kõne. Ettekanne: allikad, struktuur, esitus. Ettekande hindamise kriteeriumid. Lühiloeng (sisu mõistmine ja selle fikseerimine erinevates vormides).

Avalik suuline kõne. Diskussioon kui juhitud avalik vaidlus, juhtija roll. Diskussioonide eesmärgid, nende tüübid. Tõestuse ja ümberlukkamise struktuur. Argumentide tüübid. Mittenõusoleku väljendamise kultuur. Intervjuu žanr. Ettevalmistus intervjuuks.

Oraatorikõne, selle erijooned. Dialoogilisus. Retoorikavõtted. Auditoriumiga suhtlemise kultuur.

Suulise kommunikatsiooni ebaõnnestumise põhjused, nende ennetamise võimalused.

Suuline vastus, selle struktuur. Vastuse hindamise kriteeriumid.

4.6. V kursus „Praktiline vene keel III (kirjalike tekstide vastuvõtt ja loomine)“

Kursus on praktilise iseloomuga ning põhineb teoreetilistel kursustel. Teksti tunnused töötatakse tekstifragmentide põhjal eraldi läbi, seejärel tehakse tööd eeskätt terviklike erinevas stiilis tekstidega.

4.6.1. Õpitulemused

Kursuse lõpul õpilane:

- 1) eristab kirjaliku kõne suhtlusvaldkonnast olenevat eripära;
- 2) tunneb eri žanris kirjalike tekstide struktuurilis-tähenduslikke iseärasusi;
- 3) mõistab ja koostab gümnaasiumilõpetajale olulisi kirjalikke tekste;
- 4) oskab kriitiliselt hinnata kirjalikke tekste (oma ja teiste, autentseid ja õppetekste);
- 5) on suuteline oma kirjalikke tekste redigeerima.

4.6.2. Õppesisu

Kursuses vaadeldakse konkreetsete näidete varal teksti põhitunnuseid, mida õpiti kursuses „Tekst keeles ja kõnes. Teksti stilistika“. Töös konkreetsete tekstidega – nii tekstide vastuvõtmisel kui ka loomisel – peetakse silmas nende kuuluvust teatud funktsionaalstiili ning rahvusliku, kultuurilise ja sotsiaalse spetsiifika kajastumist tekstis, mis eeldab kursuse „Keel – ühiskond – kultuur“ õppematerjali kasutamist. Analüüsimiseks kasutatakse ka ilukirjandustekste, mis on paralleelselt vaatluse all vene kirjanduse kursuses. Analüüsitavate tekstide valikul ning tekstide koostamisel arvestatakse ka õppekava läbivaid teemasid. Erilist tähelepanu pööratakse tekstidele, millel on klassikaline struktuur (sissejuhatus, põhiosa, kokkuvõte) ning mis eeldavad arutlust.

Kirjaliku teksti vastuvõtt ja loomine

Õpitavate kirjalike tekstide tüübid. Ümberjutustuste kirjutamine eri stiilis ja žanris tekstidest.

Arutlev kirjand: struktuur, struktuuri komponentide variandid. Teema formuleering. Juhtiv tees. Argumentide liigid. Tekstilõik ja selle struktuur. Teksti loogilisuse ja sidususe vahendid. Autoripositsiooni väljendamise vahendid. Teksti graafiline vormistamine. Essee kui vaba tekstitüüp.

Tarbetekst. Avalduse, juhendi, volituse, allkirjastatud tõendi, CV kirjutamine. Ametlik kiri. Koosoleku protokoll. Koosoleku protokollide vormistamine. Ametlikud tekstid elektroonilisel kujul.

Teaduslik tekst. Teadusliku artikli, monograafia mõiste. Konspekt, referaat, nende liigid. Populaarteaduslike tekstide konspekterimine ja refereerimine. Kriitiline suhtumine internetis pakutavatesse valmisreferaatidesse. Lühiettekande teesid. Uurimistöö.

Publitsistlik tekst. Informatsioonilised ja kriitilised lühisõnumid. Artikkel. Reklaam ja selle liigid. Kuulutuse, kirja ajalehte ning retsensiooni kirjutamine nende sisu- ja struktuuri erijooni arvestades.

Elektroonilised väljaanded. Kriitiline suhtumine meediatekstidesse. Tekstide loomine internetis, nende mõistmine. Internetisuhtluse kultuur.

Tekstid mitmekultuurilises ja mitmekeelses keskkonnas, tõlketekstid.

Kirjalike tekstide parandamine. Teksti sisu, kompositsiooni ja keele parandamine.

4.7. VI kursus „Praktiline vene keel IV (ortograafia ja interpunktsiooni korrektsioonikursus)“

4.7.1. Õpitulemused

Kursuse lõpul õpilane:

- 1) valdab õigekirjalaste teoreetiliste teadmiste süsteemi, mis soodustab kirjaoskuse kõrgema taseme saavutamist;
- 2) valdab vene keele ortograafia- ja interpunktsiooninorme;
- 3) kirjutab õigesti õpitud ortogrammidega sõnu; põhjendab oma kirjutusviisi; leiab ortograafiavead ja parandab need;
- 4) kirjutab õigesti õpitud mittekontrollitavate ortogrammidega sõnu;
- 5) kirjavadhemärgistab õigesti õpitud tüüpi lauseid; põhjendab kirjavadhemärgi kohta ja valikut; leiab punktuatsioonivead ning parandab need;
- 6) oskab vajaliku ortograafia- ja interpunktsiooniteabe saamiseks kasutada sõnastikke, raamatukogu katalooge ning interneti;
- 7) teadvustab, et teoreetiliste õigekirja- ja interpunktsiooniteadmiste praktilise rakendamise oskus tuleb edaspidi kasuks mis tahes erialal töötamisel.

4.7.2. Õppesisu

Ortograafia

Fakte vene ortograafia ajaloost. Vene ortograafia peamised printsiibid. Vene õigekirja morfoloogiline iseloom.

Täishäälikute õigekiri sõna lihttüves: kontrollitavad rõhutatud täishäälikud, mittekontrollitavad rõhutatud täishäälikud, vahelduvad täishäälikud.

Täishäälikute õigekiri *ж, ч, ш, щ, ы* järel eri sõnaliikidesse kuuluvate sõnade lihttüves, sufiksis ja sõnalõpus.

Tähtede *е* ja *э* õigekiri laensõnades.

Kaashäälikute õigekiri sõna lihttüves: helilised ja helitud kaashäälikud, kaksikkaashäälikud, mittehääldatavad kaashäälikud.

Nimisõnade, omadussõnade, kesksõnade käändelõppude ja tegusõna pöördelõppude õigekiri.

Eesliidete õigekiri: *з*-lõpulised eesliited ja eesliide *с*-; eesliited *пре-* ja *при-*; *ы* ja *и* eesliidete järel.

ъ ja *ь* kasutamine vene ja laensõnades. *ь* õigekirjutus *ж, ч, ш, щ* järel eri sõnaliikidesse kuuluvates sõnades.

Kokkukirjutamine ja sidekriips eri sõnaliikide puhul ning sõnades komponentidega *пол* ja *полу-*.

Sufiksrite õigekiri eri sõnaliikidesse kuuluvates sõnades.

н ja *nn* eri sõnaliikides.

не kokku- ja lahkukirjutamine eri sõnaliikidega. *не* ja *ни* eristamine.

Määrsõnade õigekiri.

Arvsõnade õigekiri: põhi- ja järgarvsõnade käändevormid.

Tuletatud ees- ja sidesõnade kirjutamise komplitseeritud juhud.

Suurtähtede õigekirjutuse rasked juhud.

Interpunktsioon

Vene interpunktsiooni printsiibid.

Lauselühenditega lihtlause.

Kirjavahemärgid üksikute, korduvate ja paarissidesõnadega koondlauses; kokkuvõtavad sõnad koondlauses; samalaadsed ja erilaadsed täiendid.

Lause kõrvalliikmete kirjavahemärkidega eraldamine (*обособление*): eraldatavad täiendid, määrused ja sihitised. Kirjavahemärgid täpsustava, selgitava ja täiendava tähendusega lauseliikmete puhul.

Kirjavahemärgid kiilsõnade ja kiillausetega ning ütte ja hüüdsõnadega lausetes.

Võrdlustrindid. Tarindid sidesõnaga *как*.

Kirjavahemärgid rind- ja põimlauses. Koolon ja mõttekriips liht- ja liitlauses.

Jutumärgid ja teise isiku kõne: tsiteerimisviisid, kirjavahemärgid teise isiku sõnade ning dialoogi edasiandmisel. Epigraafi vormistamine.

Autoriomane kirjavahemärkide kasutamine.

4.8. Füüsiline õpikeskkond

1. Valdav osa õpet toimub klassis, kus saab mööblit sobivalt ümber paigutada liikumistegevusteks (nt dramatiseeringud, õppemängud), rühmatööks, ümarlauavestlusteks.
2. Klassiruumis kasutatakse õigekeelsussõnaraamatuid ja võõrsõnade leksikoni.
3. Tundides kasutatakse tänapäevastel info- ja kommunikatsioonitehnoloogiatel põhinevaid õpikeskkondi ning õppematerjale ja -vahendeid, sh netisõnaraamatuid.
4. Tunde peetakse vajaduse korral arvutiklassis ja kooli raamatukogus ning väljaspool kooli.

5. Kirjandus (vene õppekeele koolile)

5.1. Üldalused

5.1.1. Õppe- ja kasvatuseesmärgid

Gümnaasiumi kirjandusõpetusega taotletakse, et õpilane:

- 1) kujuneb vaimselt arenenud isiksuseks, kes on valmis ennast määratlema ja täiustama, on humanistliku maailmavaatega ning salliv;
- 2) suhtub lugupidamisega kirjandusse ja maailmakultuuri väärtustesse, tunneb vajadust pidevaks suhteks kultuuriväärtustega;
- 3) arendab kujundlikku ja analüütilist mõtlemist, esteetilisi ja loomevõimeid, kirjandusteksti lugemise kultuuri ning kunstimaitset;
- 4) saab ettekujutuse kirjanduse kui kunstiliigi spetsiifikast, mõistab teose autoripositsiooni ning kirjandusprotsessi ajaloolist ja esteetilist tingitust;
- 5) täiustab kirjandusteose analüüsi ja tõlgendamise oskusi, kasutades selleks kirjandusteoreetilisi teadmisi ning teose ajaloolis-kirjanduslikku konteksti;
- 6) oskab sõnastada ja argumenteerida oma arusaamist kirjandusteosest, väljendada oma isiklikku suhtumist selles püstitatud probleemidesse nii suuliselt kui ka kirjalikult ning eri žanrides (suuline esinemine, retsensioon, essee, arutlev kirjand);
- 7) oskab vajalikku infot iseseisvalt otsida, süstematiseerida ja kasutada;
- 8) täiustab oma kommunikatiivseid oskusi keele ja kirjanduse õppimisel, arendab oskusi ning vilumusi, mis tagavad vene kirjakeele, tema kujutus- ja väljendusvahendite valdamise;
- 9) loeb ja väärtustab olulisemaid eesti autoreid ning kirjandust kui kogemuste vahendajat, Eesti ühiskonda integreerijat ja minapildi avardajat.

5.1.2. Õppeaine kirjeldus

Gümnaasiumis õpitakse kirjandust mõneti teistel alustel kui põhikoolis, sest materjali problemaatilis-temaatiline käsitus on ühendatud ajaloolis-kirjandusliku printsiibi järgimisega. Viimane tähendab seda, et õpilased saavad ettekujutuse kirjanduse põhietappidest nende kronoloogilises järgnevuses ning tutvuvad sügavamalt eri kirjandusvoolude spetsiifiliste joontega. Kirjandusteoseid analüüsitakse nende loomisajastu kontekstis. Peale selle järgib kirjanduse käsitlemine hoopis avaramat eesmärki, arendades õpilaste ettekujutust maailmast ja inimestest, suunates neid mõtlema mineviku ja tänapäeva elu probleemidele ning kujundades nende väärtuskujutusi ja kõlbelisi orientiire. Kirjandust käsitledes kasvatatakse õpilastes suuremat avatust ja lugupidamist teiste rahvaste kultuuride vastu ning kujundatakse püsivamaid tunnetushuve.

Õppeaine põhisisuks on kirjandusteoste lugemine ja käsitlemine. Enamik loetavaid teoseid kuulub maailma kirjandusklassika kullafondi. Nende teoste vastuvõtt, analüüs ning tõlgendamine põhineb ajaloo- ja kirjandusteoreetiliste teadmiste süsteemil ning õppetegevuse teatud viisidel ja liikidel. Kirjandusteoste käsitlemine arendab esteetilist maitset, ent soodustab ka rahvuskultuurilise teadvuse ja eneseteadvuse arengut.

Kirjandusteoseid käsitledes mõistavad õpilased, kuidas kirjandus modelleerib elu oma spetsiifiliste seaduste järgi sõnakunstivahenditega. Samas võimaldab kirjandus õpilasel teadvustada oma mina ja ainulaadsust muutuvast maailmast ning soodustab elueesmärkide teadlikku valikut. Kirjanduse käsitlemine gümnaasiumis on suunatud eelkõige sellele, et arendada lugejateadvust ning isiksuslikku – vastutavat ja emotsionaalset – suhet kirjandusega. Kirjanduse käsitlemine võimaldab õpilastel teadvustada kirjandust kui inimkonna suurimat esteetilis-vaimset väärtust; õppida analüüsima ja hindama kirjandusteoseid, arendada ja täiustada oma kommunikatiivseid oskusi keele funktsioonide ning kirjandusteksti kunstilise kujundlikkuse teadvustamise põhjal.

Kohustuslikud kursused:

1. „19. sajandi I poole kirjandus: romantism, realismi tekkimine“
2. „19. sajandi II poole kirjandus: realism“
3. „20. sajandi I poole kirjandus“
4. „20. sajandi II poole kirjandus“
5. „Eesti kirjandus“

Kursus „19. sajandi I poole kirjandus: romantism, realismi tekkimine“ tutvustab õpilastele romantismi tekke ajaloolisi ja kultuurilisi eeldusi, arengu põhietappe ning eri rahvuskirjanduste kirjanike-romantikute teoste kunstilisi iseärasusi. Monograafiliselt käsitletakse romantismi tähtsamate esindajate loomingut. Lugemiseks ja analüüsimiseks valitakse romantismi tuntumaid teoseid. Erilist tähelepanu pööratakse romantilise maailmavaate peegeldamisele kirjandusteostes, romantilise kangelase kontseptsioonile ning romantismipoeetika põhivõtetele. Arutletavate probleemide keskmes on kõigile romantikutele iseloomulikud kujutlused isiksuse väärtusest ja ainulaadsusest, tema seesmisest vastuolulisusest ning vabadusihast kui inimese loomuomadusest.

Eri rahvuskirjandusi esindavate kirjanike teoste käsitlemine võimaldab esile tuua romantismi ühiseid jooni ning pöörata tähelepanu eri autorite romantismipoeetika variatiivsusele. Romantismi vaadeldakse kui tegelikkuse esteetilise tunnetamise viisi, mida ei käsitata realismile allajäämisena, vaid omalaadse klassitsismist eristumisenä. Koos sellega jälgitakse, kuidas romantism vähehaaval oma võimalused ammendab ning tema rüpes hakkavad tekkima uue, realistliku maailma ja inimese kujutamise alged.

Kursuses „19. sajandi II poole kirjandus: realism“ pööratakse põhitähelepanu realismi tekkimise ja arengu peamistele etappidele, tema erinevusele varasematest kirjandusvooludest. Analüüsis rahvuskirjanduste realismi tuntumate esindajate põhiteoseid, tutvuvad õpilased realismipoeetika põhimõtete, realismikontseptsiooni kangelase ning käsitusega isiksuse ja ühiskonna keerulistest suhetest.

Realismi ajalugu maailmakirjanduses on erakordselt rikas. Realismi käsitlus ise on kunstilise arengu eri etappidel muutunud ning seda tuleb eri autorite teoseid käsitledes arvestada. Realismi mitmekesisus võimaldab oluliselt süvendada õpilaste ettekujutust kirjaniku individuaalsest stiilist, autoripositsiooni väljendamise vormidest, tegelaste iseloomustamise viisidest ning psühholoogi arengust. Samaaegu avarduvad ettekujutused kirjanduse žanrüsteemist.

Kursuse aluseks oleva ajaloolis-kirjandusliku ja problemaatilis-temaatilise käsitluse kombineerimine eeldab enam-vähem täielikku tutvumist kuulsamate realismikirjanike loomingulise biograafiaga, käsitletavate teoste loomise ajastuga ja nende ajaloolise tingituse mõistmist. Sealjuures on arutletavad probleemid sõnastatud nii, et rõhutada käsitletavate teoste tähenduse aegumatust. On tähtis, et õpilased võtaksid kirjandusklassika teoseid vastu läbi tänapäevaolu probleemide ja nähtuste prisma. Kursuse maht tingib, et sügavamaks käsitluseks tuleb teoseid rangelt valida, seda tähtsam on äratada õpilastes huvi selle olulise maailmakirjanduse ajajärgu vastu ning ergutada neid iseseisvalt lugema.

Kursus „20. sajandi I poole kirjandus“ tutvustab õpilastele vene kirjandust (nii metropolis kui ka emigratsioonis), ent ka eesti ja väliskirjanduse tekste sellest perioodist. Kursuse põhieesmärke on süvendada ajaloolis-kirjanduslikke teadmisi ja mõisteid, mis iseloomustasid kirjandust 20. sajandi algul.

Käsitletakse teoseid kirjanikelt, kes esindavad modernistlikke ja avangardistlikke kirjandustendentse, suundi ja rühmitusi vene, eesti ning maailmakirjanduses. 20. sajandi esimene pool oli luulekeele moderniseerimise periood, ajajärk, mil töötati välja uusi kunstilisi väljendusvahendeid kõige erinevates kirjandusžanrides. Kohustuslikult käsitletavad kirjandusteosed valitakse nii, et õpilased saaksid ettekujutuse olulisematest suundadest tolle aja kirjanduses (uusromantism, sümbolism ja dekadents, akmeism, futurism), aga ka nende kunstifenomenide vastastikusest toimest konkreetses kunstiteoses.

Kursuse „20. sajandi II poole kirjandus“ raames vaadeldakse maailmakirjanduse tendentse ja nähtusi pärast Teist maailmasõda. Kursus annab õpilastele ettekujutuse põhilistest ajaloolis-kirjanduslikest ning ühiskondlik-kultuurilistest protsessidest 20. sajandi teise poole maailmakirjanduses. Õpilased tutvuvad kirjanike elulugude ja loominguga ning nende teostega maailmakirjanduse kontekstis. Materjali suure mahu tõttu valib õpetaja kohustuslikuks lugemiseks üksikuid teoseid, teisi käsitletakse ülevaates.

Selle perioodi teoseid käsitledes tuleb silmas pidada nii kursuses esindatud teoste žanrilist mitmekesisust, eri suundade ja voolude küllust, mis iseloomustavad kirjandusprotsessi, kui ka selle orgaanilist seost varasemate ajastute kirjandusega. Peamine rõhk nagu eelnevateski kursustes pannakse kunstiteoste kõlblisele, üldnimlikule problemaatikale.

Kursus „Eesti kirjandus“ on ülevaatekursus, mis hõlmab eesti kirjanduse arengut 19. sajandi rahvusliku liikumise algusest kuni tänapäevani, eri arenguperioodide keskseid autoreid ning teoseid. Kursust õpitakse eesti keeles. Kursuse eesmärk on suhestada õpilasi eesti kirjanduse ja

kultuuriga ning avardada kirjandustekstide lugemise ja arutamise kaudu nende ettekujutust eestlastest ja Eestist. Eesti kirjanduse kursust õpitakse 12. klassis, kui põhilised kirjandusmõisted on omandatud ja õpilaste eesti keele oskus võimaldab keerukamat kirjandusteksti lugeda ja mõista.

5.1.3. Õpitulemused

Gümnaasiumi lõpetaja:

- 1) on omandanud ettekujutuse maailmakirjanduse arengust, selle põhietappidest ning eri kirjandusvoolude tunnustest;
- 2) teab käsitletud kirjandusteoste sisu ning põhifakte tähtsamate kirjanike elust ja loomingust;
- 3) mõistab sõnakunsti kujundlikku olemust, kirjandusajaloolise protsessi põhilisi seaduspärasusi ning kirjandussuundade erijooni;
- 4) analüüsib ja tõlgendab kirjandusteost kui kunstiteost, kasutades ajaloo- ja kirjandusteadmisi;
- 5) seostab ilukirjandusteoseid ühiskonnaelu ning kultuuriga; mõistab käsitletud kirjandusteoste ajaloolis-konkreetset ja üldinimlikku sisu;
- 6) tajub kirjandusteost tema loomisajastu kontekstis, seostab seda ajastu kirjandusvoolu ning tänapäevaga;
- 7) toob esile autoripositsiooni;
- 8) oskab kõrvutada ühe ja sama teose erinevaid tõlgendusi ning teha argumenteeritud järeldusi;
- 9) oskab väljendada ja argumenteerida oma suhtumist loetud teosesse nii suuliselt kui ka kirjalikult ning eri žanrides (suuline esinemine, retsensioon, essee, arutlev kirjand);
- 10) valdab suulise esinemise ning diskussioonis osalemise oskusi ja reegleid;
- 11) oskab materjali koguda ja süstematiseerida ning kasutada teatmekirjandust eri laadi tekste koostades ja korrigeerides;
- 12) nimetab eesti kirjanduse tähtsamaid autoreid ja teoseid ning tunneb eesti kirjanduse olulisi arenguetappe käsitletud näidete põhjal;
- 13) on motiveeritud eesti kirjandust iseseisvalt lugema.

5.2. I kursus „19. sajandi I poole kirjandus: romantism, realismi tekkimine“

5.2.1. Õpitulemused

Kursuse lõpul õpilane:

- 1) on omandanud ettekujutuse romantismi ajaloolistest juurtest, põhijoontest ja karakteristikutest;
- 2) teab romantismi peamisi esindajaid erinevates rahvuskirjandustes; tunneb mõnda romantismi võtmeteost;
- 3) suudab leida ja iseloomustada romantilise maailmataju jooni kirjandusteoses; oskab iseloomustada romantilist kangelast ning jälgida tema biograafiat tekstis;
- 4) tunneb romantilise poeetika põhivõtteid ja märkab neid tekstis;
- 5) on võimeline iseloomustama eri liiki ja žanris kirjandusteost kui terviklikku autoriteost nii suulises kui ka kirjalikus vormis;
- 6) oskab korrektselt diskuteerida loetud kirjandusteoste üle, väljendada oma arvamust teosest, kinnitades seda tsitaatide ja näidetega tekstist;
- 7) analüüsib kirjandusteose kompositsiooni (süžee, tegelased), eristab põhi- ja kõrvaltegelasi, selgitab nende omavahelisi suhteid, iseloomustab tegelasi teose tekstile tuginedes; oskab kõrvutada eri teoseid etteantud parameetrite järgi;
- 8) on võimeline kirjutama kirjandit ja esseed kirjandusteemal ning koostama

- probleemküsimusi kirjandusteksti kohta;
- 9) oskab koguda teemakohast materjali referatiivse ja analüütilise teksti koostamiseks, kasutab seda materjali korrektselt, oskab oma kirjutises eristada isiklikku ja võõrast seisukohta.

5.2.2. Õppesisu

Temaatika

Romantismi teke 18. ja 19. sajandi piiril, selle ajaloolised põhjused (ratsionalismi lüüasaamine, mõistuse diskrediteerimine, individuaalsete tunnete ja kirgede rehabiliteerimine). Isiksus kui romantismiepohhi peamine huviobjekt. Romantiline kangeline, tema hingeelu. Kangelase ületamatu konflikt ühiskonnaga. Protest mis tahes vabaduspiirangu vastu (G. Byron, A. Puškin, M. Lermontov). Sotsiaalne protest. Romantilise kangelase traagiline saatus (A. Puškin, A. Gribojedov, K. J. Peterson, L. Koidula). Kunstnik/poeet kui romantilise kirjanduse võtmekuju. Kunstiinimese saatus maailmas (A. Puškin, N. Gogol). Naise isiksus kui kultuurilise mõtestamise uus objekt, uued naistegelaskujud kirjanduses. Naise vastandamine meeste ratsionaalsele maailmale vabama ja hingeliselt rikkama individuaalsusena (G. Sand).

Huvi romantikute vastu rahvuslikus ajaloos ning teistes kultuurides. Romantiline poem eksootilisel ainestikul. Ajalooline romaan (A. Puškin, W. Scott). Huvi tekkimine tavalise kangelase vastu, kunstilise potentsiaali otsingud elu proosas kui reaktsioon romantismimeetodi valitsemisele kunstis.

Ajaloolis-kirjanduslikud teadmised ja mõisted

Isiksus kui kirjanduse peamine mõtestamisobjekt.

Kirjandusteos kui autori looming, mis peegeldab kirjaniku ettekujutusi maailmast.

Autori isiksuse representatsiooni eri tüübid kirjandustekstis: lüüriline kangeline, jutustaja. Tegelasuku loomise viisid (sotsio-kultuuriline iseloomustus, välimuse iseloomustus, tegelase psühholoogiline ja kõneline iseloomustamine). Tegelase biograafia. Teose tegelassuhete ülesehitus, protagonistide ja teiste tegelaste suhted.

Romantism. Isiksuse romantiline käsitlus. Romantiline kangeline. Romantiline konflikt. Romantiline iroonia.

Ajalooüldmused kunstilises kujutuses. Teose ajaloolis-kultuuriline kontekst.

Võõra kultuuri kajastamine kirjanduses (eksootika).

Teemasid ja probleeme arutamiseks

Kirjandusliku kangelase võõrandumine maailmast. Vabaduspüüd kui inimese loomupärane omadus. Ideaali ja tegelikkuse, kangelase ja „massi“ konflikt. Inimsuhete probleemid: ideaalne armastus, sõprus.

Kunstniku koht maailmas, kunsti kõrge missioon.

Naise emantsipatsioon.

Rahvuslik ajalugu, rahvuskangeline romantismiajastul. Ühiskäitumise ning uute ideaalide otsimine rahvuslikust ajaloost ja rahva elust. Inimene rahva hulgast kui uus positiivne kangeline.

Huvi võõra eksootilise kultuuri, teiste rahvaste elu vastu.

Tekste käsitlemiseks

Kohustuslikuks lugemiseks ja terviklikuks käsitlemiseks valitakse järgnevalt loendist vähemalt neli ulatuslikumat teost. Kohustuslik on lugeda kõiki väiksema mahuga teoseid.

George Byroni „Prometheus“, „K. D.“ („Когда я прижимал тебя к груди своей ...“), „Child

Haroldi palverännak“ või „Korsaar“ (katkendid), Heinrich Heine lüürika, Aleksandr Gribojedov „Häda mõistuse pärast“, Nikolai Gogol „Nevski prospekt“, „Surnud hinged“; Mihhail Lermontov „Meie aja kangelane“, „K****“ („Мы случайно сведены судьбою ...“), „Farewell (Byronist)“; Aleksandr Puškin „Kes, lained, peatas teie hoo...“, „Kaukaasia vang“, „Poltaava“, „Jevgeni Onegin“; George Sand „Consuelo“ (katkendid), Walter Scott „Ivanhoe“ (katkendid); Kristjan Jaak Peterson „Laulja“, „Kuu“, „Sügise“; Friedrich Robert Faehlmann „Vanemuise laul“, „Vanemuise lahkumine“, Lydia Koidula luule.

5.3. II kursus „19. sajandi II poole kirjandus: realism“

5.3.1. Õpitulemused

Kursuse lõpul õpilane:

- 1) mõistab realismi kui kirjandusvoolu olemust ning eristab seda eelnenud kirjandusvooludest;
- 2) tunneb realismi tekke ja arengu põhietappe;
- 3) teab realismi tähtsamaid esindajaid eri rahvuste kirjandustes, tunneb nende eluloo ja loominguga põhietappe ning põhiteoseid;
- 4) tunneb realismipoeetika printsiipe, kirjandusliku kangelase kontseptsiooni ning tegelikkuse kujutamise ja autoripositsiooni väljendamise viise;
- 5) oskab analüüsida loetud ilukirjandusteoseid ning neid terviklikult iseloomustada;
- 6) on võimeline väljendama oma argumenteeritud arvamust loetud teosest nii suuliselt kui ka kirjalikus vormis (esinemine, arutlev kirjand, retsensioon) ning seostama neis püstitatud probleeme tänapäeva tegelikkusega;
- 7) oskab diskuteerida loetud teose üle, kasutades ajaloolis-kirjanduslikke teadmisi, arvestades erinevaid seisukohti ning seostades neid oma arvamusega;
- 8) oskab koguda materjali, et täita referatiivseid, analüütilisi ja loomingulisi ülesandeid, on võimeline neid iseseisvalt täitma nii suuliselt kui ka kirjalikult ning korrektselt vormistama.

5.3.2. Õppesisu

Temaatika

Naturalismikoolkond ja realism vene kirjanduses.

Realismipoeetika. Realistlik isiksusekontseptsioon. Tüüp ja prototüüp. Realistliku tüpiseerimise põhimõtted. Realistliku teose süžee ja konflikt. Kirjeldavad ja jutustavad elemendid realistlikus teoses (H. de Balzac, C. Dickens). Jutustaja ja mina-jutustaja kirjandusteoses. *Skaz* (kõneline mask) kui jutustava proosa kunstiline võte (autor imiteerib teatava isiku kõnemaneeeri). Kirjaniku individuaalne stiil (N. S. Leskov).

Kirjanduse žanrisüsteemi areng: romaan-epopöa, filosoofiline romaan, psühholoogiline romaan, sotsiaalne romaan, sotsiaal-olustikuline draama, psühholoogiline draama. Monograafiline romaan (I. Gontšarov).

Realistliku draama tekkimine/kujunemine (A. Ostrovski). Psühholoogismi areng proosas ja draamas (L. Tolstoi, A. Tšehhov, H. Ibsen).

Realistliku teose tegelaste struktuur. Polüfoonilisus kui kirjaniku maailmavaatelist hoiakute väljendus. Õpetlikkus ja süžeealine õiglus (F. Dostojevski, L. Tolstoi).

Traditsioonid ja novaatorlus poeesias. Kodanliku lüürika ja nn puhta kunsti poeesia vastandamine. Psühholoogism luules. Natuurfilosoofiline luule: ettekujutuse süvendamine filosoofilisest luulest ning looduskirjelduse tähendusest luules. Luuletsükli mõiste (F. Tjutšev, A. Fet). Rolliluule. Poesia kui publitsistika vorm (N. Nekrassov ja Nekrassovi koolkond).

Ajaloolis-kirjanduslikud teadmised ja mõisted

Realism. Realism ja naturalism. *Puhas kunst.*

Psühholoogism. Rahvalikkus. Historism.

Biograafiline autor ja autor-tegelaskuju; eri võimalused autoripositsiooni väljendamiseks teoses. *Skaz.*

Filosoofiline romaan. Sotsiaalne romaan. Psühholoogiline romaan. Romaan-epopöa.

Sotsiaal-olustikuline draama. Psühholoogiline draama.

Novell: kompositsiooni iseärasused, süžeeiline ülesehitus.

Kodanikuluule. Rolliluule.

Teemasid ja probleeme arutamiseks

Kõlbelise eneseteostuse idee. Kõlbelised otsingud ja isiksuse enesemääratlus. Isiksuse ja ühiskonna konflikt, keskkonna mõju inimese vaimuelule. Vabadus ja vastutus (vabadus kui vastutus tehtud valiku eest).

Saatuse probleem, elu mõte ja surma saladus. Tõelised ja mittetõelised väärtused. Religioossus ja kõlbelisus.

Inimese ajaloolise süü (vastutuse) probleem. Mineviku, oleviku ja tuleviku järgluse probleem.

Põlvkondade probleem. Perekond ja ühiskond. Inimene perekonnas, lähedaste inimeste ringis.

Inimene ajaloolise murrangu ajal, ekstreemsetes olukordades. Tõeline ja võlts kangelaslikkus.

Patriotism ja natsionalism. Vaidlused maailma parandamise teede üle: revolutsioon või evolutsioon.

Inimene ja ümbritsev maailm. Oskus näha ümbritseva maailma ilu mitmekesisust kui vaimselt arenenud isiksuse omadus. Looduse, kunsti (eriti muusika ja poeesia) roll harmoonilises maailmakorralduses.

Kirjandustekste käsitlemiseks

Kohustuslikuks lugemiseks ja terviklikuks käsitlemiseks valitakse järgnevast loendist vähemalt neli romaani ja 1–2 draamateost. Kohustuslik on lugeda kõiki väiksema mahuga teoseid.

Honoré de Balzac „Šagräännahk“, „Gobseck“, Ivan Gontšarov „Oblomov“, Charles Dickens „Jõululaul proosas“, Fjodor Dostojevski „Kuritöö ja karistus“, Henrik Ibsen „Nukumaja“, Nikolai Leskov „Mtsenski maakonna leedi Macbeth“, „Mittesurmav Golovan“, Juhan Liivi luuletused, Guy de Maupassant „Rasvarull“, „Kapp“, Nikolai Nekrassovi luuletused, Aleksandr Ostrovski „Äike“, Lev Tolstoi „Sõda ja rahu“, „Ivan Iljitši surm“, Ivan Turgenev „Isad ja pojad“, Fjodor Tjutševi luuletused, Mihhail Saltõkov-Štšedrin „Härrased Golovljovid“, Stendhal „Punane ja must“, Oscar Wilde „Dorian Gray portree“, Afanassi Feti luuletused, Gustave Flaubert „Madame Bovary“, Anton Tšehhov „Daam koerakesega“, „Inimene vutlaris“, „Kirsiaed“.

5.4. III kursus „20. sajandi I poole kirjandus“

5.4.1. Õpitulemused

Kursuse lõpul õpilane:

- 1) suudab iseloomustada 20. sajandi esimese poole kirjandussuundi ning on omandanud ettekujutuse nende silmapaistvamatest esindajatest;
- 2) on võimeline seostama käsitletud tekste konkreetsete kirjandussuundadega, nägema teostes ühe või teise suuna esteetiliste põhimõtete kajastumist ja arvestama seda teksti analüüsides;
- 3) eristab klassikalisi ja mitteklassikalisi värsimõõte;
- 4) tunneb kunstilises tekstis ära troobid ja poeetilised kõnekujundid;
- 5) analüüsib loetud kirjandusteoseid, seostab neid teiste talle tuntud teostega ning väljendab

- oma argumenteeritud arvamust loetud teosest suulises ja kirjalikus vormis;
- 6) osaleb vabalt diskussioonis nii ühe kui ka mitme teose probleemide üle;
- 7) täidab iseseisvalt referatiivseid, analüütilisi ja loomingulisi ülesandeid nii suuliselt kui ka kirjalikult ning vormistab need korrektselt.

5.4.2. Õppesisu

Temaatika

Kirjandusprotsess 20. sajandi algul. Vene kirjanduse kuldne ja hõbedane sajand. Sajandi alguse filosoofilise mõtte suund. 19. sajandi esteetilised ja kõlbelised väärtused, nende ümbermõtestamine ning transformatsioon 20. sajandil.

Suundumuste, stiilide ja rühmituste mitmekesisus. Dekadents kui vene sümbolismi varajane etapp. Prantsuse dekadendid, nende poeesia mõju 20. sajandi alguse vene ja eesti kirjandusele (P. Verlaine). Vene poeesia hõbedane ajastu. Vene sümbolism ja selle lätted. Sümbolism kui kirjandussuund ja kunstimeetod. Neofolklorism sümbolismi poeesias. Luuletõlke funktsioon sümbolismi kultuuris. Vene sümbolistlike luuletajate teoste tõlked eesti keelde.

Sümbolism ja akmeism (A. Blok, V. Brjussov, N. Gumiljov, A. Ahmatova). *Konkreetsus, ainelisus* ning *esemelisus* kui akmeismi esteetika põhimõisted. Sümbolism ja futurism. Sõnalooming ja kultuuritraditsiooni eitamine futurismi esteetikas (V. Majakovski). Itaalia ja vene futurism. Itaalia ja vene futurismi retseptsioon eesti kirjanduses.

Modernistlikud rühmitused 20. sajandi alguse eesti kirjanduses. Uusromantism 20. sajandi alguse eesti kirjanduses (F. Tuglas, K. Ristikivi). Realism sajandi alguse eesti kirjanduses (A. H. Tammsaare).

Kirjanduslikud rühmitused vene kirjanduses 1920ndatest kuni 1930ndate alguseni.

Realism 20. sajandi alguse vene kirjanduses (A. Kuprin, M. Gorki, I. Bunin). Tegelikuse realistliku kujutamise traditsiooni jätkumine ja areng sõjaeelsete aastate kirjanduses. Kirjandus ja ideoloogia. Mõisted *nõukogude perioodi kirjandus* ja *nõukogude kirjanik* (A. Šolohhov, A. Tolstoi, M. Bulgakov).

Antiutopistlikud romaanid Lääne-Euroopa ning vene kirjanduses (J. Zamjatin, V. Nabokov). Fantastika ja groteski funktsioon antiutopistlikes teostes.

Ajaloolis-kirjanduslikud teadmised ja mõisted

Modernism.

Sümbolism. Akmeism. Futurism.

Kujund, allegooria, sümbol.

Poeetiline leksika (neologismid, arhaismid).

Klassikalised ja mitteklassikalised värsimõõdud (rõhuline, logaööd, silbilis-rõhuline) vene modernistlikus luules.

Rütmi liigid (ebatäpne, vaene, assonantsiline, seesmine, tautoloogiline). Luuletsükli ja sümbolistliku *Luuletuste raamatu* struktuur.

Antiutoopia kui kirjandusžanr.

Teemasid ja probleeme arutamiseks

Ilu ja kõlbelisuse suhe. Kunst ja religioon kui kaks maailma tunnetamise viisi. Ilu kunstis ja ilu looduses.

Kunstivorm kui maailma harmoniseerimise viis. Pühendatutele ning laiale auditoriumile mõeldud looming.

Inimese individuaalsus ja selle võimalused. Kunstnik, kes kujundab maailma ümber ilu kaudu. Individuaalse tahte ja kõlbeliste seaduste kollisioon.

Inimese saatus ja maa saatus. Inimese au ja väärikus kui tema vaimse jõu ning seesmise

sõltumatuse alus. Klassi ja üldinimlikud väärtused. Poliitiline terror ja selle tagajärjed eri rahvuste esindajate jaoks. Armastus kodumaa vastu ja mõttevabadus.

Kirjanik ja ühiskond. Literaat ja võim. Kirjaniku konflikt ametliku kirjanduskeskkonnaga. Pagulase saatus ning ettekujutus inimese sisemisest vabadusest. Kangelane sõjas.

Kirjandustekste käsitlemiseks

Kohustuslikuks lugemiseks ja terviklikuks käsitlemiseks valitakse järgnevast loendist vähemalt neli ulatuslikumat romaani. Kohustuslik on lugeda kõiki väiksema mahuga teoseid.

Anna Ahmatova „Reekviem“, Aleksandr Bloki luuletused tsüklitest „Vana maailm“, „Carmen“ (õpetaja valikul), „Kaksteist“; Valeri Brjussov „Pariis“, „Maailm“, Mihhail Bulgakov „Meister ja Margarita“, Ivan Bunin „Sügisel“, „Hämarad alleed“, Nikolai Gumiljov Itaalia luuletused kogumikust „Koltšan“, Paul Verlaine „Sügislaul“, Henrik Visnapuu „Kirjad Ingile“, Maksim Gorki „Põhjas“, Jevgeni Zamjatin „Meie“, Aleksandr Kuprin „Granaatkäevõru“, Osip Mandelštam „Kontsert vaksalis“, Stéphane Mallarmé luuletused (õpetaja valikul), Vladimir Majakovski „Pilv pükstes“, Vladimir Nabokov „Kutse tapalavale“, Boriss Pasternak „Marburg“, luule; Andrei Platonov „Auk“ (katkend), Gustav Suitsu luuletused kogumikust „Elu tuli“ (õpetaja valikul), Anton H. Tammsaare „Põrgupõhja uus Vanapagan“, Aleksei Tolstoi „Peeter I“ (katkendid), Friedebert Tuglase novellid „Taevased ratsanikud“, „Oma päikese poole“, Vladislav Hodassevitš „Peegli ees“, „Mälestussammas“.

5.5. IV kursus „20. sajandi II poole kirjandus“

5.5.1. Õpitulemused

Kursuse lõpul õpilane:

- 1) suudab iseloomustada 20. sajandi II poole kirjandust;
- 2) on omandanud ettekujutuse väljapaistvamate kirjanike elust ja loometeest, nende tähtsamatest teostest ning nendes kajastatud ajastust;
- 3) on võimeline analüüsima kunstiteoseid ajaloolis-kirjanduslikus kontekstis, neid teiste tekstidega võrdlema ja kõrvutama;
- 4) osaleb vabalt diskussioonis, oskab väljendada ning põhjendada oma arvamust loetust, nähtust ja kuuldust;
- 5) oskab koguda ja süstematiseerida materjali ning kasutada seda suuliste ja kirjalike tekstide koostamisel; kasutab tekste koostades ja korrigeerides teatmekirjandust;
- 6) oskab luua eri žanrides tekste etteantud või oma sõnastatud teemal, täita iseseisvalt referatiivseid, analüütilisi ja loomingulisi ülesandeid ning vormistada neid korrektselt nii suulises kui ka kirjalikus vormis.

5.5.2. Õppesisu

Temaatika

Maailmakirjanduse areng: uued jooned realismi arengus. Inimese võõrandumise probleem tänapäeva maailmas (A. Camus, F. Kafka). Inimese kujunemise, tõeliste ja näiliste väärtuste äratundmise probleem (J. Salinger).

Sõjateema maailmakirjanduses (E. M. Remarque, E. Hemingway) ning kirjandus Teisest maailmasõjast (V. Nekrassov, B. Vassiljev jt). Kaevikurealism ja sõja traagika kujutamine.

Isiksus ja totalitaarne süsteem. Laagriteema kajastamise ajalooline alus 20. sajandi vene kirjanduses.

Isiksuse vaimne jõud (V. Šalamov, A. Solženitsõn). Inimese traagiline saatus totalitaarses riigis.

Põhiprobleemid ning teemad linna- ja külaproosas (V. Rasputin, J. Trifonov). V. Šukšini veidrikud.

Sulaaeg elus ja kirjanduses.

Estraadiluule ja autorilaulu fenomen 20. sajandi vene kultuuris (A. Voznessenski, R. Roždestvenski, J. Jevtušenko, V. Vössotski, B. Okudžava).

Kirjanik ja ühiskond. Literaat ja võim. Nobeli kirjanduslaureaadid (B. Pasternak, M. Šolohhov, A. Solženitsõn, J. Brodski).

Tagastatud nimed (Boriss Pasternak).

Peamised suunad ja tendentsid tänapäevakirjanduse arengus: proosa, luule (V. Makanin, A. Bitov jt). Postmodernism vene kirjanduses 20. sajandi viimasel kolmandikul (V. Jerofejev „Moskva–Petuški“, S. Sokolov „Lollide kool“).

Viimaste aastate vene pagulaskirjandus.

Ajaloolis-kirjanduslikud teadmised ja mõisted

Kaotatud põlvkond.

Ajalooline romaan.

Kaevikurealism.

Linna- ja külaproosa.

Bardiluule. Estraadiluule.

Postmodernism.

Teemasid ja probleeme arutamiseks

Inimene ajalookeerises. Kõlbelise valiku probleem. Ajalooprotsess ja vägivald.

Inimene sõjas. Kaotatud põlvkonna tragöödia. Sõja inimsusevastane olemus. Individuaalse õnne probleem julmas maailmas.

Imelikud inimesed kirjanduses ja elus.

Sõprus kui üldinimlik väärtus, mis vastandub vaenule ja sõjale.

Inimene ja aeg. Tõelised ja näilised väärtused.

Kirjandustekste käsitlemiseks

Kohustuslikuks lugemiseks ja terviklikuks käsitlemiseks valitakse järgnevast loendist vähemalt neli ulatuslikumat romaani. Kohustuslik on lugeda kõiki väiksema mahuga teoseid.

Josif Brodski luuletused, Boriss Vassiljev „Aga koidikud on siin vaiksed ...“, Georgi Vladimov „Minu vaene Ruslan“, Andrei Voznessenski luuletused, Jevgeni Jevtušenko luuletused, Albert Camus „Võõras“, Franz Kafka „Metamorfoos“, Viktor Nekrassov „Senka“, Bulat Okudžava luuletused, George Orwell „Loomade farm“, Boriss Pasternak „Doktor Živago“, Anatoli Pristavkin „Kuldne pilveke ...“, Valentin Rasputin „Ela ja mäleta“, „Hüvastijätt Matjoraga“ (üks teos õpetaja valikul), Erich Maria Remarque „Läänerindel muutuseta“, Robert Roždestvenski luule, Nikolai Rubtsovi luuletused, Aleksandr Solženitsõn „Üks päev Ivan Denissovotši elus“, Jerome David Salinger „Kuristik rukkis“, Veronika Tušnova luuletused, Ernest Hemingway „Hüvasti, relvad!“, Varlam Šalamov „Hauakõne“, „Insener Kisseljov“, Vassili Šukšin „Naljatilik“, „Mikroskoop“.

5.6. V kursus „Eesti kirjandus“

5.6.1. Õpitulemused

Kursuse lõpul õpilane:

- 1) tunneb eesti kirjandusloo tähtsamaid arenguhooni, keskseid autoreid ja teoseid;

- 2) on lugenud katkendeid eesti kirjanike teostest ning mõnda teost tervikuna;
- 3) mõistab kirjandustekstide sisu ja eesmärki ning autori ideid, taotlusi ja seisukohti;
- 4) kirjeldab teksti põhjal tegelaste välimust, iseloomu ja käitumist, analüüsib nende omavahelisi suhteid, võrdleb ja vastandab tegelasi, annab neile hinnanguid, otsib nende käitumisele alternatiivi ning võrdleb iseennast mõne tegelasega;
- 5) seostab loetut nii võrdlevalt kui ka eristavalt tänapäeva eluolu ja nähtustega, iseenda ja üldinimlike probleemidega; suudab teha üldistusi ja kokkuvõtteid ning kujundab oma arvamuse;
- 6) oskab resümeerida ja kommenteerida loetud teosekatkendeid kirjalikult, arutleda erinevate seisukohtade ja peamiste teemade üle;
- 7) mõistab lugedes paremini eestikeelset ilukirjandusteksti ning suudab eesti keeles väljendada oma kirjandusalaseid seisukohti.

5.6.2. Õppesisu

Eesti kirjanduse algus. Kristjan Jaak Peterson. Friedrich Robert Faehmann, müütilised muistendid.

Rahvusliku liikumise aeg. Friedrich Reinhold Kreutzwald „Kalevipoeg“. Lydia Koidula, eesti teatri süünd.

Eesti kirjandus 19.–20. sajandi vahetusel. Juhan Liivi luule, „Peipsi peal“. August Kitzberg „Libahunt“, Eduard Bornhöhe „Tasuja“.

Eesti kirjandus 20. sajandi I poolel. Luule: Gustav Suits, Villem Ridala, Ernst Enno, Marie Under, Betti Alver. Proosa: Friedebert Tuglas „Popi ja Huhuu“, Eduard Vilde „Mäeküla piimamees“, Anton Hansen Tammsaare „Kõrboja peremees“, „Tõde ja õigus“, August Gailit „Toomas Nipernaadi“, Albert Kivikas „Nimed marmortahvil“. Draama: Eduard Vilde „Pisuhänd“.

Eesti kirjandus 1950. aastatel. Juhan Smuul.

Eesti kirjandus 1960.–1980. aastatel. Luule: Paul-Eerik Rummo, Jaan Kaplinski, Juhan Viiding, Hando Runnel, Doris Kareva. Proosa: Mati Unt „Sügisball“; Jaan Kross „Keisri hull“, Viivi Luik „Seitsmes rahukevad“.

Eesti kirjandus nüüdisajal. Luule: Contra, Kristiina Ehin või teised. Proosa: Tõnu Õnnepalu „Harjutused“, Mehis Heinsaar „Vanameeste näppaja“, Urmas Vadi „Unetute ralli“, Leelo Tungal „Seltsimees laps“, Mari Saat „Lasnamäe lunastaja“, Diana Leesalu „Kaks grammi hämaruseni“, Mare Sabolotny „Kirjaklambritest vöö“ või teised. Draama: Andrus Kivirähk „Helesinine vagun“, Jaan Tätte „Ristumine peateega“, Mart Kivastik „Külmetava kunstniku portree“.

Lugemiseks ja klassis arutamiseks kirjandustekstide valikul arvestab õpetaja kirjandusteose sisu, õpilaste huve ning keeleoskuse taset.

5.7. Õppetegevus

Õppetegevuse keskmes on kirjandustekst. Töös tekstidega kasutatakse kõiki kompleksse ja funktsionaalse lugemise ning loetu analüüsimise viise, et kujundada õpilastel aktiivset lugejapositsiooni. Aeglane lugemine, kommenteeriv lugemine. Lugemine varem etteantud

parameetrite järgi (süžeeliste ja mittesüžeeliste fragmentide otsimine; autorikõne eristamine; kunstiliste võtete otsimine tekstist). Analüütiline lugemine kui teksti analüüsi ning tõlgendamist ettevalmistav etapp. Soovitatud kirjanduse iseseisev lugemine kodus. Kirjanduse valimine etteantud põhimõttel.

Eri tüüpi tekstide ümberjutustamine: kogu teksti ümberjutustamine, episoodide kaupa ning süžeeliinide järgi ümberjutustamine; üldistav ümberjutustamine; loominguline ümberjutustamine, ümberjutustamine vaatepunkti muutes. Oma isikliku vaatepunkti analüüs ümberjutustamisel. Teksti fragmentaarne ümberjutustamine kaasneb üldistavate ülesannete täitmisega (teose tegelaste ja põhikonflikti karakteristik, autori vaatepunkti esiletoomine). Teksti kompleksne analüüs peab silmas järgmisi momente: kunstilised iseärasused, žanriline kuuluvus teose loomisaja kontekstis ning autori elulugu.

Teksti mõistmise ja analüüsi oskuste arendamine: teose põhiteema esiletoomine, problemaatika ja põhikonflikti määramine; faabula ja süžee leidmine; tegelaste struktuuri esiletoomine; autori, jutustaja ning kirjandusliku kangelase vaatepunkti määramine; kunstiliste väljendusvahendite ja võtete otsimine. Tähelepanekute üldistamine teksti kohta, teksti eri tasandite seoste teadvustamine. Materjali valimine loetud teosest.

Analüütiliste ja probleemküsimuste püstitamine, eri tüüpi plaanide koostamine. Ühe või mitme teose tegelaste kõrvutatav iseloomustamine. Uurimis- ja loovülesannete täitmine kirjalikult ning suuliselt. Tutvumine heuristiliste töömeetoditega. Kirjandusteose kohta avaldatud eri seisukohtade kõrvutamine. Subjektiivse lugejamulje ja tekstianalüüsi seos. Teose analüüs kui selle tõlgendamise alus.

Luuleteoste ilmikas lugemine. Luuletuste päheõppimine ja peast lugemine.

Diskussioon loetud materjali põhjal. Subjektiivse lugejamulje tõendamine tekstinäidetega (motiveeritud lugejaarvamuse kujundamine). Eri žanris kirjalike tekstide (retsensioonide, essee, eri tüüpi kirjandite ja teiste loovtööde) kirjutamise oskuste täiustamine. Audio- ja videosalvestiste kasutamine nii loovtöös kui ka temaatilistes esitlustes. Vaatamata selliste ülesannete köitvusele tuleb mees pidada, et kirjandusõpetuse peamine käsitlusobjekt on kunstiline sõna ning põhitähelepanu peab olema keskendatud sellele.

Kirjanduse seostamine teiste kunstiliikidega. Kirjandusteoste kõrvutamine nende ekraniseeringute, teatrilavastustega. Retsensioonide, essee, arutlevate kirjandite kirjutamine neis teostes püstitatud probleemide kohta. Diskussioonide ja dispuutide, seminaride, kirjanduskonverentside ning viktoriinide korraldamine. Temaatilised presentatsioonid, nende ettevalmistamine.

5.8. Füüsiline õpikeskkond

1. Valdav osa õpet toimub klassis, kus saab mööblit sobivalts ümber paigutada rühmatöökts ning ümarlauavestlusteks.
2. Õppekomplektid (õpikud, töövihikud, õpetajaraamatud) kõigi kursuste tarbeks.
3. Kursuste õppimisel vajalikud tekstikogumikud (lugemikud, valikkogud) ning kirjandusteosed.
4. Kursuste õppimisel vajalikud CD-d (luule ja proosa audioraamatud).

6. Valikkursus „Kõne ja väitlus“ (eesti õppekeelega koolile)

6.1. Õppe- ja kasvatusesmärgid

Gümnaasiumi kõne- ja väitluskursusega taotletakse, et õpilane:

- 1) väljendab ennast suulises keelekasutuses selgelt ja sobivalt;
- 2) argumenteerib veenvalt ning oskab kaitsta oma seisukohti;
- 3) rakendab kriitilist mõtlemist.

6.2. Kursuse lühikirjeldus

Suulise tekstiloome kursus keskendub suulise eneseväljenduse, eesmärgistatud kuulamise ja argumenteeritud esinemise ning tagasiside arendamisele.

6.3. Õpitulemused

Kursuse lõpul õpilane:

- 1) tunneb tüüpilisi suhtlusolukordi, kõne liike ning avalikule esinemisele esitatavaid nõudmisi;
- 2) argumenteerib veenvalt ja oskab kaitsta oma seisukohti;
- 3) moodustab ja esitab teemakohaseid küsimusi;
- 4) koostab ning esitab eri liiki kõnesid (olmekõne, akadeemiline ja kohtukõne);
- 5) teeb ettekande näitvahenditega;
- 6) jälgib tolerantselt ja kriitiliselt diskussiooni ning annab tagasisidet.

6.4. Õppesisu

Kõne kui suhtlusolukord. Kommunikatsioonimudel. Verbaalne ja mitteverbaalne suhtlus. Suhtlustökked. Kõne veenvuse tegurid. Kehakeel. Argumenteerimine ja emotsionaalsus.

Kõne koostamine ja esitamine. Kõne kui suulise monoloogi ja dialoogi liigid (ettekanne, sõnavõtt, koosolek, läbirääkimised, väitlus, repliik vm). Kõne eesmärgid. Kõne osad. Suulise kõnesündmuse ettevalmistamise etapid. Näitlikustamine. Esinemishirm. Parakeel. Esinemisstiil ja -kultuur.

Kõne kuulamine ja kõnele reageerimine. Repliik ja küsimuste esitamine. Erinevad kuulajatüübid. Kuulamistakistused.

Väitlemine. Väitluse olemus. Jaatav ja eitav kaasus. Kaasuse ülesehitus: teema, tuumsõnad, definitsioon, kriteerium, argumentatsiooni struktuur, tõestusmaterjal, *topos*. Ümberlükkamine, taastugevdamine. Risküsitlus. Kohtunikutöö ja tagasiside andmine.

6.5. Õppetegevus

Praktilised tööd, heli- ja videosalvestused ning nende analüüs.

6.6. Füüsiline õpikeskkond

Tehnilised vahendid (videokaamera, diktofon, mikrofon), õpperuumi mööbli ümberpaigutamise võimalus.

7. Valikkursus „Müüt ja kirjandus“ (eesti õppekeelega koolile)

7.1. Kursuse lühikirjeldus

Kursuse eesmärk on tutvustada kirjanduse kõige vanemat kihistust – müüte – ning näidata vana pärimuse seost ilukirjanduse ja kultuuriga. Müüdi ja kirjanduse suhetele keskendumine võimaldab avastada nende seoseid, leida ajatuud arhetüüpe nende ajalikes avaldustes, mõista intertekstuaalseid suhteid ning maailmakirjanduse ja folkloori ühtsust. Müüdi kaks poolt – loolisuus ja tunnetuslikkus – annavad hea võimaluse vanade lugude kaudu uurida väärtuste jäävust ja muutumist ajas ning mõtestada maailma oma elukogemusest lähtuvalt.

Kursust on soovitatav õpetada 12. klassis, sest seoste leidmine ja üldistuste tegemine eeldab õppijalt mitmekülgset lugemust ning arenenud lugejaoskusi, head analüüsi-, sünteesi- ja hindamissuutlikkust. Kirjandustunnis uuritakse müütidest pärit väljendite tekkelugu, võrreldakse vanade eestlaste ja teiste vanade rahvaste maailmapilti, leitakse müütide ning uskumuste kajastusi ilukirjandusteostest, uuritakse võrdlevalt arhetüüpsete tegelaste või kujundite väljendust eri maade müüdi loomes ja ilukirjanduses, analüüsitakse mõnd tänapäeva müüdi tekkelugu jne. Kirjandusteoste mütopoeetilise käsitluse kõrval võib rakendada teisi, näiteks psühholoogilisi või semiootilisi analüüsi- ja tõlgendusvõimalusi.

Kursusele on lisatud terviklikult käsitletavate teoste nimekiri, et võimaldada lähilugemiseks leida kursuse sisuga enim seotud teoseid. Samas on nimekiri avatud, st õpetaja võib oma lugemiskogemusest või uudiskirjandusest lähtuvalt soovitada õpilastel lugeda teisi eesti või maailmakirjanduse autorite teoseid, mis seostuvad sisuliselt kursuse teemaga.

7.2. Õpitulemused

Kursuse lõpul õpilane:

- 1) kirjeldab mütoloogilisi elemente eestlaste maailmapildis;
- 2) teab eesti rahvuseepose sünnilugu ja sisu ning kultuuri- ja rahvusloolist tähtsust;
- 3) selgitab müüdi kui arhetüüpse žanri ja tänapäeva müütide olemust ning mõtestab pärimust õpitust ja iseenda kogemusest lähtuvalt;
- 4) nimetab arhetüüpeid müüdimotiive ja leiab neid käsitletavatest ilukirjandusteostest;
- 5) tunneb loetud müütide ja arhetüüpsete tegelastega seotud narratiive ja motiive ning leiab neid käsitletavatest ilukirjandusteostest;
- 6) analüüsib kirjandusteoste teemat, süžeed ja tegelasi nii müüdimotiividest kui ka eetilistest ja esteetilisest väärtustest lähtuvalt;
- 7) tunneb ära ja analüüsib folkloorse pärandi kasutamist autoriloomingus ning selgitab kirjandus(teos)e tähenduse muutumist ajas;
- 8) on terviklikult läbi lugenud ja analüüsinud vähemalt neli proosa- või draamateost.

7.3. Õppesisu

Müüt, muistend, muinasjutt

Müüdi olemus. Maailma loomise müüdid ja muistendid; eri rahvaste loomismüüte; Friedrich Robert Faehlmanni müütilised muistendid. Eestlaste mütoloogiline maailmapilt: vaimud, haldjad, maa-alused, nõiad, targad, triksterid, vanapagan jt üleloomulikud olendid. Alusteoseid: Matthias Johann Eisen „Eesti mütoloogia“, Karl Kello „Draakoni märgi all“, Hasso Krull „Loomise mõnu ja kiri“, Lennart Meri „Hõbevalge“ jt. Felix Oinas „Tuul heidab magama“. August Kitzberg „Libahunt“, Aino Kallas „Hundimõrsja“, Andrus Kivirähk „Mees, kes teadis ussisõnu“. Muinasjutt kui kirjanduse ja müüdi vahelüli, kunstmuinasjutt: Anna Sakse „Lillemuinasjutud“, Oscar Wilde

„Õnnelik prints“. Muinasjutu dekonstrueerimine: Paul-Eerik Rummo „Tuhkatriinumäng“, Jaan Kaplinski „Kaks päikest“. Võrdlev mütoloogia: rändmotiivid. Kunstnikumüüt: kirjanik kui Looja.

Pärimus kirjanduses

Eepiline minevik. Sumeri „Gilgameš“. Vana-Kreeka müüdid ja nende töötused: Sophokles „Kuningas Oidipus“, Albert Camus „Sisyphose müüt“. Piibli müüdid ja nende töötused: keskaegne draama „Aadama mäng“, Dante Alighieri „Jumalik komöödia“, Ain Kalmus „Juudas“, Marie Under „Tuudaimimarjad“. Eepos: Homeros „Ilias“, „Odüsseia“. Keskaegsed kangelaseeposed: „Vanem Edda“, „Rolandi laul“, „Laul minu Cidist“, „Nibelungide laul“, „Beowulf“. Rahvuseeposed: Elias Lönnrot „Kalevala“, Friedrich Reinhold Kreutzwald „Kalevipoeg“. „Kalevipoja“ motiivid luules ja proosas. Argimütoloogia ja rahvapärimus. Müüt kirjanduses ja tänapäeva kultuuris (ideoloogias, massikultuuris; positiivsed ja negatiivsed eeskujud). Friedebert Tuglas „Maailma lõpus“, Mati Unt „Argimütoloogia“.

Pärimuse mõtestamine

Arhetüüp ja arhitekt. Arhetüüpsed teemad ja motiivid: leping kuradiga, ohverdamine, lahkumine kodunt, ohtuderikas vaimse kasvamise teekond ja kojujõudmine, saatus ja õnn jt. Vastandite võitlus: ilus ja inetu, hea ja kuri, põrgu ja paradiis, armastus ja kättemaks, süüd ja surm, õitseng ja hääbumine, kangelaslikkus ja kuritöö jm. Arhetüüpsed müüdimotiivid: kangelase eriline süüd, päritolu, vägiteod, ohud teel, surm, elu pärast surma. Arhetüüpsed tegelasi: Odysseus, Achilleus, Narkissos, Pygmalion, Sisyphos, Oidipus, Kain, Taavet, Koljat, Magdalena, Juudas, Ahasveerus, Hamlet, Faust, Robinson Crusoe, Gulliver, don Quijote, Don Juan, Casanova, Dracula jt; kurat, libahunt, kratt, hiiud, näkk, ingel, vaeslaps, Kalevipoeg, Vanapagan jt. Arhetüüpsed sümbolid ja kujundid: ring, rist, labürint, kolmjalg, kaheksakand, ilmapuu, välk, taevatäht, päikesevanker, jumalikud kaksikud jt; valge laev, sinilind, (sõnajala)õis, lahtised allikad, õnnemaa, paradiis, põrgu jm. Intertekstuaalne lähenemisviis: teose avamine teiste tekstide vormilisel või sisulisel taustal.

Mõisted

Argimütoloogia, arhetüüp (arhetüüpne teema, motiiv, kujund, tegelane, süžee), arhitekt, eepos, intertekstuaalsus, kangelaseepos, kunstmuinasjutt, muistend, mütoloogia, müüt, pärimus, rahvuseepos, semiootika.

Terviklikult käsitletavat teosed

Õpilane loeb läbi vähemalt neli teost järgnevast kirjandusteoste loendist.

Margaret Atwood „Penelopeia“, Mihhail Bulgakov „Meister ja Margarita“, Maurice Druon „Zeusi mälestused“, Johann Wolfgang Goethe „Faust“ (I osa), Herman Hesse „Stepihunt“, Haruki Murakami „Kafka mererannas“, Viktor Pelevin „Õuduse kiiver“, Terry Pratchett „Eric“, Sophokles „Kuningas Oidipus“, Anton Hansen Tammsaare „Põrgupõhja uus Vanapagan“, Friedebert Tuglas „Maailma lõpus“, Oscar Wilde „Dorian Gray portree“, Jeanette Winterson „Taak“.

8. Valikkursus „Kirjandus ja ühiskond“ (eesti õppekeelega koolile)

8.1. Kursuse lühikirjeldus

Kursuse eesmärk on asetada kirjandusteosed konkreetsemasse ühiskondlikku, sealhulgas poliitilisse ja mõttevoolulisse konteksti: keskmes on kõik see, mis kirjandust ümbritseb ja inspireerib. Kirjandusteost vaadeldakse ühiskonnaolude taustal, kus tähtsat rolli mängivad ajastu

olulisemad ideed ja suundumused, mis tingivad kirjandusteoste temaatika ning vormi. Kursus võimaldab arutleda kirjanduskaanoni ja bestsellerite problemaatika üle ning käsitleda suurele lugejaskonnale ahvatlevaid teoseid (menu- ja hittkirjandust).

Et avardada pilti sõnakunsti võimalustest, tutvustab kursus mõningaid 20. sajandi mõttevoole, millel on oluline roll kirjandusruumi kujundamisel ja mis on mõjutanud nii kirjandusteoste sisu, väljendust kui ka vastuvõttu. Sissevaade võimaldab esitada valitud tekstide näitanalüüse, samuti mõnest mõttevoolust ajendatud tõlgendusvõimaluse lihtsamat rakendamist. Ilukirjandustekstide kõrval tuleb kursuse jooksul lugeda ka õppeteemadega seostuvat esseistikat ning teha võimaluse korral kirjanduslikku uurimistööd.

8.2. Õpitulemused

Kursuse lõpul õpilane:

- 1) selgitab kirjanduse ja ühiskonna omavahelisi suhteid, nimetades kirjandusteose sünni ja vastuvõttu mõjutavaid tegureid;
- 2) määrab vähemalt kahe kursuses käsitletud autori ja nende teoste koha ajastus, rühmituses või rahvuskirjanduses;
- 3) toob loetud teksti(katkendi)le tuginedes näiteid ühiskonnaolude ja inimese kujutamise kohta, arutleb selle teema ja probleemide ning eetiliste ja esteetiliste väärtuste üle;
- 4) analüüsib kirjandusteost ühest 20. sajandi mõttevoolust lähtudes ning leiab tekstist vastava vaatepunkti kajastusi nii teemade, probleemide kui ka ideede tasandil;
- 5) on lugenud kirjandus- ja kultuuriloolist esseistikat, kirjutab ilukirjandusteose põhjal essee;
- 6) on läbi lugenud vähemalt kolm terviklikku proosa- või draamateost ning ühe eesti autori luuletuskogu ja analüüsinud neid.

8.3. Õppesisu

Kirjandus ja ühiskond

Kirjanduse ja ühiskonna omavahelised suhted. Kirjandus kui ühiskonna kajastaja ning peegeldaja. Kirjandusteksti eripära kui ühiskondlike olude peegeldus. Kirjanduse sidumine autori elulooga, selle asetamine ühiskondlik-poliitilistesse raamidesse. Kirjandusteose sünni mõjutavad tegurid. Kirjandusteos kui autori individuaalsuse ja maailmavaate, koolkondliku või rühmitusliku kuuluvuse väljendaja. Kirjandusteose koht ajastus, rühmituses, traditsioonis ja rahvuskirjanduses. Lugeja maitse ning valikud. Kirjanduskaanon. Menu- ja hittkirjandus.

Kirjandus ja poliitika

Poliitika kirjanduse iseloomu ja teemade määrajana. Kirjandus ideoloogia levitamise teenistuses. Sotsialismiajastu kirjandus, nn sotsialistlik realism. Isikukultuslik kirjandus. Autori positsioon ühiskonnas: võimule vastandujad, võimu toetajad, vaikijad. Keelatud autorid: pagulaskirjanikud (Bernard Kangro, Kalju Lepik jt), tõrjutud autorid (Betti Alver, Uku Masing, Artur Alliksaar jt), dissidendid (Aleksandr Solženitsõn, Johnny B. jt). Ideoloogiline tsensuur: keelatud raamatud ja käsikirjad (Albert Kivikas „Nimed marmortahvli“, Paul-Eerik Rummo „Saatja aadress“ jt). Keelatud teemad: rahvuslus (Hando Runneli luule jt), okupatsioon ja küüditamine (Valev Uibopuu „Keegi ei kuule meid“, Jaan Kruusvall „Pilvede värvid“ jt), metsavendlus (Ene Mihkelson „Katkuhaud“ jt), religioon (Ain Kalmus „Juudas“, Uku Masingu luule jt) jne. Kirjandusteoste varjatud sõnumid. Poliitilise situatsiooni kujutamine ja selle mõju inimesele (Joseph Brodsky luule; Mihhail Bulgakov „Koera süda“ või Günter Grass „Plekktrumm“ või Imre Kertész „Saatusetus“ või Milan Kundera „Olemise talumatu kergus“ või Boris Pasternak „Doktor Živago“ või Viktor Pelevin „Omon Ra“ või David Michell „Pilveatlas“ või Bernhard Schlink „Ettelugeja“

jt). „Kadunud põlvkond“, sõjaromaan (Francis Scott Fitzgerald või Ernest Hemingway või Erich Maria Remarque või Arved Viirlaid „Ristideta hauad“). Düstopia (Aldous Huxley „Hea uus ilm“ või George Orwell „1984“ jt). Baltisaksa kultuuri ja kirjanduse kajastusi (Edzard Schaper „Maailma lõpp Hiiumaal“ või Camilla von Stackelberg „Tuulde lennanud lehed“).

Kirjandus ja mõttevoolud

(Süva)psühholoogiline kujutamisaad kirjanduses (Margaret Atwood või William Faulkner jt). Eksistentsialismifilosoofia kirjanduses (Albert Camus või Jean-Paul Sartre). Idamaiste usundite vastukajad läänemaises kirjanduses: zen-budismi ja taoismi mõjud (Hermann Hesse „Siddhartha“ või Jerome David Salinger „Franny ja Zooey“ või Jaan Kaplinski luule jt). Naisvaatepunkt kirjanduses (Elfriede Jelinek või Doris Lessing jt). Postkolonialistlik vaatepunkt kirjanduses (Hanif Kureishi või Arundhati Roy või Salman Rushdie jt). *New age*’i eluviisi kajastusi ilukirjanduses (Carlos Castañeda „Teekond Ixtlani“ jt).

Esseistika ja arvustus

Essee olemus. Kirjandus- ja kultuurilooline essee. Teema ja kirjutamisviisi valik. Esseemeistreid (Umberto Eco, Stefan Zweig, Jaan Kaplinski, Viivi Luik, Lennart Meri, Hando Runnel jt). Raamatusarjad: „Eesti mõttelugu“, „Avatud Eesti raamat“ jt. Esseekogumikud: „Eesti mütoloogiad“, „Uued mütoloogiad“ jt. Kirjanduse uurimise võimalused ja probleemid. Kirjandusteaduse ja -kriitika mõiste ning uurimisobjekt. Kirjandusteose arvustus. Teose sisu- ning keele- ja stiilikeskne arvustus.

Mõisted

Düstopia, eksistentsialism, essee, kirjanduskriitika, kirjandusteadus, menukirjandus, naisvaatepunkt, *new age*, postkolonialism, psühhoanalüüs, sotsialistlik realism, sõjaromaan, zen-budism, taoism, tsensuur, utoopia.

Terviklikult käsitletavat teosed

Õpilane loeb vähemalt kolm pikemat proosa- või draamateost ning ühe luuletuskogu kursuse õppesisus nimetatud autoritelt.

9. Valikkursus „Draama ja teater“ (eesti õppekeele koolile)

9.1. Kursuse lühikirjeldus

Kursuse kaudu õpitakse mõistma draamakunsti põhialuseid ja teatri tähendust meie kultuuris. Õppe vältel loetakse ning analüüsitakse draamateoseid, vaadatakse ja mõtestatakse ühiselt teatrietendusi ning täidetakse lihtsamaid dramatiseerimisülesandeid. Kursuse jooksul omandatakse nii teoreetilisi teadmisi kui ka praktilisi oskusi. Teatriajalugu hõlmab vaid väikese osa kogu kursuse mahust, kuid on nüüdisteatri mõistmise seisukohalt siiski vajalik. Põhitähelepanu pööratakse draama olemuse ja teatritegemise spetsiifika selgitamisele ning etenduse analüüsile. Võimaluse korral on soovitatav külastada professionaalset teatrit, kuid analüüsiks sobib ka kooliteatri etendus. Et tutvuda eesti teatriklassikaga, võib kasutada ka arhiivisalvestusi. Teater on olemuselt erinevate kunstiliikide sulam, ühendades muusika, tantsu, kirjanduse, (video)filmi ja kujutava kunsti, mis võimaldab lõimida kursust kunsti- või muusikaõpetusega. Eraldi pööratakse valikkursuses tähelepanu eesti teatri kujunemisele ja praegusele arengule.

9.2. Õpitulemused

Kursuse lõpul õpilane:

- 1) eristab peamisi draamažanre, nimetab nende tunnuseid ja olulisemaid draamateoseid;
- 2) on lugenud läbi ühe draamateose ning analüüsib selle kompositsiooni ja tegelasi;
- 3) tunneb näitekirjanduse ja teatri põhimõisteid;
- 4) leiab seoseid kirjanduse, teatri, kujutava kunsti ja teiste meediumide vahel;
- 5) määrab lavastuse stiili, arvestades nii lavastaja, muusikakujundaja, kunstniku, valgus- ja kostüümikunstniku tööd kui ka näitlejate mängu;
- 6) arutleb teatrietenduse üle, hindab selle väärtusi, analüüsib kujundikeelt ning sõnastab oma vaatamiskogemuse;
- 7) kirjutab teatriarvustuse, rakendades õpitud mõisteid ja mõtestades lavastuses kasutatud teatrimärke;
- 8) teab olulisemaid tähiseid eesti teatri ajaloost;
- 9) on külastanud õppeperioodi vältel vähemalt kaht teatrietendust või vaadanud nende salvestusi;
- 10) seostab lavastust nii võrdlevalt kui ka eristavalt tänapäeva eluolu ja -nähtustega, iseenda ning üldinimlike probleemide ja väärtustega.

9.3. Õppesisu

Draama olemus

Näidend. Draama mõiste. Tegelaskõne: dialoog ja monoloog, repliik ja remark. Tegelase analüüs: muutumatu ja muutuv tegelane, avatud ja suletud tegelane. Näitleja rolliloomine. Draama keskendatus inimestevahelisele suhtlemisele ning elu teatraalsusele. Draamateose aeg ja ruum. Konflikt, intriig ja probleem. Draamateose kompositsioon. Vaatus, stseen.

Dramaatika žanrid

Dramaatika põhižanrid: tragöödia, komöödia, draama, tragikomöödia. Ajaloolised žanrid: liturgiline draama, müsteerium, moralitee, miraakel. *Commedia dell' arte* ja tänapäeva improvisatsiooniline teater. *Performance* ja *happening*. Farss, jant ja sketš. Koomika liigid: situatsioon-, karakteri- ja sõnakoomika. Kuuldemäng ja lugemisdraama. Sõnadeta lavastus. Tantsulavastus. Muusikalavastus.

Teatri tähendus ja funktsioonid

Lavastajatöö. Teater kui kollektiivne kunst: lavastaja, näitleja, muusikakujundaja, kunstniku, valguskunstniku ja kostüümikunstniku roll lavastuse valmimisel. Kirjanduse ja teatri suhted: dramatiseering, stsenaarium, libreto, lavastus, etendus. Lavastuse stiil ja atmosfäär. Etenduse vastuvõtt ja teatrikriitika. Teatriarvustus.

Eesti teatri ajalugu

Lydia Koidula ja August Wiera teater. Kutselise teatri süünd. Karl Menning. Estonia teatri ja Draamateatri asutamine. Hommikuteater. Lavastajad: Andres Särev, Kaarel Ird, Voldemar Panso, Jaan Tooming, Mati Unt, Merle Karusoo, Elmo Nüganen, Tiit Ojasoo. Nüüdisteater. Repertuaariteater ja projektiteater.

Mõisted

Commedia dell' arte, dialoog, draama, dramatiseering, etendus, farss, *happening*, intriig, jant, karakter, karakterikoomika, komöödia, konflikt, kuuldemäng, lavastus, liturgiline draama, lugemisdraama, miraakel, monoloog, moralitee, müsteerium, *performance*, projektiteater, remark,

repertuaariteater, repliik, situatsioonikoomika, sketš, stseen, stsenaarium, sõnakoomika, tragikomöödia, tragöödia, vaatus.

Käsitletavaid draamateoseid

Merle Karusoo „Meie elulood“ või „HIV“; August Kitzberg „Kauka jumal“; Mart Kivastik „Külmetava kunstniku portreed. Viinistu triloogia“; Andrus Kivirähk „Eesti matus“ või „Voldemar“; Lydia Koidula „Säärane mulk ehk Sada vakka tangusoola“; Jaan Kruusvall „Pilvede värvid“; Madis Kõiv „Tagasitulek isa juurde“; Oskar Luts „Tagahoovis“; Hugo Raudsepp „Mikumärdi“; Paul-Eerik Rummo „Tuhkatriinumäng“; Juhan Smuul „Polkovniku lesk ehk Arstid ei tea midagi“; Anton Hansen Tammsaare „Juudit“ või „Kuningal on külm“; Jaan Tätte „Ristumine peateega ehk Muinasjutt kuldsest kalakesest“ või „Sild“; Mati Unt „Phaeton, Päikese poeg“; Eduard Vilde „Tabamata ime“.

10. Valikkursus „Kirjandus ja film“ (eesti õppekeelega koolile)

10.1. Kursuse lühikirjeldus

Kursus keskendub kirjanduse ja filmi kokkupuutepunktidele. Kursuse eesmärk on anda põhiteadmised filmi olemusest ja vastuvõtust ning mõjust vaatajale. Kuna süsteemne filmiõpetus üldjuhul nii põhikoolis kui ka gümnaasiumis puudub, on kursuse jooksul vaja anda õpilastele põgus ülevaade ka sellest, kuidas film tänapäeval valmib. Kursuse põhirõhk on filmikeele (poetika) õpetamisel, mis on omakorda kursuse alateema „Film kui kirjandusteose tõlgendus“ vältimatu alus.

Et anda ülevaade filmikunsti olemusest, õpetada filmi- ja kirjandusteose ühe- ja erilaadse poetika mõistmist, vajab õpetaja tunni organiseerimiseks piisavalt visuaalset õppematerjali (filmilõike linateose valmimise etappidest, lähivaatluseks filmide ja kirjandusteoste katkendeid jms), ent ka tänapäevaseid tehnovahendeid (videoprojektorit, arvutit jms). Soovitav on mõne lihtsama filmimonteerimisprogrammi abil tegelda ka kaadrite montaažiga, et paremini mõista filmikujundi olemust. Kursuse jooksul käsitletavad tervikteosed (nii filmid kui ka kirjandusteosed) valib õpetaja, õpilastel on soovitatav enne filmi vaatamist läbi lugeda vastav kirjandusteos.

10.2. Õpitulemused

Kursuse lõpul õpilane:

- 1) kirjeldab üldjoontes filmi valmimiskäiku;
- 2) tunneb filmi peamisi poetikavõtteid;
- 3) mõistab filmikujutise tinglikkust ning filmikujundit kui tähenduse kandjat; eristab filmi nähtava sisu režissööri autorihoiakust ja kujundlikust sõnumist;
- 4) võrdleb kirjandusteost ning selle põhjal valminud filmi, lähtudes filmi- ja kirjanduse poetikast;
- 5) arutleb filmi ja kirjandusteose esteetika ning seal väljendatud eetiliste väärtushinnangute üle, sõnastab oma vaatamis- ja lugemiskogemuse;
- 6) kirjutab kirjandusteose katkendi põhjal lühistsenaariumi ning kadreerib selle;
- 7) kirjutab filmiarvustuse, kasutades kursuse jooksul õpitut ning hinnates filmis ja kirjandusteoses esil või varjul olnud väärtusi;
- 8) tunneb peamisi filmiliike ja iseloomustab filmikunsti arengusuundi;
- 9) teab eesti kirjanduse ainetel valminud väärtfilme.

10.3. Öppesisu

Filmi loominguine meeskond ja valmimiskäik

Stsenaariumi periood: osalevad stsenaarist, režissöör, produtsent; tulem – valmis stsenaarium. Stsenaariumi etapid: ideekavand (sünopsis), arendus, stsenaariumi variandid. Süžeeiinid ja areng: proloog, ekspositsioon, sõlmitus, intriig, kulminatsioon, lahendus, epiloog.

Filmimise ettevalmistus: osalevad režissöör, operaator, kunstnik, produtsent; tulem – filmi lavastusprojekt. Režiistsenaarium ja kadreering, lavastusprojekt kui filmi mudel. Näitlejate valik ja näitlejaproovide filmimine. Võttekohtade otsimine ja dekoratsioonide planeerimine.

Võtteperiood: osaleb kogu filmirühm; tulem – filmitud materjal. Meeskonnatöö filmi võtteperioodil. Režissööri osa filmirollide kujundamisel. Liikuv kaamera: panoraamid, peale- ja ärasõit. Rakurss (võttepunkt). Stoppkaader ja aegluup. Varjatud kaamera. Kombineeritud võtted. Valgus, värv ja heli. Duublid ja variandid. Producersendi roll filmi loomisel. Autorifilm ja producersendifilm.

Järeltootmine: osalevad režissöör, monteeriija, helirežissöör, operaator, produtsent; tulem – valmis film. Filmi lõplik sünd montaažis. Monteeritud filmi värvikorrektsioon. Helilooja töö. Audiovisuaalse terviku tekkimine.

Filmipoetika ja -esteetika

Tinglikkus filmis. Kinematograafiline nägemine ja mõtlemine. Filmikujund kui kunstiline üldistus. Filmi poetikavõtted: metafoor, sümbol, allegooria, hüperbool, personifikatsioon. Assotsiatiivne mõtlemine kui filmipoetika mõistmise eeldus. Illustratiivsus – nähtuste poetilise avamise vastand. Poetikavõtete kasutamine filmis ja kirjanduses. Mustvalge ja värvifilm.

Kaader ja plaan. Kaader kui katkestamata filmivõte. Kaadri kompositsioon. Montaaž kui uute ajalis-ruumiliste ja emotsionaalsete suhete loomise viis. Filmi süžee ja faabula. Kaadrisisene ja kaadritevaheline montaaž. Montaaži rütm. Detailid. Montaaži fraas, stseen, episood. Sündmuste olustikulis-loogiline, assotsiatiiv-kujunduslik, paralleel- ja temaatiline montaaž. Montaaži elementide, st kaadrivahetuse leidmine kirjandusteosest, proosalõigu, episoodi või stseeni põhjal kadreeringu tegemine.

Filmi kokkupuuteid kirjanduse, kujutava kunsti, arhitektuuri, teatri ja muusikaga. Filmikeele intertekstuaalsus. Muusika kui helifilmi dramaturgiline komponent. Muusika ja emotsioonide kujundamine. Paus, muusika ja tegevuse kontrapunkt, unisoon, juhtmotiiv, mürad.

Tänapäeva filmikunsti jooni ja suundi

Uue filmikeele otsingud. Filmiliikide ja žanride segunemine ning uute kujunemine. Dokumentaalsus mängufilmis. Dokumentaalfilmi poetikavõtted. Kommertsfilmi olemus ja ideoloogiline funktsioon. Väärtfilm. Nüüdisaegne poliitiline film ja propagandafilmid. Rahvusvahelised filmifestivalid.

Film kui kirjandusteose tõlgendus

Filmi ja kirjanduse suhted. Eesti ja maailmakirjanduse klassika ainetel valminud filme. Kirjandusteost illustreeriv ekraniseering ja kirjandusteose loominguine töötus. Üht ja sama kirjandusteost erinevalt tõlgendavad filmid. Kirjandusteoste põhjal valminud väärtfilme. Kirjandusteose ja filmi võrdlev analüüs. Filmikriitika. Filmiretsensiooni kirjutamine.

Mõisted

Autorifilm, detail, dramaturgia, duubel, filmikriitika, filmipoeetika, filmiretsensioon, kaader, kommertsfilm, montaaž, motiiv, plaan, produtsendifilm, rakurss, režissöörifilm, stsenaarium, süžee, väärtfilm.

Käsitletavaid filme ja kirjandusteoseid

Kursuse jooksul loeb õpilane läbi vähemalt kaks kirjandusteost ja vaatab nende põhjal tehtud filme.

1. „Georgica“, režissöör Sulev Keedus. Q Film, 1998. Stsenarist Madis Kõiv.
2. „Hukkunud alpinisti hotell“, režissöör Grigori Kromanov. Tallinnfilm, 1979. Boriss Strugatski ja Arkadi Strugatski samanimelise jutustuse ainetel.
3. „Ideaalmaastik“, režissöör Peeter Simm. Tallinnfilm, 1980. Karl Helemäe jutustuse motiividel.
4. „Indrek“, režissöör Mikk Mikiver. Tallinnfilm, 1975. Anton Hansen Tammsaare romaani „Tõde ja õigus“ II osa põhjal.
5. „Karu süda“, režissöör Arvo Iho. „Faama Film“ ja „Cumulus Projekt“, 2001. Nikolai Baturini samanimelise romaani ainetel.
6. „Kolme katku vahel“, režissöörid Virve Aruoja, Jaan Tooming. ETV, 1970. Jaan Krossi samanimelise romaani ainetel.
7. „Kõrboja peremees“, režissöör Leida Laius. Tallinnfilm, 1979. Anton Hansen Tammsaare samanimelise romaani ainetel.
8. „Mina olin siin“, režissöör René Vilbre. Studio Amrion, 2008. Sass Henno samanimelise jutustuse põhjal.
9. „Nimed marmortahvilil“, režissöör Elmo Nüganen. OÜ Taska Productions, 2002. Albert Kivika samanimelise romaani ainetel.
10. „Nipernaadi“, režissöör Kaljo Kiisk. Tallinnfilm, 1983. August Gailiti „Toomas Nipernaadi“ ainetel.
11. „Põrgupõhja uus Vanapagan“, režissöörid Grigori Kromanov, Jüri Müür. Tallinnfilm, 1964. Anton Hansen Tammsaare samanimelise romaani ainetel.
12. „Surma hinda küsi surnutel“, režissöör Kaljo Kiisk. Tallinnfilm, 1977. Stsenarist Mati Unt.
13. „Sügisball“, režissöör Veiko Õunpuu. Kuukulgur Film, 2007. Mati Undi samanimelise lühiromaani ainetel.
14. „Tants aurukatla ümber“, režissöör Peeter Simm. Eesti Telefilm, 1987. Mats Traadi samanimelise romaani ainetel.
15. „Ukuaru“, režissöör Leida Laius. Tallinnfilm, 1973. Veera Saare samanimelise romaani ainetel.
16. „Viimne reliikvia“, režissöör Grigori Kromanov. Tallinnfilm, 1969. Eduard Bornhöhe jutustuse „Vürst Gabriel ehk Pirita kloostri viimased päevad“ ainetel.

11. Valikkursus „Vene keel Eestis“ (vene õppekeele koolile)

11.1. Kursuse lühikirjeldus

Kursus on pühendatud vene keele ja selle funktsioneerimise erijoontele Eestis. Kursuse eesmärgiks on õpetada õpilasi märkama, analüüsima ja oma kõnes suhtlusvajaduse korral adekvaatselt kasutama keeleilminguid, mis on vene keelele omased metropoli ja diasporaa tingimustes. Kursus soodustab mõistete „mitmekultuuriline ja mitmekeelne situatsioon“ ning „kultuuridevaheline dialoog“ lahtimõtestamist.

11.2. Õpitulemused

Kursuse lõpul õpilane:

- 1) oskab keeleainest koguda ja sellega töötada;
- 2) analüüsib keele kohalikke erijooni;
- 3) annab selle analüüsi alusel hinnangu vene keelt emakeelena kõnelejate keelekasutusele diasporaa ja metropoli tingimustes;
- 4) varieerib enda kõnet olenevalt kommunikatsioonitingimustest;
- 5) mõistab kultuuride- ja keeltevaheliste kontaktide tähenduslikkust;
- 6) hindab vene keele regionaalsete variantide spetsiifikat mitmekeelsuse ja mitmekultuurilisuse aspektist.

11.3. Õppesisu

Vanimad idaslaavi ja soome-ugri keelekontaktid. Vene-eesti keelekontaktid.

Vene diasporaa moodustumine Eestis. Neli vene emigratsiooni lainet XX sajandil. Tänapäeval Eestis eksisteeriva vene diasporaa kujunemise iseärasused. Vene keele kõnelejad Eestis (venelased, venekeelsed ja vene keelt võõrkeelena õppijad).

Vene keele funktsioneerimine Eestis territoriaalselt (linna- ja maaelanikkond, Kirde-Eesti, Peipsi-äärne ja teised regioonid) ning kasutusala järgi (meedia, teenindus, turism, ametlik asjaajamine jt). Vene keele erijooned Eestis: graafika, foneetika, leksika, grammatika, pragmaatika, stilistika.

Vene kõnekeel Eestis. Massiteabevahendite vene keel Eestis. Vene keel ametlikus asjaajamises, hariduse valdkonnas. Peipsi-äärsed murded. Eesti mitmekeelne ja mitmekultuuriline ühiskond Euroopa üldises kontekstis. Sallivus mitmekultuurilise ja mitmekeelse ühiskonna tingimustes.

11.4. Õppetegevus

Tutvumine teoreetiliste allikatega, iseseisev keeleainese kogumine, praktiliste tööde tegemine, uurimistöode kirjutamine.

11.5. Füüsiline õpikeskkond

Tehnilised õppevahendid: diktofon, mikrofon kõnekeele ja murdekeele salvestamiseks, arvuti kirjalike tekstide töötlemiseks ning analüüsimiseks.

12. Valikkursus „Maailmakirjandus antiikajast 18. sajandini“ (vene õppekeele koolile)

12.1. Õppe- ja kasvatuseesmärgid

Kursusega taotletakse, et õpilane:

- 1) tutvub maailmakirjanduse põhietappidega antiikajast 18. sajandi lõpuni, eri epohhide ning rahvaste olulisemate kirjanike loomingu ja teostega;
- 2) õpib seostama kauge mineviku teoseid tänapäevaga, mõistma ja hindama nende üldnimlikku aegumatut väärtust;
- 3) saab ettekujutuse maailmakultuuri kui ühtse terviku arengust, mis avaldub rahvuskirjanduste mitmekesisuses;
- 4) tutvub antiikaja, keskaja, renessansi ja 18. sajandi kirjandussuundade ning žanridega;
- 5) arendab süveneva lugemise ja kirjandusteose analüüsi oskusi.

12.2. Kursuse lühikirjeldus

Kursus toetab gümnaasiumi kirjandushariduse suunitlust – kirjaniku kunstimaailma omaksvõttu ajaloolis-kirjanduslikus aspektis – avaral kultuurifoonil, mille moodustab Lääne-Euroopa kirjandus. Kursus hõlmab antiikaega, keskaega, renessansi ja 18. sajandit. Kursus on kirjandusajaloolise suunitlusega, kuid kronoloogilise järgnevuse suhtes paindlik. Sisu valikul on arvestatud ka problemaatilis-temaatilist lähenemist klassika käsitlemisele. Kursus sisaldab kirjandusteoseid, mida peetakse maailmakultuuri suurimateks saavutusteks ning mis on mõjutanud rahvuskirjanduste arengut.

Kursuse õppimine arendab esteetiliselt, võimaldab kunstiliste kujundite kaudu tutvuda Euroopa kultuuri lätetega ning kogeda aegumatuid üldinimlikke kõlbalisi väärtusi, mis on aktuaalsed ka tänapäeval. Eeldatakse, et õpilased tutvuvad kõige eredamate antiikaja, keskaja, renessansi, klassitsismi ja valgustusaja kirjandusteostega. Terviklikuks lugemiseks ning üksikasjalikumaks käsitlemiseks on soovitatav valida igast epohhist üks silmapaistvam teos, mis peagu täielikult kajastab selle epohhi esteetilisi kujutlusi ja kõlbalisi ideaale. Kui kursust õpitakse pärast põhikursusi, tuleks erilist tähelepanu pöörata kirjanduspärandi kajastumisele järgnevate ajastute, eriti 19. sajandi kirjanduses.

12.3. Õpitulemused

Kursuse lõpul õpilane:

- 1) analüüsib üksikuid Lääne-Euroopa kirjanduse teoseid, kasutades teadmisi kirjandusajaloost ja -teooriast;
- 2) näeb kunstiteose ajaloolis-konkreetses sisus probleeme ning nende seost nüüdisajaga;
- 3) määratleb kirjandusvoolud (klassitsism, sentimentalism, romantism);
- 4) annab kirjandusteoste tegelaste käitumisele hinnangu nende iseloomu ja suhtumiste analüüsi põhjal;
- 5) koostab kirjandusteemaliste artiklite plaane ja teese, teeb õppe-uurimistöid;
- 6) kirjutab loetud teoste kohta retsensioone ja kirjandusteemalisi kirjandeid.

12.4. Õppesisu

Temaatika

Inimene ja tema saatus antiikaja kirjanduses (Homeros „Ilias“ ja „Odysseus“, Euripides „Medeia“, Sophokles „Antigone“, Aischylos „Aheldatud Prometheus“), keskaja kirjanduses (5.–13. sajand, „Nibelungide laul“, „Rolandi laul“) ning klassitsistide teostes (17. sajand, Pierre Corneille „Cid“). Kangelaste hukkamisele määratuse traagika. Konflikti kujutamise iseärasused eri ajastute kirjandusteostes. Inimese kangelaslikkus jumalate („Ilias“), isanda, süserääni („Nibelungide laul“) ning vürsti („Vürst Igori sõjaretk“) au nimel.

Elu kui kõrgema väärtuse ja armastuse kui inimest ülendava tunde jaatamine antiikautorite teostes (Alkaios, Sappho, Anakreon, Catullus). Sama temaatika valgustusaja kirjanike-sentimentalistide arenduses (18. sajand, N. Karamzin „Vaene Liisa“). Inimese ja tema tundemaailma kujutamise spetsiifika antiikajast 18. sajandi lõpuni.

Kõlbeline kohustuse ja inimtunnete vahel valimise probleem keskaegses eeposes („Nibelungide laul“, „Rolandi laul“) ning klassitsismikirjanduses (P. Corneille „Cid“, „Horatius“). Kõlbeline problemaatika Dante „Jumalikus komöödias“, teose ajalooline tingitus ja aegumatu tähtsus. Valgustusajastu humanistliku maailmavaate vasturääkivused. Valik isikliku kättemaksu ja üldise kurjusega võitlemise vahel (W. Shakespeare „Hamlet“).

Usk inimõistuse jõusse, inimese võimesse mõista elu ja muuta tegelikkust (J. W. Goethe „Faust“).

Ajaloolis-kirjanduslikud teadmised ja mõisted

Kirjandusteos ja tegelikkus (teose loomise ajastu iseloomustus ning probleemide aktuaalsus sel ajal).

Antiikkirjandus. Keskaja kirjandus. Renessansikirjandus. Valgustuskirjandus

Kirjandusteos ja kunstniku maailmavaade. Kirjandusteos ning maailmakirjanduse suunad ja traditsioonid. Kirjandusteos ja lugejavastuvõtt. Kirjandusteose roll inimese vaimses ja kultuurilises arengus.

Klassitsism, sentimentalism, romantism. Eepos, lüürika, draama. Sonett, komöödia, tragöödia, jutustus, novell, romaan.

Teose põhikonflikt. Kirjandusteose süžee. Lüüriline süžee. Teose kompositsioon. Teose ajaloolis-kultuuriline kontekst.

Teose kangelane, tema karakteristik. Lüüriline kangelane.

Probleemid arutamiseks

Inimene ja teda ümbritsev maailm. Inimene ja saatus. Ühist ning erinevat selle probleemi käsitluses maailmakirjanduse tuntud teoste autoritel. Inimsaatus eri palged: alistumine, võitlus, mäss.

Inimese kõlbelse valiku probleem. Valik au ja kohustuse vahel. Valik kohustuse ja inimtunnete (armastuse, truuduse) vahel. Vagadus ja patustamine. Õilsus ja madalus. Valik isikliku kättemaksu ning üldise kurjusega võitlemise vahel.

Inimtunnete ja ühiskondlike eelarvamuste kokkupõrge. Idealistlikud kangelased ja ümbritsev väikekodanlik maailm.

Inimene ja perekond. Isade ja poegade probleem.

Probleem, kas teadmine teeb inimese tugevamaks või hukutab ta.

Kirjandustekste käsitlemiseks

Kohustuslikuks lugemiseks ja terviklikuks käsitlemiseks valitakse järgnevast loendist vähemalt neli teost („Antigone“, „Hamlet“, „Tartuffe“, „Faust“ või teised).

Antiikkirjandus. Kreeka müüdid (valikuliselt), Homeros „Ilias“ (fragmendid), Sappho luuletused („Я негу люблю ...“, „Кобылица молодая ...“), Aischylos „Aheldatud Prometheus“, Sophokles „Antigone“, Euripides „Medeia“, Aristofanes „Pilved“, Gaius Valerius Catullus „Väike värb ...“, luuletus Lesbiast, Horatiuse oodid.

Keskaja kirjandus. „Nibelungide laul“ (fragmendid), „Tristan ja Isolde“, „Jutustus möödunud aastatest“ (fragmendid), „Lugu Igori sõjaretkest“, Dante „Jumalik komöödia“ („Põrgu“ fragmendid).

Renessansikirjandus. Francesco Petrarca sonetid, William Shakespeare „Hamlet“, sonetid.

Klassitsismi- ja valgustuskirjandus. Pierre Corneille „Cid“, Molière „Tartuffe“, Johann Wolfgang von Goethe „Faust“ I osa, fragmendid, Gavril Deržavin „Jumal“, „Külaelu kiituseks“, Nikolai Karamzin „Vaene Liisa“.

12.5. Õppetegevus

Kirjandusteose probleemide analüüs eeldab, et õpilased on enne tutvunud selle kirjandusperioodi

(antiikaja, keskaja, valgustusaja) ajaloolis-kultuurilise eripäraga, kuhu käsitletav teos kuulub.

Õppeprotsessis kombineeritakse eri liiki õppetegevusi suunitlusega õpilaste individuaalsete võimete arendamisele. Teoste iseseisev lugemine järgneva aruteluga dispuudi, diskussiooni, seminari või konverentsi vormis. Luuleteksti päheõppimine ja analüüs. Suuliste ja kirjalike ettekannete, referaatide ja esitluste ettevalmistamine. Kirjandite, esseede, õppe-uurimistööde kirjutamine.

13. Valikkursus „Tänapäeva vene kirjandus“ (vene õppekeele koolile)

13.1. Õppe- ja kasvatuseesmärgid

Kursusega taotletakse, et õpilane:

- 1) tutvub tänapäeva vene kirjanduse põhitendentsidega ning tänapäeva vene kirjanike loominguga ja huvitavamate teostega; õpib nüüdiskirjanduses nägema traditsioone ja uuenduslikkust;
- 2) arendab kirjandusteoste probleemse ja kirjandusteadusliku analüüsi vilumusi ning kujundab isiklikku suhtumist loetusse;
- 3) arendab oma kunstimaitset, õpib süvenenult ja teadlikult lugema;
- 4) tunneb vajadust ilukirjanduse lugemise järele ning mõistab, et kirjandus on inimese vaimse kultuuri lahutamatu osa.

13.2. Kursuse lühikirjeldus

Kursus avardab õpilase võimalusi mõista kirjaniku kunstilist maailma ajaloolis-kirjanduslikus kontekstis. Kursus hõlmab perioodi 20. sajandi 80. aastate lõpust kuni tänaseni. Nende aastate kirjandusprotsess, eriti viimased kümme aastat on õpilasele iseseisvaks mõistmiseks keeruline, sest tänapäeva kultuuriloolise arengu etapp asub evolutsioonilise kriisi perioodis. Kirjandusteaduses ei ole ühist seisukohta, kuidas kvalifitseerida uue kirjanduse mõistet. Seepärast on õpilastel uusi teoreetilisi teadmisi omandades vaja õpetaja abi.

Kirjandusteose vastuvõtmisel tugineb õpilane omandatud teoreetilistele ja praktilistele teadmistele ning oma isiklikule elukogemisele. Kursusesse on valitud nüüdisaja kirjanduse teoseid, mille probleemiasetus on gümnaasiumiõpilasele lähedane. Kursuse õppimine aitab õpilastel orienteeruda probleemides, mida on vahelduva eduga tõstatatud tänapäeva vene kirjanduses, ning kujundada oma suhtumist nendesse. Kirjandusklassika eelneva õppimise ja oma isikliku kogemuse toel kujuneb õpilasel püsivam huvi lugemise vastu ning laieneb silmaring.

Õpilased tutvuvad tänapäeva vene kirjanduse huvitavamate teostega, analüüsivad nende kunstilisi iseärasusi ja kõlbelist problemaatikat. On tähtis, et õpilased mõistaksid kirjanduse erinevate suundade teoste esteetilist eripära, kuid mõttestaksid neis teostes käsitletavaid probleeme ka oma elukogemuse prisma läbi. Kirjandusteoste loend on soovituslik: õpetaja otsustab ise, mis teoseid käsitletakse põhjalikumalt, mida ülevaate korras.

13.3. Õpitulemused

Õpilane:

- 1) teab ja analüüsib tänapäeva vene kirjanduse üksikuid teoseid ning määrab nende seose ajaloolis-kultuurilise ajastuga;

- 2) tunneb käsitletavates teostes ära traditsioonid ja uuenduslikkuse;
- 3) tunneb *underground'* i, modernismi, postmodernismi ja virtuaalsuse mõistet;
- 4) näeb käsitletud ilukirjandusteoste keele iseärasusi;
- 5) selgitab autoripositsiooni, iseloomustab kirjaniku stiili individuaalseid iseärasusi, avaldab arvamust loetud teose kohta ning suhtub kriitiliselt olemasolevasse infosse;
- 6) annab kirjandusteose kangelastele hinnangu nende tegevuse ja karakteri analüüsi alusel;
- 7) suudab teoses tõstatatud probleemide üle diskuteerida;
- 8) kirjutab retsensioone loetud tänapäeva vene kirjanduse teoste kohta;
- 9) kasutab omandatud teadmisi õppe-uurimuslikes töödes.

13.4. Öppesisu

Temaatika

20. sajandi lõpu ja 21. sajandi alguse kirjandus ning selle seos ühiskondlik-ajalooliste muutustega nn nõukogudejärgsel perioodil. Massikirjandus ja selle orientatsioon massilisele nõudlusele (B. Akunin, D. Dontsova, A. Marinina jt). Realismi jätkumine V. Rasputini, V. Astafjevi, B. Bogomolovi, V. Aksenjevi, S. Kaledini jt loomingus. Teise maailmasõja kujutamise muutunud käsitus (V. Astafjev „Neetud ja tapetud“, S. Kaledin „Ehituspataljon“ jt). Vabaduse ja igavese sõja probleem, inimese osa selles (V. Makanin „Kaukaasia vangistatu“).

Realistliku dominandiga proosa kunstilised iseärasused, kalduvus tinglikule ja metafoorsele keelekasutusele (L. Petruševskaja „Jamakohver“, „Must palitu“). Metafoorse proosa küllastamine naturalismiga kui võtte, mis võimaldab autoril äratada kaastunnet tegelase vastu, näidata karakteri peenemaid varjundeid ning selle inimese ehtsat dramatismi, kes ei hukku saatuselöökidest all (L. Ulitskaja „Medeia ja tema lapsed“).

Tänapäeva vene kirjanduse kangelane piirsituatsioonis ning tema katsed mõista elu mõtet uue realismi teostes (A. Varlamov „Lõhe“).

Underground' i kirjandus (V. Erofejev „Moskva-Petuški“).

Olemasolevaga paralleelselt eksisteeriva maailma kujutamine postmodernismi teostes (V. Sorokin „Helesinine jää“ („Голубое сало“), V. Pelevin „Putukate elu“ jt). Loogiliste ja ajaliste seoste lõhkumine kui postmodernistliku maailmatunnetuse iseloomulik joon.

Kõlbelise degradeerumise ja tsivilisatsiooni arengu probleemid, tänapäeva kõlbelised orientiirid kaotanud inimese piiritu suundumus tarbijalikule elulaadile (T. Tolstaja „Kõss“, S. Minajev „Duxless“).

Ajaloolis-kirjanduslikud teadmised ja mõisted

Tänapäevane kirjandusprotsess. Selle karakteristik ja seos ühiskonnaelu probleemidega.

Realistlik proosa 20. sajandi lõpul ja 21. sajandi algul. Kirjandustraditsioonide järgimine ning uuenduslikkus. Usk selsesse, et julmal tõel ühiskonna kohta on puhastav jõud. Vastumeelsus paatoslikkuse, ideoloogia ja propaganda vastu. Metafoorne proosa.

Underground – ametlik tunnustamata kunst. Selle opositsioon võimu ja kultuuriga.

Postmodernism. Intertekstuaalsus (teksti suhe teiste kirjandusallikatega). Maailma mõistmine kaosena, tekstina. Eksistentsi lagunemise, fragmentaarsuse kujutamine. Lugeja – teksti kaasautor. Kirjandus kui intellektuaalne mäng.

Tänapäeva vene kirjanduse žanrid (traditsioonilised ja uued): *fantasy*, fantastiline romaan, müstilis-poliitiline triller, erootiline romaan, *western*, avantüüriromaan, nn uus detektiivromaan, satiiriline antiutoopia.

Kontseptualism tänapäeva luules.

Massikirjandus.

Probleemid arutamiseks

Uus vaade Teise maailmasõja kujutamisele – loobumine tõest või lähenemine sellele.

Kaukaasia kui vabaduse ja alatise sõja ruum. Kas inimene saab oma olukorda parandada või pole see tema võimuses?

Ajaloolise mälu kadumine inimestel. Loogiliste ja ajaliste seoste rikkumine kunstiteose kangelase teadvuses.

Kas inimese kõlbelse kultuuri kadumine viib inimtsivilisatsiooni hukule?

Tänapäevainimene, kes on heidetud eluseikade tõttu ühiskonna põhja ning on säilitanud endas inimlikkuse.

Inimese piiritu püüd materiaalsele heaolule ning selle tagajärjed meie ajal.

Nüüdisaja vene kirjanikud hindavad ümber kunsti ja elu suhteid: kirjandus kui kunstiliik ei ole eluga seotud.

Tänapäeva vene kirjanduslik kangelane piirsituatsioonis ning tema katsed mõista neis tingimustes elu mõtet.

Kirjandustekste käsitlemiseks

Kohustuslikuks lugemiseks ja terviklikuks käsitlemiseks valitakse 4 ulatuslikumat teost järgnevalt loendist.

Boriss Akunin „Türgi gambiit“, Viktor Astafjev „Neetud ja tapetud“ („*Прокляты и убиты*“), Vladimir Bogomolov „*В кругере*“, Aleksander Varlamov „Lõhe“, Venedikt Erofejev „Moskva–Petuški“, Igor Irtenjev „*Для пользы*“, Fazil Iskander „Küülikud ja maod“, Sergei Kaledin „Rahupaik“, „Ehituspataljon“, Timur Kibirov „Uni“, „Dagestani org“, Dmitri Lipskerov „Leevikese liha“, Vladimir Makanin „Kaukaasia vangistatu“, Sergei Minajev „Duxless“, Viktor Pelevin „Putukate elu“, Ljudmila Petruševskaja „Jamakohver“ („*Чемодан чепухи*“), „Must palitu“, Tatjana Tolstaja „Kõss“, Ljudmila Ulitskaja „Medeia ja tema lapsed“.

13.5. Õppetegevus

Õppeprotsessis kombineeruvad õppetegevuse eri liigid, kuid loengumeetodit rakendatakse minimaalselt. Kursuse õppimisel rakendatakse erinevaid iseseisva töö vorme: teoste lugemine, diskussioon, dispuut, seminar. Õpilased koostavad ülevaateid, retsensioone, referaate, esitlusi; kirjutavad kirjandeid, teevad õppe-uurimistöid.

14. Valikkursus „Tänapäeva väliskirjandus“ (vene õppekeelega koolile)

14.1. Õppe- ja kasvatuseesmärgid

Kursusega taotletakse, et õpilane:

- 1) tutvub viimase poolsajandi väliskirjanduse põhitendentsidega ja huvitavamate kirjanike loominguga; omandab arusaama maailmakirjandusest kui ühtsest protsessist;
- 2) arendab teoste iseseisva kompleksse analüüsi oskusi ning kujundab suhtumist loetusse;
- 3) arendab kunstimaitset ning õpib süvenemisega ja mõtestatult lugema;
- 4) tunneb vajadust ilukirjanduse lugemise järele ning mõistab, et ilukirjandus on inimese vaimse kultuuri lahutamatu osa.

14.2. Kursuse lühikirjeldus

Kursus tutvustab õpilastele väliskirjanduse põhitendentse, hõlmates perioodi 1960. aastatest

tänapäevani. Selle perioodi kirjandus on äärmiselt mitmekülgne nii oma kunstiliste suundumuste kui ka problemaatika poolest. Seadmata ülesandeks detailset tutvumist kõigi voolude ja suundadega, eeldab kursus tähtsamate maailmakirjanduse nähtuste käsitlemist (neomütoloogiline romaan, intellektuaalne proosa, romaan-mõistujutt, postmodernistlik kirjandus). Kirjandusteoste loendi koostamisel lähtuti eeskätt teoste kunstiväärtusest, püstitatud probleemide tähtsusest ning nende mõtestamise sügavusest, kuid loendisse on lülitatud ka mõni autor, kelle loomingut seostatakse nn massikirjandusega. Tutvumist massibelletristikaga on vaja, sest see on tänapäeva kirjanduse lahutamatu osa. Kirjandusteoste loend ei ole ammendav, sest tänapäevakirjandus täieneb pidevalt uute huvitavate teostega, mida võib lülitada loetavate ja käsitletavate tekstide hulka. Kursus aitab õpilasel orienteeruda raamatute tulvas, eristada tõsisemaid teoseid meelelahutuslikust belletristikast ning mõista tõelise kirjanduse ja kitsi erinevust.

Kirjanduse loendist valib õpetaja 4–5 tähtsat romaani ja jutustust terviklikuks analüüsiks, arvestades õpilaste huve, teostes püstitatud probleemide aktuaalsust ning tekstide jõukohasust. Samal ajal on kirjanduse nimekiri avatud: õpetaja võib seda täiendada väliskirjanduse uute teostega, mis on ilmunud kvaliteetses tõlkes.

14.3. Õpitulemused

Õpilane:

- 1) teab ja analüüsib tänapäeva väliskirjanduse üksikuid teoseid ning mõistab nende problemaatikat;
- 2) seostab loetud tänapäeva väliskirjanduse teoseid omavahel ja talle tuntud maailmakirjanduse klassikaga, näeb järgluseid ning uuenduslikke jooni;
- 3) mõistab nüüdisaja erinevate kirjandustendentside/kallakute ja suunitluste seost tänapäeva filosoofilise mõtte suundadega ning ettekujutuste laienemise ja übermõtestamisega inimese kohast maailmas;
- 4) näeb eri autorite teoste stilistilisi ja kunstilisi iseärasusi ning tajub teoste algupärast rahvuslikku koloriiti ja üldnimlikku mõtet;
- 5) formuleerib teose analüüsi ja mõtestamise alusel isikliku suhtumise loetusse ning oskab seda väljendada suulise ja kirjaliku kõne eri žanrides;
- 6) on võimeline diskuteerima loetu üle ning argumenteeritult polemiseerima oponentidega;
- 7) kasutab oma lugejakogemust nii eri laadi ülesannete täitmisel humanitaarainetes kui ka silmaringi laiendamiseks tervikuna, enesemääratluseks, emotsionaalse kogemuse rikastamiseks ning kõlbliseks täiustumiseks.

14.4. Õppesisu

Temaatika

Väliskirjandus viimasel poolsajandil: suundumuste ning tendentside mitmekesisus. Kirjandus ja ühiskondlik-poliitiline elu. Kirjandus ning ideede võitlus. Mässulisus ja neokonservatism. Kontrakultuur kui protestisuund kunstis (Ken Kesey). Sõjajärgse aja noorte subkultuur ja selle kajastumine kirjanduses. Nüüdisühiskonna väärtused ning nende devalvatsioon (Christopher Buckley, Frédéric Beigbeder, Irwin Shaw jt). Postmodernism kirjanduses: esteetilised printsiibid, maailma ja inimese kujutamise iseärasused.

Meeleheitelilise filosoofia ning sürrealismi pärand (Françoise Sagan, Elfriede Jelinek jt). Eksistentsialism. Mittelineaarne proosa.

Alternatiivne kirjandus. Massikirjandus (Paulo Coelho, Haruki Murakami jt).

Neomütologism tänapäeva Ladina-Ameerika kirjanduses (Gabriel Garcia Márquez, Julio Cortázar).

Problemaatika: inimese võõrandumise ja üldise mittekommunikatiivsuse probleem, kõlbelse enesemääratluse probleem, seesmise vabaduse ja sotsiaalse sõltumatus probleem.

Žanriline mitmekesisus: filosoofiline ja intellektuaalne romaan (John Fowles jt), filosoofiline mõistujutt (Jorge Luis Borges, Paulo Coelho), psühholoogiline proosa (Iris Murdoch), *bojevik*, triller, esoteeriline kirjandus, poliitiline triller ja detektiivromaan, õudusromaan (Stephen King), katastroofiromaan (Haruki Murakami), *fantasy* ja eskapism, erootiline romaan, feministlik romaan, groteskne antiutoopia.

Ajaloolis-kirjanduslikud teadmised ja mõisted

Kontrakultuur. Depressionism.

Postmodernism. Sürrrealism. Eksistentsialism. Mittelineaarne proosa. Alternatiivne kirjandus. Neomütologism.

Filosoofiline romaan, filosoofiline mõistujutt, psühholoogiline proosa, *bojevik*, triller, esoteeriline kirjandus, poliitiline triller ja detektiivromaan, õudusromaan, katastroofiromaan, *fantasy* ja eskapism, erootiline romaan, feministlik romaan, groteskne antiutoopia.

Depersonifikatsioon. Intellektuaalne metafoor.

Probleemid arutamiseks

Inimese eneseteostus muutuvast maailmas: kõlbelse orientiiride ning väärtuste ümberhindamine. Kindlakskujunenud stereotüüpide eitamine. Nüüdisühiskonna väärtused.

Inimene multimeediaruumis. Individuaalne ja massiteadvus. Konformism ja protestikäitumine. Eemaldumine reaalsusest kui olemasolevate probleemide lahendamatus ja ühiskonna parandamatus tunnistamine.

Kunst nüüdisinimese elus. Kunst ja tarbimisühiskond.

Armastus, erootika ja seks tänapäevainimese elus.

Inimene piirsituatsioonis. Muutuva maailma tajumise ja teadvustamise paradoksid.

Religioon nüüdisinimese elus: alandlik leppimine oma tühisusega või tee vaimsele vabadusele.

Sallivus: kas ükskõiksus või austus teise inimese isiksuse vastu? Rahvuslik, religioosne fanatism.

Kirjandustekste käsitlemiseks

Kohustuslikuks lugemiseks ja terviklikuks käsitlemiseks valitakse 4 ulatuslikumat romaani järgnevalt loendist.

Christopher Buckley „Siin suitsetatakse“, Frédéric Beigbeder „99 franki“, Anthony Burgess „Kellavärgiga apelsin“, Heinrich Böll „Hoolitsevas piiramisrõngas“, Jorge Luis Borges „Markuse evangeelium“, „*Сообщение Бродю*“, Elfriede Jelinek „Surnute lapsed“, Ken Kesey „Lend üle käopesa“, Stephen King „Unenägede püüdja“, Julio Cortázar „Klassikamäng“, Paulo Coelho „Alkeemik“, Milan Kundera „Olemise talumatu kergus“, Mario Vargas Llosa „Kutsikad“, Iris Murdoch „Meri, meri“, Haruki Murakami „Aluspind“ („*Подземка*“), Milorad Pavić „Raudne eesriie“, Chuck Palahniuk „Kakluskubi“, Luke Sutherland „Poiss-Veenus“, Françoise Sagan „Kalaveri“, John Fowles „Daniel Martin“, Irwin Shaw „Rikas mees, vaene mees“, Umberto Eco „Roosi nimi“.

14.5. Õppetegevus

Õppeprotsessis kombineeruvad õppetegevuse eri liigid, kuid loengumeetodit rakendatakse minimaalselt. Prioriteetsed on õpilaste iseseisva töö vormid: suuliste esinemiste ja kirjalike sõnavõtude, ülevaadete, referaatide ning retsensioonide ettevalmistamine, esseede kirjutamine.

Kursuse eesmärged on võimalik saavutada vaid pideva ja süstemaatilise lugemise korral. Põhirõhk

pannakse iseseisvale kodusele lugemisele, mida täiendatakse lugemise eri liikide rakendamisega tunnis. See on hädavajalik kas või selleks, et kirjandustunnis kõlaks kunstiline sõna, et kirjandusteost tajutaks esmajoones kunstiteosena. Teoseid arutatakse ning analüüsitakse diskussioonide, dispuutide, lugejakonverentside ning seminaride vormis.

Tõnis Lukas
Haridus- ja teadusminister